

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA

ŠPELA VELEPEC

**ČUSTVA OTROK OB VKLJUČITVI
TERAPEVTSKEGA PSA V VRTČEVSKO SKUPINO**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2019

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PREDŠOLSKO VZGOJO

Špela Velepec

Mentor: doc. dr. Simona Prosen

**ČUSTVA OTROK OB VKLJUČITVI
TERAPEVTSKEGA PSA V VRTČEVSKO SKUPINO**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2019

ZAHVALA

Čudovit občutek je, ko v rokah držiš nekaj tako posebnega, kot je diplomsko delo. Ko se na začetku pisanja znajdeš sam, ti je v največjo pomoč mentor, zato se iz srca zahvaljujem mentorici doc. dr. Simoni Prosen za zelo dosledno usmerjanje pri nastajanju diplomskega dela.

Zahvalila bi se rada tudi Mojci Trampuš in terapevtski psički Šapi ter društvu Tačke Pomagačke, zaradi katerih je raziskovalni del diplomskega dela sploh lahko nastal.

Prav tako bi se zahvalila pomočnici ravnateljja Zdenki Peklaj ter vzgojiteljicam vrtca Osnovne šole Janka Modra, Dol pri Ljubljani, saj so prisluhnili moji ideji in mi jo pomagali uresničiti.

Na koncu bi se rada zahvalila svoji družini ter fantu, ki sta mi stala ob strani v trenutkih obupa, zmedenosti in vsekakor tudi v trenutkih sreče.

POVZETEK

V diplomskem delu sem se osredinila na čustvene odzive otrok ob vključitvi terapevtske živali v vrtčevski oddelek. Diplomsko delo sem razdelila na dva večja sklopa – teoretični in empirični del. Teoretični del sem razdelila na dva dela. V prvem sem opredelila čustva ter čustveni proces. V nadaljevanju sem predstavila področja čustev, delitev čustev, definicije nekaterih čustev ter razvoj čustev v zgodnjem otroštvu. V drugem delu teoretičnega dela sem opredelila terapevtske živali – psa, ter načine vključevanja teh v vrtčevski oddelek. V nadaljevanju sem predstavila razlage o učinkih vključevanja živali v otrokovo življenje ter odnos otrok do živali.

Z raziskavo sem poskušala ugotoviti, kako so se otroci čustveno odzivali pred vsakim srečanjem s terapevtskim psom, med prvim srečanjem s terapevtskim psom in po njem, ter morebitne razlike v čustvenih odzivih otrok med drugim in tretjim srečanjem s terapevtskim psom in po njem. V vzorec sem vključila dvanajst otrok drugega starostnega obdobja (4–6 let). Pred srečanji in po njih sem pridobila podatke o počutju otrok prek intervjuja, ki sem ga sestavila sama, ter liste desetih čustvenih simbolov, ki jo je pripravila likovna pedagoginja. Med srečanji smo raziskovalke (jaz ter dve vzgojiteljici) čustvene odzive otrok vpisovale v *Opazovalno shemo čustev*, ki sta jo sestavili S. Prosen in H. Smrtnik Vitulić (2011).

Z raziskavo sem ugotovila, da so se otroci vključitve terapevtske živali pred srečanji veselili ter so izražali željo po srečanju s terapevtsko psičko. Ugotovila sem tudi, da smo med prvim srečanjem s terapevtsko psičko največkrat zabeležili čustvo veselja ob opazovanju terapevtske psičke ter ob neposrednih stikih z njo. Čustvo veselja so otroci najpogosteje izražali s smehom in nasmehom. Med prvim srečanjem s terapevtsko psičko smo pogosto zasledili tudi čustvo strah, največkrat ob delu otroka s terapevtsko psičko, kljub prisotnosti vodnice. Ugotovila sem tudi, da so si vsi otroci po prvem srečanju želeli ponovnega srečanja s terapevtsko psičko. Na podlagi pridobljenih podatkov sem ugotovila, da se je z večkratnimi obiski terapevtske psičke povečalo izražanje čustva veselja in upadlo izražanje čustva strahu ter da se je obenem povečalo izražanje čustva pričakovanja. Ugotovitev, da je bilo izražanje čustva veselja in pričakovanja pogosto zabeleženo, nas lahko spodbudi k misli, da bi morali otrokom večkrat dati priložnost, da vstopajo v interakcijo s terapevtskimi živalmi tudi v vrtcu.

Ključne besede: čustva, izražanje čustev, terapevtska žival, predšolski otroci, vrtec.

ABSTRACT

In the graduation thesis, I focused on emotional reactions of children in case of inclusion of a therapeutic animal in a kindergarten group. The graduation thesis is divided into two major parts: theoretical and empirical. The theoretical part is further divided into two parts. In the first part, I defined feelings and emotional process. Further, I presented the area of feelings, division of feelings, definitions of some feelings, and development of feelings in early childhood. In the second part of the theoretical part, I defined therapeutic animals – a dog – and ways of including dogs into a kindergarten group. Further, I presented explanations of effects of including animals in the child's life and relationship of children to animals.

Based on the research, I wanted to establish, how children emotionally responded prior every meeting with a therapeutic dog, during and after first encounter with a therapeutic dog, as well as potential differences in emotional responses of children among the second and third meeting with a therapeutic dog and after the meeting. The sample included twelve children of the second age period (4–6 years). I used interview in order to obtain the data on how children felt prior and after the meetings. I prepared the interview, as well as sheets with ten emotional symbols, which were drawn by the art teacher. During the meeting, the researches (me and two teachers) recorded emotional reactions into *Observational Scheme of Feelings* prepared by S. Prosen and H. Smrtnik Vitulić (2011). The research revealed that children were excited about the inclusion of the therapeutic animal prior meetings, and that they expressed a wish to meet the therapeutic dog. I also established that joy was the most commonly recorded feeling during the first meeting when children were observing it and had a direct contact with it. Most commonly, the feeling of joy was expressed with laughter and a smile. During the first meeting with the therapeutic dog, we also often noticed the feeling of fear, most commonly during the work of a child with the therapeutic dog despite the presence of the guide. I also established that all children wanted to meet the therapeutic dog again. Based on the obtained data, I established that after several meetings with the therapeutic dog, expression of joy increased, while a feeling of fear decreased. At the same time, expressing a feeling of expectation increased. The finding that the feelings of joy and expectation were frequently recorded should encourage us to believe that we shall give children opportunity to interact with therapeutic animals also in kindergarten more often.

Key words: Feelings, expressing feelings, therapeutic animal, pre-school children, kindergarten.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	1
2	ČUSTVA	2
2.1	OPREDELITEV ČUSTEV	2
2.2	PROCES ČUSTEV	3
2.3	PODROČJA ČUSTEV	4
2.3.1	DOŽIVLJANJE ČUSTEV	5
2.3.2	IZRAŽANJE ČUSTEV	5
2.3.3	URAVNAVANJE ČUSTEV	5
2.4	DELITEV ČUSTEV	6
2.4.1	PREGLED NEKATERIH TEMELJNIH ČUSTEV	7
2.4.2	PREGLED NEKATERIH KOMPLEKSNIH ČUSTEV	11
2.5	RAZVOJ ČUSTEV V ZGODNJEM OTROŠTVU	11
3	TERAPEVTSKE ŽIVALI V VRTCU	13
3.1	TERAPEVTSKE ŽIVALI	13
3.2	TERAPEVTSKI PES	14
3.3	VKLJUČEVANJE TERAPEVTSKEGA PSA V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNE USTANOVE	14
3.3.1	AKTIVNOSTI S POMOČJO ŽIVALI	14
3.3.2	TERAPIJA S POMOČJO ŽIVALI	15
3.4	FORMALNO VKLJUČEVANJE ŽIVALI V VRTČEVSKI ODDELEK	15
3.5	POZITIVNI UČINKI VKLJUČEVANJA TERAPEVTSKEGA PSA V VRTCE ...	16
3.6	ODNOS OTROK DO ŽIVALI	17
4	OPREDELITEV PROBLEMA	19
4.1	RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	20
4.2	METODA	20

4.2.1	RAZISKOVALNA METODA	20
4.2.2	VZOREC.....	20
4.2.3	PRIPOMOČKI	20
4.2.4	NAČIN ZBIRANJA PODATKOV	21
4.2.5	OBDELAVA PODATKOV	23
5	REZULTATI IN INTERPRETACIJA	24
5.1	ČUSTVENI ODZIVI OTROK PRED VSAKIM SREČANJEM S TERAPEVTSKO PSIČKO.....	24
5.2	ČUSTVENI ODZIVI OTROK MED PRVIM SREČANJEM S TERAPEVTSKO PSIČKO IN PO NJEM.....	27
5.3	ČUSTVENI ODZIVI OTROK MED DRUGIM IN TRETJIM SREČANJEM S TERAPEVTSKO PSIČKO IN PO NJEM	34
5.3.1	ČUSTVENI ODZIVI OTROK MED DRUGIM SREČANJEM S TERAPEVTSKO PSIČKO IN PO NJEM	35
5.3.2	ČUSTVENI ODZIVI OTROK MED TRETJIM SREČANJEM S TERAPEVTSKO PSIČKO IN PO NJEM	41
5.4	PREDSTAVITEV ZBRANIH PODATKOV ZA VSA SREČANJA ZA VSAKEGA IZBRANEGA OTROKA POSEBEJ.....	48
6	ZAKLJUČEK.....	64
7	LITERATURA	68

KAZALO TABEL

<i>Tabela 1: Zbrani odgovori vseh otrok na intervju pred vsakim srečanjem s terapevtsko psičko.</i>	24
<i>Tabela 2: Izbrani čustveni simboli pred vsakim srečanjem s terapevtsko psičko.</i>	26
<i>Tabela 3: Zbirna tabela čustev, sprožilnih situacij in neverbalnih odzivov otrok med prvim srečanjem s terapevtsko psičko</i>	28
<i>Tabela 4: Odgovori otrok na vprašanje o njihovem počutju po prvem srečanju s terapevtsko psičko</i>	33
<i>Tabela 5: Izbrani čustveni simboli po prvem srečanju s terapevtsko psičko</i>	34
<i>Tabela 6: Zbirna tabela čustev, sprožilnih situacij in neverbalnih odzivov otrok med drugim srečanjem s terapevtsko psičko</i>	35
<i>Tabela 7: Odgovori otrok na vprašanja o njihovem počutju po drugem srečanju s terapevtsko psičko</i>	40
<i>Tabela 8: Izbrani čustveni simboli po drugem srečanju s terapevtsko psičko</i>	41
<i>Tabela 9: Zbirna tabela čustev, sprožilnih situacij in neverbalnih odzivov otrok med tretjim srečanjem s terapevtsko psičko</i>	42
<i>Tabela 10: Odgovori otrok na vprašanja o njihovem počutju po tretjem srečanju s terapevtsko psičko</i>	46
<i>Tabela 11: Izbrani čustveni simboli po tretjem srečanju s terapevtsko psičko</i>	47
<i>Tabela 12: Izbrani čustveni simboli deklice 1 pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih</i>	49
<i>Tabela 13: Odgovori deklice 1 na vprašanja o njenem počutju pred srečanju s terapevtskim psom in po njih</i>	49
<i>Tabela 14: Izbrani čustveni simboli deklice 2 pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih</i>	50
<i>Tabela 15: Odgovori deklice 2 na vprašanja o njenem počutju pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih</i>	50
<i>Tabela 16: Izbrani čustveni simboli deklice 3 pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih</i>	51
<i>Tabela 17: Odgovori otroka 3 na vprašanja o njenem počutju pred srečanju s terapevtskim psom in po njih</i>	52
<i>Tabela 18: Izbrani čustveni simboli deklice 4 pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih</i>	53
<i>Tabela 19: Odgovori deklice 4 na vprašanja o njenem počutju pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih</i>	53
<i>Tabela 20: Izbrani čustveni simboli deklice 5 pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih</i>	54

<i>Tabela 21: Odgovori deklice 5 na vprašanja o njenem počutju pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih</i>	54
<i>Tabela 22: Izbrani čustveni simboli deklice 6 pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih..</i>	55
<i>Tabela 23: Odgovori deklice 6 na vprašanja o njenem počutju pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih</i>	55
<i>Tabela 24: Izbrani čustveni simboli dečka 7 pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih....</i>	56
<i>Tabela 25: Odgovori dečka 7 na vprašanja o njegovem počutju pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih</i>	56
<i>Tabela 26: Izbrani čustveni simboli dečka 8 pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih....</i>	57
<i>Tabela 27: Odgovori dečka 8 na vprašanja o njegovem počutju pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih</i>	58
<i>Tabela 28: Izbrani čustveni simboli otroka 9 pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih...</i>	59
<i>Tabela 29: Odgovori dečka 9 na vprašanja o njegovem počutju pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih</i>	59
<i>Tabela 30: Izbrani čustveni simboli dečka 10 pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih..</i>	60
<i>Tabela 31: Odgovori dečka 10 na vprašanja o njegovem počutju pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih</i>	60
<i>Tabela 32: Izbrani čustveni simboli dečka 11 pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih..</i>	61
<i>Tabela 33: Odgovori dečka 11 na vprašanja o njegovem počutju pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih</i>	61
<i>Tabela 34: Izbrani čustveni simboli dečka 12 pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih..</i>	62
<i>Tabela 35: Odgovori dečka 12 na vprašanja o njegovem počutju pred srečanju s terapevtsko psičko in po njih</i>	62

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Pogostost pojavljanja čustev med prvim srečanjem s terapevtsko psičko	30
Graf 2: Pogostost pojavljanja čustev med drugim srečanjem s terapevtsko psičko	37
Graf 3: Pogostost pojavljanja čustev med tretjim srečanjem s terapevtsko psičko	44

KAZALO SLIK

Slika 1: Model krožne emocionalne reakcije (Milivojević, 2008).....	4
---	---

1 UVOD

Čustva so zelo pomemben segment našega življenja, na kar nas opozarja zamišljanje, kakšno bi bilo življenje brez čustev (Milivojević, 2008). Čustva so vključena v vsakodnevne izkušnje človeka in vplivajo na posameznikovo doživljanje sebe ter vzpostavljanje medsebojnih odnosov (Smrtnik Vitulić, 2007). Pojavijo se zelo zgodaj v življenju, saj otrok že nekaj sekund po rojstvu čustveno komunicira (Oatley in Jekins, 2002, po Smrtnik Vitulić, 2007). Kasneje v predšolskem obdobju so čustva najmočnejši in najizrazitejši kazalnik otrokove duševnosti. Ne glede na to, koliko je star predšolski otrok, bodo na njegovo obnašanje vplivala čustva (Benkovič, 2011). Otroci sprva čustva izražajo zelo enostavno in brez zavor (Kranjc, 2011). Nato v zgodnjem otroštvu začnejo nadzorovati čustveno izražanje in uravnavanje, ki postaja vedno bolj socialno sprejemljivo (Golob in Medvešek Ivič, 2011).

Otroci ob stiku z živalmi doživljajo različna čustva, na to nas opozarjajo na sprehodih, ali pa ta doživljanja opazimo ob otrokovem pogledu na mlade mucke, ko vidimo radost in iskričnost v njihovih očeh (Marinšek in Tušak, 2007). I. Golob (2018) meni, da vključitev terapevtskega psa v vzgojno-izobraževalne ustanove vnese nov, »živ element«, ki močno vpliva na celoten proces spoznavnega in čustvenega razvoja pri otrocih.

Teoretičen del svojega diplomskega dela bom razdelila na dva dela. V prvem bom opredelila čustva, opisala čustveni proces po Milivojevičevem KER-modelu ter predstavila področja čustev. Vključila bom tudi delitve čustev ter nekatere od njih predstavila. Na koncu prvega dela bom opredelila razvoj čustev v zgodnjem otroštvu ter otrokovo razumevanje teh. V drugem delu bom opredelila terapevtske živali, terapevtskega psa, predstavila načine vključevanja živali v vrtčevski oddelek, pozitivne učinke vključevanja živali v otrokovo življenje ter vlogo in odnos otrok do živali.

V empiričnem delu bom poskušala ugotoviti, kakšni so čustveni odzivi otrok na vključitev terapevtskega psa v vrtčevski oddelek, saj otrokom možnost neposrednega stika z živalmi v vrtcu ni pogosto dana.

2 ČUSTVA

2.1 OPREDELITEV ČUSTEV

Ljudje se odzivamo na različne dražljaje, vendar vsako odziva ni čustvo. Odzivi, ki jih poimenujemo čustvo, so »reakcije« bitja na neko dogajanje. Milivojević (2008) to reakcijo poimenuje emocionalna, saj meni, da se pri čustvih zlivata percepcija določenega dogodka in percepcija lastne reakcije na ta dogodek. Tega človek zaznava in občuti (doživlja). Zaradi te kvalitete – občutiti – razlikuje emocionalne reakcije od ostalih človekovih odzivov (Milivojević, 2008).

M. Cvetek (2014) meni, da ni enotne teorije čustev, ki bi zadovoljivo pojasnila celoten proces čustvovanja.

V literaturi se pojavlja več različnih teorij čustev: »fiziološke in nevrolške«, »funkcionalne«, »kognitivne« ter »socialne«. Avtorji fizioloških in nevrolških teorij izvor in sestavo čustev razlagajo v značilnih fizioloških spremembah organizma in prepoznavnih medmožganskih povezavah, ki se pri posamezniku pojavijo ob določenih dražljajih. Avtorji funkcionalnih teorij razlagajo čustva kot prirojene programe, ki so nastali med evolucijo. Nekateri socialno usmerjeni avtorji menijo, da so čustva družbeno pogojena in so družbeno skonstruirane tvorbe. Spet drugi socialno usmerjeni avtorji menijo, da so čustva prirojeni mehanizmi, ki se oblikujejo zaradi družbenih pravil njihovega prikazovanja. Najpogosteje se v literaturi pojavlja kognitivna definicija. Avtorji kognitivnih teorij o čustvih se povezujejo v skupnem prepričanju, da so čustva po izvoru in sestavi »kompleksni psiho-fiziološki pojavi, ki se spreminjajo v skladu s spremembami odnosov med posameznikom in okoljem« (Lazarus, 1991, po Smrtnik Vitulić, 2007, str. 9).

Pri definiciji čustev se bom oprla na definiciji avtorja Lazarusa (1991, po Smrtnik Vitulić, 2007), ki meni, da so: »čustva posameznikov kompleksni psiho-fiziološki odziv na zanj pomembne dražljaje, odziv, ki omogoča učinkovito prilagoditev na znane spremembe (1991, po Smrtnik Vitulić, 2007, str. 9) ter na definicijo H. Smrtnik Vitulić (2007, str. 10), ki meni, da so človekova čustva »zapleteni in sestavljeni procesi, ki vključujejo vrsto kognitivnih, fizioloških, izraznih in vedenjskih odzivov«.

Na opredelitev čustev Lazarusa se navezuje prepričanje Milivojevića (2008), ki meni, da čustva nastanejo takrat, ko človek oceni, da je treba spremeniti odnos med njim in svetom.

Čustva pri ljudeh sprožajo čustvene odzive, saj se človek s čustvenim odzivom poskuša prilagoditi pomembni spremembi (vzpostavljanju ravnovesja) (Murišič in Pušenik, 2010, po Pevc in Mekota, 2011).

Čustvo se torej pojavi, ko vzpostavljamo skladnost med človekom in svetom – torej je funkcija čustva prilagoditvena (adaptivna). Ta trditev zavrača predsodke, da so čustva iracionalna (Milivojević, 2008).

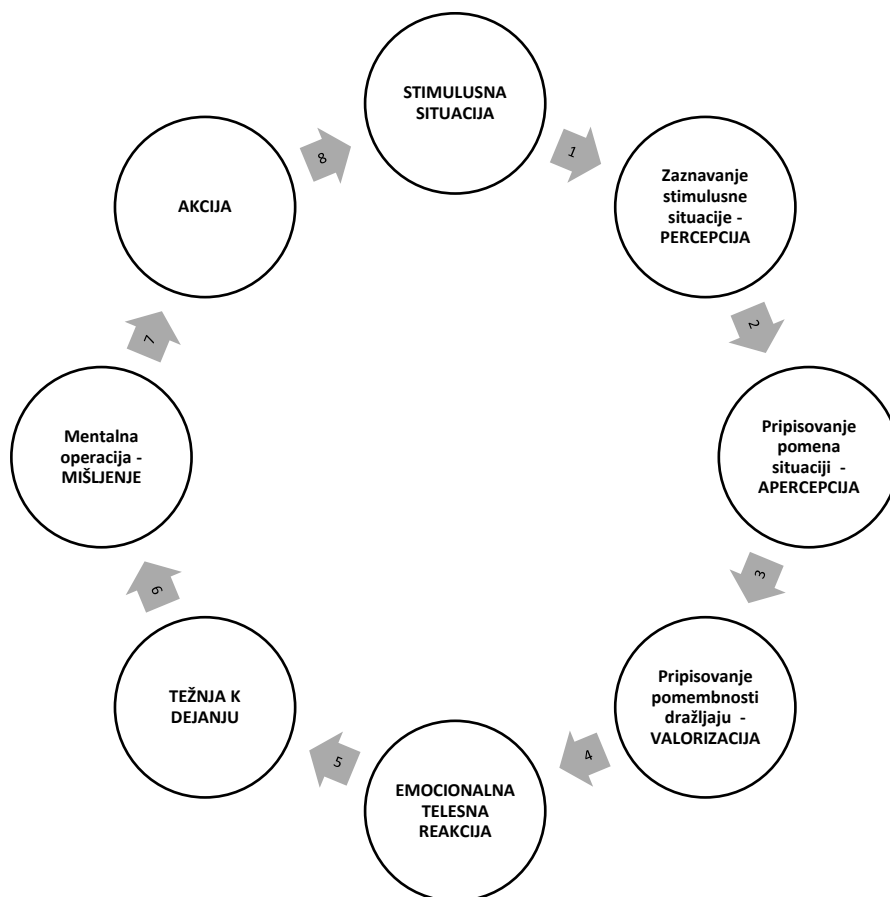
Kot je zapisano v zgornji definiciji čustev H. Smrtnik Vitulić (2007), so čustva sestavljeni procesi, ki si sledijo v določenem zaporedju, vendar se to ne sme razumeti kot zaporedje ločenih procesov, temveč kot celostni odziv posameznika v situaciji, ki jo je ocenil za pomembno (Smrtnik Vitulić, 2007).

Ker smo si ljudje različni, je tudi čustveno doživljanje različno. Podobne situacije ne izzovejo enakih čustev pri vseh ljudeh. Ljudje različno ocenimo dogajanje in se zato nanj tudi drugače odzovemo (Smrtnik Vitulić, 2007).

Čustva pri ljudeh sprožajo čustvene odzive, saj se človek s čustvenim odzivom poskuša prilagoditi pomembni spremembi (Murišič in Pušenik, 2010, po Pevc in Mekota, 2011).

2.2 PROCES ČUSTEV

Kot sem navedla v predhodnem poglavju, so čustva sestavljena iz niza posameznih procesov (Smrtnik Vitulić, 2007). Številni avtorji navajajo podobni niz procesa čustvovanja, le da nekateri nekaj dodajo, drugi odvzamejo (Cvetek, 2014). Milivojević (2008, po Smrtnik Vitulić, 2007) je postavil zaporedje procesov v t. i. model krožne emocionalne reakcije (KER-model):

Slika 1: Model krožne emocionalne reakcije (Milivojević, 2008)

Za pojav čustva je potrebna stimulusna oz. dražljajska situacija, ki jo posameznik zazna s čutili. Posameznik nato tej situaciji pripiše pomen, ki je zelo hiter in subjektiven. Največkrat je avtomatski, zaradi evolucijskega procesa, ki je človeku pomagal preživeti. Nato sledi valorizacija, proces vrednotenja, od katerega je odvisno, ali se bo določeno čustvo sprožilo. Za nekoga je lahko določena situacija bolj pomembna kot za drugega. Tako vsak posameznik pripiše različno pomembnost situaciji. Ko posameznik situacijo oceni kot pomembno, sledi telesni odziv (sprožijo se specifični biološki programi). Ti telesni odzivi pripravijo človeka na morebitno akcijo. Čustvo nato aktivira specifično mišljenje, s katerim posameznik poišče vedenje, ki je najbolj optimalno za odzivanje v zanj pomembni situaciji (Milivojević, 2008, po Smrtnik Vitulić, 2007)

2.3 PODROČJA ČUSTEV

Čustva tvorijo kompleksne enote, zato jih zelo težko analiziramo, vendar lahko analiziramo posameznikovo doživljanje, izražanje in uravnavanje čustev (Smrtnik Vitulić, 2007).

2.3.1 DOŽIVLJANJE ČUSTEV

Pri doživljanju čustev je v ospredju, kar posameznik doživlja od znotraj (Cvetek, 2014). Tega doživljanja ni mogoče oceniti od zunaj (Frijda, 2007, po Cvetek, 2014). Ravno zaradi lastnosti doživljanja – subjektivnosti – težko objektivno merimo doživljanje čustva. M. Cvetek (2014) poimenuje to področje čustev subjektivno doživljanje. Nekateri avtorji (Barrett, Frijda) menijo, da je doživljanje čustev zavestno, medtem ko drugi (Greenberg, Paivio) odkrivajo, da je lahko tudi nezavedno (Cvetek, 2014).

T. Lamovec (1991, po Cvetek, 2014) navaja, da lahko posameznik svoje doživljanje strukturira na različnih ravneh, npr. če se od posameznika pričakuje bolj razumsko odzivanje, se bo odzival bolj razumsko. Subjektivno doživljanje je odvisno tudi od pomena, ki ga pripisujemo situaciji, ter od dotakratnih izkušenj z določenim dražljajem (Cvetek, 2014).

2.3.2 IZRAŽANJE ČUSTEV

Čustveni izrazi so zelo zanesljivi kazalniki čustvenega stanja (Kovačev, 1993, po Smrtnik Vitulić, 2007).

Čustva lahko izražamo besedno ali nebesedno. Nebesedno izražanje je motorična spretnost, ki jo lahko v neki meri nadzorujemo, vendar je večina čustvenega izražanja nenadzorovanega. Na področju psihologije so raziskovali predvsem obrazne izraze čustev. Obrazne mišice so zelo oživčene z nevroni. Nekatere obrazne izraze lahko nadzorujemo, medtem ko drugih ne moremo, saj jih upravljata dva različna motorična sistema (Niedenthal, Krauth-Gruber in Ric, 2006, po Cvetek, 2014).

Po mnenju nekaterih avtorjev naj bi bili obrazni izrazi za najbolj osnovna čustva prirojeni, kar utemeljujejo na podlagi raziskav – ljudje, ki so že od rojstva slepi, so imeli podobne izraze kot ljudje z normalnim vidom (Niedenthal, Krauth-Gruber in Ric, 2006, po Cvetek, 2014).

Pri otrocih se najprej postavijo nebesedni temelji čustvene izraznosti, nato se z razvojem govora lahko razvija nadaljnje diferenciranje izražanja čustev, začnejo se pojavljati tudi kompleksnejša čustva (Lamovec, 1991, Smrtnik Vitulić, 2007).

2.3.3 URAVNAVANJE ČUSTEV

»Uravljanje čustev je skupen izraz za začasno ali trajno prilagajanje (preoblikovanje) kakovosti in intenzivnosti posameznih komponent čustev (izrazov, doživljanja, procesov mišljenja) določeni situaciji ali drugim ljudem« (Smrtnik Vitulić, 2007, str. 30). V procesu uravljanja čustev se čustva okrepijo, ošibijo ali vzdržujejo, odvisno je od potrebe

posameznika (Cvetek, 2014). Pri majhnih otrocih čustveno uravnavanje deluje na način »vse ali nič«. Celoten proces steče brez zavestne kontrole, saj pri otroku še niso razviti zavestni vzorci nadzorovanja čustva. Čustveni vzorci se kasneje preoblikujejo v odzive z mišljenjem (Greenspan in Shanker, 2004, po Cvetek, 2014). Ljudje modificiramo vedenje na nezavedni ravni s ponotranjenjem kulturnih pravil izražanja čustev ter z upoštevanjem idiosinkratičnih pravil članov posamične družine, medtem ko na zavestni ravni s pomočjo načrtnega doživljanja in izražanja čustev (Lamovec, 1992, po Smrtnik Vitulić, 2007).

Ljudje nadzorujemo čustva na tri načine: na ekspresiven (spremenimo izraz, da spremenimo doživljanje), kognitiven (spreminjanje predstav, da spremenimo doživljanje) ter telesen način (spremenimo telesne znake čustva – globoko dihamo itn.) (Lamovec, 1992, po Smrtnik Vitulić, 2007).

2.4 DELITEV ČUSTEV

Čustva delimo na temeljna in kompleksna (Smrtnik Vitulić, 2007). Panksepp (2004, po Cvetek, 2014) opredeli še tretjo osnovno kategorijo, ki jo je utemeljil na podlagi nevrologije, tj. refleksiven afekt.

Med znanstveniki ni enotnega mnenja, katera so temeljna ali osnovna čustva, saj uporabljajo različna merila za opredelitev (Cvetek, 2014). C. Izard (1991, po Smrtnik Vitulić, 2007) je na podlagi kriterijev – da se temeljna čustva pojavljajo zelo zgodaj v ontogenetskem in filogenetskem razvoju, da je njihovo izražanje in prepoznavanje enako v vseh kulturah ter da so zanje značilni tipični obrazi, posebni vzorci možganske dejavnosti in adaptacijska funkcija – opredelila devet temeljnih čustev: zanimanje, veselje, presenečenje, žalost, jeza, gnus, strah, sram, krivda. Panksepp (2004, po Cvetek, 2014) med temeljna čustva uvršča tudi zaupanje in naklonjenost, medtem ko sram in krivdo med višje sentimente, ki jih poimenuje socialna čustva. Prav tako tudi Harris (1996, po Smrtnik Vitulić, 2007) uvršča sram in krivdo med kompleksna čustva.

Med kompleksna čustva uvrščamo tista čustva, ki so pomembna za življenje z drugimi ljudmi – socialna čustva (Smrtnik Vitulić, 2007). Kompleksna čustva so npr. ponos, sram, krivda, zavist (Harris, 1996, po Smrtnik Vitulić, 2007). Panksepp (2004, po Cvetek, 2014) dodaja tudi slednja čustva: prezir, zavist, humor, ljubosumje idr.

2.4.1 PREGLED NEKATERIH TEMELJNIH ČUSTEV

2.4.1.1 VESELJE

Veseljje je označeno kot pozitivno, prijetno čustvo (Cvetek, 2014). Milivojević (1999, po Smrtnik Vitulić, 2007) meni, da ga oseba doživi, ko oceni, da je zadovoljila svojo pomembno željo.

Čustvo veselje je zelo pomembno v posameznikovem vedenju, saj ga spodbuja, da se loteva novih stvari ter ponavlja dejavnosti, ki so veselje povzročale (Cvetek, 2014). Veselje je povezano s sprejemajočim stanjem človeških možganov (Siegel, 2010, po Cvetek, 2014).

M. Cvetek (2014) je navedla naslednje obrazne izraze ob čustvu veselja: lesk v očeh, oči svetlo žarijo, mišice okoli oces so napete, na zunanji strani očesa se naredijo gubice, dvignjena lica, ustnice, oblikovane v nasmeh (kotički ustnic diagonalno navzgor proti ušesom), obrazne mišice oblikujejo bolj krožno obliko obraza ter pri pristnem veselju se spodnje veke potisnjene nekoliko navzgor, zgornje navzdol – oči so ožje.

Darwin je predvideval, da je razlika med smehljajem in smehom le v prefinjenosti, saj je ugotovil, da se pri obeh »aktivirajo iste mišice« (Koritnik, 2014).

Panksepp (2004, po Cvetek, 2014) je opredelil čustvo veselja na podlagi nevrologije. Živčni sistem, ki je odgovoren za čustvo veselja, je poimenoval igrivi sistem (angl. the play system). Ta sistem je zelo aktiviran pri igrah »ravsanja«, ki so zelo pomembne v zgodnjem otroštvu, saj zmanjšujejo možnosti pojavljanja čustvenih motenj v človekovem življenju (depresije itn.).

2.4.1.2 ZANIMANJE

Čustvo zanimanja ljudi motivira in spodbuja k učenju (Cvetek, 2014). Je vir notranje motivacije za učenje. Silvia (2008, po Cvetek, 2014) meni, da je to čustvo lahko protiutež strahu. T. Lamovec (1991, po Cvetek, 2014) je zanimanje po tujih avtorjih razdelila na naravnost (zanimanje z nizko intenziteto), pričakovanje (zanimanje s srednjo intenziteto) in pozornost (zanimanje z zelo močno intenziteto). Zanimanje je torej stanje sproščene radovednosti, ki se jasno izraža, ko posameznik aktivno, sproščeno raziskuje svet (Cvetek, 2014).

Osrednji del obraza, ki prikaže zanimanje, je očesni del. Pri posamezniku opazimo osredotočen pogled proti predmetu, ki ga zanima, pri tem so oči budne, osredotočene.

Običajno so obrvi dvignjene, ena bolj kot druga. Usta so lahko sproščena, rahlo odprta ali zaprta. Obrazne mišice so rahlo napete in dajejo občutek budnosti in vključenosti v dejavnost (Cvetek, 2014).

Panksepp (2004, po Cvetek, 2014) je živčni sistem, povezan z doživljanjem čustva zanimanja, poimenoval kot sistem iskanja (angl. the seeking system). Na ravni hormonov pride ob zanimanju do povečanja izločanja dopamina, glutamata, endogenih opioidov in mnogo peptidov (Panksepp, 2004, po Cvetek, 2014). Dopamin je prisoten ob nagrajevanju in daje občutek ugodja. Situacije, ki prinašajo večjo nagrado, dvignejo raven koncentracije omenjenega hormona. Dopamin spodbudi tudi motorično aktivnost. Podobno deluje tudi glutamat. Endogeni opioid povečuje doživljanje ugodja ter posledično zmanjšuje bolečino. Zato pogostokrat malčke, v bolečih situacijah, poskušajo zamotiti z igračko, ki v otroku prebudi zanimanje (Cvetek, 2014).

2.4.1.3 PRESENEČENJE

Plutchik (2002) med osnovna čustva prišteje tudi presenečenje. Z vidika kvalitete je presenečenje kratkotrajno čustvo, ki vključuje zanimanje in strah, kadar ga je izzval ogrožajoč dražljaj. Lahko vključuje tudi zanimanje in veselje, ko ga izzove prijeten dražljaj (Cvetek, 2014).

2.4.1.4 ŽALOST

Posameznik občuti žalost, ko oceni, da je izgubil nekaj, kar je bilo zanj pomembno (Milivojevič, 2008). A čeprav se žalost pogostokrat interpretira kot negativno čustvo, ima pomembno prilagoditveno funkcijo (Cvetek, 2014). Žalost omogoči človeku čustveno razvezo od izgubljenega (Milivojevič, 2008). Z jokom se sprosti napetost v telesu in se tako telo umiri. Prav tako posamezniku omogoči sprejetje izgube (Cvetek, 2014).

Obrazne mišice pri žalosti upadejo, pri tem so kotički ustnic rahlo zavihani navzdol. Spodnje veke oči upadejo navzdol, prav tako zgornje veke. Celoten obraz daje občutek narobe postavljene črke U (Cvetek, 2014).

Znanstveniki menijo, da je živčni sistem, ki je vključen v proces žalosti, zelo podoben kot pri jezi in razdražljivosti. Občutje žalosti je povezano s koncentracijo CRH – hormon za sproščanje kortizola (Barr-Zisowitz, 2004, po Cvetek, 2014). Zanimivo je, da sta si jeza in žalost v nevrologiji zelo podobni. Nevrološka razlika, ki jo je navedla M. Cvetek (2014), je raven aktivnosti, ki se pri jezi povečuje ter pri žalosti znižuje.

2.4.1.5 JEZA

Človek doživlja jezo, ko oceni, da nekdo neupravičeno ogroža njegove vrednote (Milivojević, 2008). S pomočjo čustva jeze želi posameznik urediti zahteve druge osebe v skladu s svojimi standardi. Jeza je največkrat usmerjena k zunanjemu svetu (Smrtnik Vitulić, 2007). Jezo je Siegel (2010, po Cvetek, 2014) poimenoval obrambno stanje človekovih možganov. Možgani ocenijo situacijo kot nevarno za posameznika, zato sprožijo obrambni odziv. Odziv je lahko odmik ali soočenje s situacijo, ki je čustvo jeze sprožila. Možgani so v tem času zaposleni z reševanjem nastale situacije oz. ščitijo organizem, zato v tem času niso dovzetni za nove informacije drugih ljudi. Jeza nastane zaradi neizpolnjenih pričakovanj, potreb, želja in podobno, ampak je kljub temu obvladljiva, medtem ko je bes eksplozivno odzivanje.

Ob pojavu čustva jeze so obrvi potisnjene navzdol (tako da se obrvi oči približata). Med obrvema se pojavi navpična črta. Oči se zableščijo – srep pogled. Veke so napete (zgornje so potisnjene navzdol, spodnje navzdol). Položaj ustnic je odvisen glede na to, ali so ustnice odprte ali zaprte. Pri zaprtih se pojavi ozka črka, saj so ustnice stisnjene skupaj. Pri odprtih se oblikuje pravokotna oblika, opazni so stisnjeni zobje (Cvetek, 2014).

Panksepp (2004, po Cvetek, 2014) je živčni sistem, povezan z jezo, poimenoval sistem besa (angl. the rage system). Ob doživljanju jeze pride do izločanja hormonov adrenalina, noradrenalina (pri jezi se sprošča več noradrenalina) in glukokortikoidov. Adrenalin dvigne energijo v telesu. Noradrenalin prav tako dvigne energijo v telesu, saj je vključen v sproščanje krvnega sladkorja in oskrbo možganov s kisikom. Prav tako omenjeni hormon povečuje pozornost, da lahko posameznik pozornost usmeri v dražljaj. V jezo je vključen tudi testosteron (Cvetek, 2014). Panksepp (2004, po Cvetek, 2014) dodaja, da imajo ključno vlogo za pojav čustva tudi drugi nevromodulatorji.

2.4.1.6 STRAH

Ljudje se srečamo s čustvom strahu, ko smo prepričani, da se nismo zmožni spopasti z nastalo situacijo (Milivojević, 2008). Strah omogoča posamezniku preživetje in zaščito (Smrtnik Vitulić, 2014). Intenzivnost strahu je odvisna od našega pripisa pomembnosti situaciji. Posameznika je lahko strah zase ali za druge – zaskrbljenost (Smrtnik Vitulić, 2007). Razlikujemo torej več vrst strahu: anksioznost, zaskrbljenost, socialna plašnost in trema. Anksioznost nima opredeljenega objekta strahu. Zaskrbljenost in trema izhajata iz pretiranega zamišljanja posledic nevarnih dejanj. Socialna plašnost je del socialne anksioznosti, ko si oseba želi socialnih stikov, vendar se jih boji (Zupančič, 1995, po Smrtnik Vitulić, 2014).

Skrb je prav tako ena od vrst strahu za drugega (Smrtnik Vitulić, 2007). Skrb je »dejavnost človeštva, ki vključuje vse tisto, kar delamo, da ohranjamo, nadaljujemo in popravljamo naš "svet", da lahko v njem kar najbolje živimo. Ta svet vključuje naša telesa, nas in naše okolje, kar poskušamo preplesti v kompleksno mrežo, ki vzdržuje naše življenje« (Tronto, 1993, po Švab, 2003). Skrb ni zgolj enostranska dejavnost med osebo, ki jo nudi, ter osebo, ki jo prejema, temveč je vzpostavljanje kompleksne mreže medosebnih odnosov ter odvisnosti (Švab, 2003). Ob skrbi je pozornost usmerjena k sočloveku in njegovemu posebnemu položaju. Tisti, ki skrb nudi, ima željo po pomoči sočloveku (Noddings, 1998, po Štirn, 2005).

Obraz ob čustvu strahu je napet, obrvi so dvignjene navzgor, proti sredini čela. Spodnje veke so napete, medtem ko so zgornje dvignjene, posledično so oči videti bolj razprte. Zenice v očeh so zožene. Ustnice so raztegnjene horizontalno v smeri nazaj (Cvetek, 2014).

LeDoux (2004, po Cvetek, 2014) je zelo podrobno raziskal živčni sistem ob pojavu čustva strahu. Ob doživljanju strahu se pojavijo poglobljeno dihanje, hitrejša bitja srca, zvišan krvni sladkor, povečan dotok krvi v noge in roke, zmanjša se dotok krvi v organe, povezane s prebavo, v jetra se sprosti večja količina sladkorja in poveča se aktivnost vranice (Funkenstein, 1963, po Cvetek, 2014). Na ravni hormonov pride do izločanja adrenalina in noradrenalina ter nekaterih drugih nevromodulatorjev. Prav tako kot pri jezi tudi pri strahu hormoni omogočajo beg ali boj (Cvetek, 2014).

2.4.1.7 GNUS

Milivojević (2008) gnusa ne šteje med čustva, temveč občutja. Prav tako Panksepp (2004, po Cvetek, 2014) gnusa ne uvršča med osnovna čustva, temveč med reflekse afekte oz. občutja. Vsakič, ko se pojavi gnus, obstaja zavestna ali nezavedna mentalizacija, da bi bilo v organizem preneseno nekaj odvratnega, npr. slina, urin itn. (Milivojević, 2008).

Na obrazu ob pojavu gnusa opazimo zavračajoče poteze. Obrazne mišice so usmerjene v vedenje, da zaprejo vse poti, po katerih lahko snov prihaja v telo. Nosna mišica se skrči. Zgornja ustnica se dvigne proti nosu. Obrvi so potisnjene navzdol ter posledično zožijo tudi vidno polje (Cvetek, 2014)

2.4.2 PREGLED NEKATERIH KOMPLEKSNIH ČUSTEV

2.4.2.1 PONOS

Posameznik doživlja ponos, ko je prepričan, da je neposredno ali posredno odgovoren za nadpovprečen rezultat ob rešitvi oz. reakciji na situacijo (Harris, 1996, po Smrtnik Vitulić, 2007). S pomočjo ponosa si posameznik začne razvijati pozitivno podobo o sebi. Ponos posameznik doživi takrat, ko meni, da zaradi njegovega obnašanja določena avtoriteta o njem misli pozitivno (Milivojević, 2008).

2.4.2.2 LJUBEZEN

Ljubezen je čustvo, ki ga posameznik občuti do objekta, ki ga doživlja kot zelo dragocenega in mu predstavlja del intimnega sveta. Z občutjem ljubezni vzpostavimo trajen odnos do objekta, tako vnesemo v odnos med subjektom in objektom stalnost. Namen ljubezni v širšem pomenu besede je navezava bitja na zunanje objekte (Milivojević, 2008). Ljubezen nam danes predstavlja temelje za partnerstvo in družino (Musek, 1995, po Rozman, 2009). Poznamo raznolike vrste ljubezni: starševsko, otroško, bratsko, prijateljsko, do domovine, narave itn. (Košiček in Košiček, 1979, po Rozman, 2009).

2.5 RAZVOJ ČUSTEV V ZGODNJEM OTROŠTVU

V nadaljevanju bom predstavila razvoj čustev v zgodnjem otroštvu, saj si otroci prek čustev razlagajo svet okoli njih, kot je to zapisala D. Schiling (2000, po Pevc in Mekota, 2011, str. 23): »čustva so kot leča, ki določa, kako si otroci, ki gledajo skozi njo, razlagajo svet«.

Čustva se pri otroku pojavijo zelo zgodaj. Otrok že v nekaj sekundah po rojstvu čustveno komunicira. Nato v prvih tednih otrokovega življenja sledijo smehljaji (Oatley in Jekins, 2002, po Smrtnik Vitulić, 2007).

Čustva se razvijajo postopoma – najprej osnovna čustva, kasneje sestavljena oz. kompleksna (Babšek, 2009). Izražanje čustev je na začetku pri otroku neposredno, saj otrok še ni zmožen nadzorovati čustvenega izražanja. Na oblikovanje čustev vplivata dednost in okolje. Dednost vpliva na razvoj čustev z otrokovim razvojem in zorenjem – to je tesno povezano z gibalnim, spoznavnim in socialnim razvojem. Na razvoj čustev vpliva tudi delovanje okolja (Babšek, 2009).

V zgodnjem otroštvu, ki ga H. Smrtnik Vitulić (2007) opredeli kot obdobje med tretjim in šestim letom starosti, lahko pri otrocih zaznamo več pojavljanja temeljnih čustev, medtem ko se kompleksna pojavljajo manj pogosto (Smrtnik Vitulić, 2007). Pojavljanje kompleksnih

čustev zasledimo šele po drugem letu starosti (Harris, 1996, po Smrtnik Vitulić, 2007). Kompleksna čustva se pri otroku začnejo pojavljati zaradi razvoja razumevanja čustev. Papalia, Olds in Feldman (2003, po Smrtnik Vitulić, 2007) menijo, da v drugem letu pri otrocih nastopi sposobnost samozavedanja in uravnavanja čustev, zato kompleksnejša čustva nastopijo nekoliko kasneje, ko je otrok zmožen samozavedanja in razumevanja osnovnih družbenih norm (Smrtnik Vitulić, 2007). Prav tako tudi B. Babšek (2009) meni, da so kompleksna čustva odvisna od družbeno-kulturnih vplivov (Babšek, 2009).

T. Kavčič in U. Fekonja (2004) menita, da v zgodnjem otroštvu porastejo dražljaji, ki pri otrocih vzbudijo čustva veselja.

Značilnost čustev v zgodnjem otroštvu je intenzivnost, pogostost izražanja, hitra prehodnost iz enega čustva v drugega, začetek pojavljanja individualnih razlik v čustvenem odzivanju otrok, spremenljivost moči posameznikovih čustev ter prepoznavnost prek vedenjskih znakov (npr. grizenje nohtov, sesanje palca, govorne težave) (Hurlock, 1974, po Kavčič in Fekonja, 2004).

M. Cvetek (2014) je čustveni razvoj v zgodnjem otroštvu predstavila po Stanleyju Greenspanu. Greenspan je zgodnje otroštvo, torej med tretjimi in šestim letom, opredelil v šestem obdobju (vzpostavljanje povezav med zamislimi – čustveno logično mišljenje) ter sedmem obdobju (primerjalno mišljenje):

- Za šesto obdobje (3.–4. leta) – čustveno logičnega mišljenja – je značilno, da otrok osvoji besedne izraze za čustvena stanja in jih vključuje v igro (Greenspan in Wieder, 1998, po Cvetek, 2014). Prav tako je pomembno, da loči doživljanja drugih ljudi od svojega doživljanja. Posameznik doseže to kompetenco, ko zmore čustveno stanje povezati z vzrokom, ki ga je povzročilo. Če to kompetenco osvoji, bo pravilno povezoval vzroke s čustvenimi stanji tako pri sebi kot pri drugih. Poleg zavedanja vzrokov naj bi otrok z osvojitvijo te kompetence znal predvidevati, kaj sledi določenemu dogajanju – tako se lahko prilagaja socialnemu okolju (Cvetek, 2014).
- Za sedmo obdobje je značilno primerjalno mišljenje (od 4. do 6. leta). Otrok v tem obdobju zna primerjati lastna občutja do različnih oseb ali predmetov. Prav tako v tem obdobju začne razumevati triadične interakcije med ljudmi (npr. Žalostna sem, ker ima Mia Žano rajši od mene.). Otrok v tem obdobju išče več razlogov za čustvena stanja (npr.: »Mija je žalostna, ker ni želela v vrtec ali pa je izgubila igračo.«); predvideva posledice svojih dejanj na čustveno doživljanje ter prav tako vplive dejanj

drugih na njegovo čustveno doživljanje; začne razlikovati med notranjimi »subjektivnimi« občutji in zunanjimi vedenjskimi izrazi (Cvetek, 2014).

Razumevanje čustev otroku pomaga, da začne svoja čustvena stanja vedno bolj smiselno uporabljati za doseganje ciljev, načrtovanje svojega vedenja, presojanja okoliščin itn. (Cvetek, 2014).

V nadaljevanju diplomskega dela bom podala teoretično izhodišče terapevtskih živali v vrtcu, kar bom nato v empiričnem delu povezala s predhodnim poglavjem čustva.

3 TERAPEVTSKE ŽIVALI V VRTCU

3.1 TERAPEVTSKE ŽIVALI

Naše življenje je tesno povezano z živalmi, saj so bile za naše prednike sprva vir preživetja, kasneje so jih udomačevali in jih nato začeli uporabljati pri delu. Prvi poskus udomačitve volka je bil pred 500.000 leti. Volk je bil za človeka zanimiv, ker ima podoben socialni sistem kot ljudje, vendar je bil sprva namenjen za pomoč pri lovu. Sčasoma je med volkom in človekom nastajal prijateljski odnos, saj so arheologi odkrili grob, v katerem je človekovo okostje objemalo pasjega. Pogled na živali se je v preteklosti spreminjal ves čas, dokler niso živali v zadnjih dveh stoletjih postale tudi t. i. hišni ljubljenci ter so prav tako na različne načine vključene v življenja ljudi (npr. ob terapijah itn.) (Marinšek in Tušak, 2007).

Čez stoletja so nekatere živali služile vojakom, policistom itn. Danes imajo živali pomembno vlogo tudi v psihoterapiji (Coren, 1996, po Kranjc in Berčič, 2008).

Vloga terapevtske živali je lahko vez med terapevtom in pacientom kot »socialno mazilo« (Corson in Corson, 1980, po Marinšek in Tušak, 2007). Terapevtska žival v prvem delu terapije pomaga pacientu premagati strah pred terapevtom in terapijo. Nato, z vključitvijo živali v proces, pacient opazuje ljubečo interakcijo med terapevtom in živaljo. Na podlagi tega opazovanja pacient pridobi dobro mnenje o terapevtu (Marinšek in Tušak, 2007).

Terapevtske živali so lahko psi, mačke, konji, ptiči, mali sesalci, ribice, volkovi, delfini, prašiči, perutnina in drobnica (Marinšek in Tušak, 2007).

3.2 TERAPEVTSKI PES

Terapevtski pes je največkrat vključen v terapijo s pomočjo živali. Preden pes postane terapevtski pes, ga je treba preizkusiti na področju treniranosti in osebnostnih značilnosti. Veterinarski pregled je prvo preverjanje in je ključen za možnost vključitve psa med terapevtske pse. V nadaljevanju sledi preizkus njegovega temperamenta. Ta preizkus zajema reagiranje psa v novih situacijah (npr. sunkovito govorjenje, glasno govorjenje, na različno gibanje itn.). Na koncu sledi preverjanje treniranosti psa. V sklopu tega preverjanja opazujejo, kako pes reagira, ko ga prijazen tujec boža, neguje itn. (Marinšek in Tušak, 2007).

Terapevtski pes ima lahko različne vloge v človekovem življenju, npr:

- vloga psa kot družabnika (lastnik ima z živaljo poseben odnos in je navezan nanjo) (Haker et. al 2000, po Novak in Sudec, 2015);
- vloga psa kot »socialnega katalizatorja« (z živaljo na terapijah ljudje vzpostavljajo socialni stik, to jih spodbuja v nadaljnje stike in razlage o težavah) (Robinson, 1996, po Novak in Sudec, 2015);
- vloga psa kot pomočnika (v stresnih situacijah žival ljudi pomirja) (Haker et al. 2000, po Novak in Sudec, 2015).

3.3 VKLJUČEVANJE TERAPEVTSKEGA PSA V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNE USTANOVE

M. Marinšek in Tušak (2007) predstavita dve možnosti vključitve terapevtskega psa v vzgojno-izobraževalne ustanove: prek aktivnosti s pomočjo živali in terapije s pomočjo živali.

3.3.1 AKTIVNOSTI S POMOČJO ŽIVALI

Leta 1944 je James H. S. Bossard opozoril na pomembno vlogo domače živali v življenju družine. Menil je, da lahko posamezniku hišni ljubljeneec daje brezpogojno ljubezen ter možnost izražanja ljubezni itn. Smisel živali v človeškem življenju je omenjeni avtor videl v sedanji definiciji aktivnosti s pomočjo živali. Aktivnost s pomočjo živali daje posamezniku motivacijske, izobraževalne, sprostitvene in terapevtske koristi. Aktivnosti temeljijo predvsem na stiku človeka z živaljo, v kateri cilji niso specifično načrtovani (McCulloch, 1983, po Marinšek in Tušak, 2007). Ob teh obiskih posamezniki žival božajo, krtačijo, ji dajejo priboljške, opazujejo trike itn. (Marinšek in Tušak, 2007).

3.3.2 TERAPIJA S POMOČJO ŽIVALI

Način vključitve živali v človeško življenje je lahko tudi prek terapije s pomočjo živali. Levinson, ki je delal z otroki s psom Jinglesom, je razširil Bossardovo ugotovitev – da imajo domače živali pomembno vlogo v življenju družine. Leta 1962 je dognal, da je pes kot socialni katalizator, ki predstavlja varen kanal pri pogovorih o strahovih in skrbah. Njegove ugotovitve veljajo za vlogo psa v bolnišnicah in vzgojno-varstvenih ustanovah (šolah, vrtcih) (Wells, 2007, po Sam, 2016).

Terapija s pomočjo psa je usmerjena v določen cilj, npr. strokovnjaki pse vključujejo v proces logopedije, fizioterapije, delovne terapije, socialne pedagogike itn. Terapijo s pomočjo živali izvajajo strokovnjaki. S pomočjo terapije pospešujejo izboljšanje fizičnega, socialnega in miselnega funkcioniranja človeka. Celoten proces je dokumentiran in ovrednoten (Marinšek in Tušak, 2007).

3.4 FORMALNO VKLJUČEVANJE ŽIVALI V VRTČEVSKI ODDELEK

M. Marinšek in Tušak (2007) menita, da otrokom živali niso pogosto dostopne in da hkrati ni dovolj, da otrokom zgolj pripovedujemo o njihovih lastnostih, temveč je za doseganje vplivov živali na otroka potreben tudi neposreden stik z njimi.

V dokumentu Kurikulum za vrtce (1999) lahko zasledimo dejavnosti, ki spodbujajo otrokov stik z živaljo, saj je med dejavnostmi otroka med 1. in 3. letom starosti navedeno, naj otrok zaznava živa bitja z vsemi možnimi čutili (ob upoštevanju varnosti otrok in živega bitja). Med dejavnostmi otroka med 3. in 6. letom starosti je navedena dejavnost, da naj otrok skrbi, opazuje, neguje živali v okolju, kjer živijo, v gojilnicah, v živalskem vrtu.

Kljub spodbujanju k vzpostavljanju stikov z živalmi lahko v zdravstveno-higienskih režimih vrtcev pogostokrat zasledimo omejitve pri vključitvi živali v oddelek, npr. B. Strah (2005) v 4.22 členu zdravstveno-higienskega režima Vrtca pod Gradom navaja, da so živali lahko le v zaprtih posodah. Prav tako tudi K. Jarm (2008) v priporočilu Zoonoze pri živalih v šolah in vzgojno-varstvenih zavodih navaja nalezljive bolezni, ki jih prenašajo živali.

Zaradi zgoraj navedenih dokumentov, ki odsvetujejo neposredne stike z živalmi, je v vrtčevske oddelke najbolj primerno vključevati terapevtske pare (vodnika terapevtskega psa ter terapevtskega psa), ki je opravil pripravništvo in zaključni izpit (Tačke pomagačke, 2018).

Terapevtski par lahko v vrtce vključujemo prek različnih društev, npr. Ambasadorji nasmeha, Tačke pomagačke itn.

3.5 POZITIVNI UČINKI VKLJUČEVANJA TERAPEVTSKEGA PSA V VRTCE

V zgodovini, ko so živali ljudem pomenile le vir preživetja ter pomoč pri delu, je bil čustveni odnos z živalmi neobičajen in so ljudi, ki so prijateljevali z živalmi, označili kot poganske pripadnike. V zadnjih dveh stoletjih so živali vedno bolj pomemben del človeškega življenja. V današnjih časih se ljudje pogostokrat zatekajo k živalim, npr. iz centra Green Chimneys (za otroke z vedenjskimi, emocionalnimi in učnimi problemi) otroci poročajo, da so ob stiku z živaljo bolj srečni itn. (Marinšek in Tušak, 2007). V Nemčiji in Avstraliji so delali raziskave, v katere so vključili zdrave ljudi (preverili so, kolikokrat na leto zbolijo, kolikokrat so pri zdravniku itn.), in pri tem ugotovili pomembne povezave med dolgoročnim zdravjem človeka in hišnim ljubljencekom (McCardle et al., 2011, po Novak in Sudec, 2015).

V nadaljevanju bom predstavila iz literature zbrane ugotovitve pozitivnih vplivov vključitve živali v človeško življenje. Na:

- **Telesnem nivoju:** znižanje krvnega tlaka, zmanjšanje frekvence bitja srca, globoko dihanje, sproščanje endorfinov, krepitev imunskega sistema, sproščanje mišic idr. (Fine, 2006, po Zupanc, 2013). Chandler (2005, po Novak in Sudec, 2015) je ugotovil, da ima interakcija z neznanim psom pozitivne učinke na človeka. Odendaal (2003, po Novak in Sudec, 2015) je izmeril, da so se pri pozitivni interakciji človeka s psom zvišale nevrokemične snovi, ki vplivajo na znižanje krvnega tlaka, prav tako se je znižal stresni hormon (Novak in Sudec, 2015). Danes je veliko znanega o vplivu dotikov na zdravljenje (Marinšek in Tušak, 2007). Mnogo znanstvenikov je potrdilo, da se ob božanju dlake sprošča t. i. hormon sreče ter da se krvni tlak zniža (Haker idr. 2000, po Ivanovič, 2018). Flynn (2008, po Novak in Sudec, 2015) temu dodaja ugotovitev, da imajo ljudje, ki imajo živali, manjšo možnost, da zbolijo za kardiovaskularnimi boleznimi.
- **Psihičnem nivoju:** stik človeka z živaljo vpliva na večjo motivacijo, zmanjšanje napetosti – tesnobe, izboljšanje samopodobe, občutek sprejetosti in varnosti ter pomiritve (Fine, 2006, po Zupanc, 2013). Connor in Miller (2000, po Zupanc, 2013) sta ugotovila, da vključitev hišnih ljubljencekov na oddelke intenzivnih oddelkov v

bolnišnicah pomirjujoče vpliva na paciente. Berler je ugotovil, da se ljudje, ki imajo živali, bolje spopadajo s krizami (Vešligaj-Damiš in Čeh, 2013).

- **Socialnem nivoju:** povečanje komunikacije (tema pogovorov so živali), manjši občutek osamljenost itn. (Fine, 2006, po Zupanc, 2013). Geisle (2004, po Zupanc, 2013) navaja ugotovitve, da so bili učinki terapevtske živali s pacientom vidni ob boljšem odnosu do svojcev in drugih pacientov. Poleg tega so bili bolniki bolj veseli, zadovoljni itn. Živali prav tako vplivajo na čustveno počutje človeka, saj nam dajejo občutek, da nas imajo rade, zavzemajo vlogo prijatelja in zaupnika. Prek živali nato vzpostavljamo in se učimo spretnosti zaupanja, avtonomnosti, odgovornosti in empatije do drugih (Wilson in Turner, 1998, po Novak in Sudec, 2015).

Za doseganje pozitivnih učinkov živali na človeka ni potrebno, da smo v neposrednem stiku z živalmi. M. Marinšek in Tušak (2007) navajata, da je dovolj že samo opazovanje živali npr. pri poskakovanju, igri itn.

Za optimalno doseganje pozitivnih vplivov živali na človeka ni dovolj zgolj interakcija z živaljo, temveč tudi kvaliteten odnos z živaljo, ki pomaga posamezniku pri dobrem počutju (Marinšek in Tušak, 2007).

3.6 ODNOS OTROK DO ŽIVALI

Če se otroci živali ne bojijo, so ob živali sproščeni. Ob otrokovem opazovanju vedenja živali lahko v njegovih očeh vidimo iskrivost in radost. Mlade živali lahko otroku omogočajo igrivost, brezskrbnost in veselje. Medtem ko lahko odrasle živali otroku dajejo občutek varnosti, nežnosti in zaželenosti. Žival ima lahko za otroka pomen v krajšanju časa, zadovoljevanju potreb po nežnosti ter podpori pri žalosti. Otroci z živaljo veliko lažje vzpostavijo socialni stik, saj žival od otroka ne zahteva odgovorov, ga ne graja (Marinšek in Tušak, 2007). Na podlagi ugotovitev (Marinšek in Tušak, 2007), da se otroci, ki imajo žival, bolje vživljajo v čustva drugih ljudi, lahko potrdimo, da ima žival vlogo pri socializaciji otroka. Otroci sprva bolje razumejo živalska sporočila kot človeška. V interakciji z živaljo otroci ugotavljajo, kaj žival veseli, kaj jo jezi, ter na te ugotovitve reagirajo. Znanje za delo z živalmi kasneje prenesejo na delo z drugimi ljudmi. Poresky in Hendrix (po Marinšek in Tušak, 2007) sta ugotovila, da so otroci od treh do štirih let, ki imajo doma žival, kazali višjo stopnjo empatije, kot tisti, ki je nimajo. M. Marinšek in M. Tušak (2007) navajata zanimivo ugotovitev, da otroci, ki imajo doma žival, hitreje spregovorijo v stavkih, prav tako je njihov besedni zaklad širši. To lahko povežemo z ugotovitvijo psihiatra McDonalda (Chandler, 2005,

po Marinšek in Tušak, 2007), saj je ugotovil, da se 84 % otrok pogovarja z živalmi. Odnos z živaljo, poleg že vsega naštetega, da otroku občutek, kaj pomeni za nekoga skrbeti (Marinšek in Tušak, 2007). Tudi M. Renck Jalongo (2015) meni, da starši največkrat v družinsko okolje vključijo psa zato, da bi se otrok naučil odgovornosti.

Otrokove potrebe se v prvih stopnjah psihosocialnega razvoja nanašajo na ljubljenost, razvijanje marljivost ter razvijanje kompetenc. Prisotnost živali lahko otroka nauči zaupati. S pomočjo živali lahko damo otroku občutek odgovornosti ter občutek vrednosti, saj mu živali dajejo konstantno razvedrilo, tolažbo in brezpogojno veselje ter toplino (Marinšek in Tušak, 2007).

Interakcija otrok s hišnimi ljubljenčki prav tako pomaga otroku povečati samozavest, socialne veščine in empatijo (Poresky in Hendrix, po Fine, 2000; Coverrt, Nelson in Whiren, 1985, po Fine, 2000, po Marinšek in Tušak, 2007).

Ljubeč odnos z živaljo pomaga otroku preseči stiske, ki jih doživlja na socialnem nivoju: s šolo, starši itn. Živali dajo otroku emocionalno podporo (Marinšek in Tušak, 2007).

Pomembna ugotovitev, ki potrjuje pomembno vlogo živali v otrokovem razvoju, je bila sprememba fizioloških odzivov otrok ob prisotnosti živali v stresni situaciji. Fridman in sodelavci (1983, po Marinšek Tušak, 2007) so ugotovili, da se je krvni tlak ob prisotnosti živali pri otrocih znižal.

Odnos z živaljo se pri otrocih razvija postopoma (Marinšek in Tušak, 2007, str. 113). Ob koncu prvega leta otrok zazna razliko med plišasto in pravo živaljo. Otrok že v enajstem mesecu starosti opazi, da se živali premikajo, in s tem prav tako lahko opazi, da so živali lahko nevarne. Triletni otrok začne še bolj izražati zanimanje za živali. Štiriletni otrok vstopa v interakcijo z živaljo in jo vključuje v svojo igro – žival je za otroka partner v igri. Pri šestih do sedmih letih se pojavlja pozitivna reakcija ob srečanju z živalmi. Pozitivne reakcije lahko zasledimo predvsem ob božanju in ljubkovanju živali. Pri devetih letih otrok začne spreminjati svoj odnos do živali (ne le da jo boža, temveč tudi skrbi zanjo), ki ga v desetem letu nadgradi glede natančnejšega opazovanja živali. Kasneje v življenju lahko interes za živali upade ali se še okrepi.

Med petim in desetim letom starosti otroci kažejo interes za živali, ki jih lahko ljubkujejo, božajo itn. Od desetega do trinajstega leta naraste interes za ptiče, ribe, želve. Pri trinajstem letu imajo otroci najraje pse, ki jih imajo za prijatelje ter se z njimi igrajo itn. V osnovni šoli

se pri otroku poveča želja imeti žival (Marinšek in Tušak, 2007). To so potrdile raziskave avtorja Salmona in Salmona (Wilson in Turner, 1998, po Marinšek in Tušak, 2007), saj sta ugotovila, da imajo družine z otroki pogostejše ljubljenske kot družine brez otrok. Ugotovili so tudi, da imajo družine s šolskimi otroki pogostejše hišne ljubljenske v primerjavi z družinami z zelo majhnimi otroki.

Raziskava M. Marinšek in Tušak (2007) je pokazala, da je med 2700 otrok (od vrtčevskih do srednješolskih), velika večina izbrala za najljubšo žival psa. V nadaljevanju raziskave sta ugotovila, da to ni veljalo za predšolske otroke, saj so v veliki večini izbrali zajca.

Raziskave so pokazale, da se odnos otroka do živali razlikuje tudi glede na strukturo družine. Pri enostarševskih družinah so otroci izkazali večjo navezanost na živali kot pri dvostarševskih družinah (Bodsworth in Coleman, 2001, po Renck Jalongo, 2015).

S pomočjo raziskav je bilo prav tako ugotovljeno, da je desetletnim otrokom hišni ljubljenek eden izmed desetih najpomembnejših individuumov v njihovem življenju (Bryant, 1985, po Renck Jalongo, 2015).

Tudi sama sem želela ugotoviti čustvene odzive otrok v vrtcu ob vključitvi živali, zato bom v nadaljevanju prikazala, kako je potekala raziskava, ki sem jo izvedla v vrtcu, tako da sem v vrtčevski oddelek vključila terapevtsko psičko ter vodnico terapevtskega psa

4 OPREDELITEV PROBLEMA

V diplomskem delu sem ugotavljala čustvene odzive otrok pred/ob/po vključitvi terapevtske živali v vrtčevski oddelek ter morebitno spreminjanje čustvenih odzivov otrok ob ponavljajočih se obiskih terapevtske živali v vrtčevskem oddelku. Zanimali so me čustveni odzivi otrok, saj ti vplivajo na približevanje določenemu dogajanju ali izogibanje temu (Smrtnik Vitulić, 2007). Kljub raziskavam Wilson in Turner (1998) idr. (Marinšek in Tušak, 2007) v prid neposrednemu stiku z živalmi imamo v vrtcih možnost vključevanja živali le v zaprtih posodah (Strah, 2005). M. Marinšek in Tušak (2007) menita, da to ni dovolj, da bi lahko govorili o pozitivnih vplivih živali na otroka oz. človeka, saj opazovanje živali ne more nadomestiti neposrednega stika z njo. Stiki z živalmi ima mnogo pozitivnih učinkov na otroke, saj so se tisti, ki imajo doma žival, odzvali bolj empatično v odnosih do drugih ljudi in drugih živih bitij ter so se prav tako bolj vživljali v čustva drugih (Marinšek in Tušak, 2007). Na področju kardiologije so ugotovili pozitivne učinke božanja po dlaki, saj to

zmanjšuje krvni pritisk in ugodno vpliva na srčno-žilni sistem (Marinšek in Tušak, 2007). I. Golob (2018) meni, da vključitev terapevtskega psa v vzgojno-izobraževalne ustanove vnese nov, »živ element«, ki močno vpliva na celoten proces spoznavnega in čustvenega razvoja pri otrocih. Otrokom lahko stik z živalmi zagotovimo na različne načine (počitnice na kmetiji, hišni ljubljenci, prek društev) (Hercog, 2017). Pomembno je, da otrokom zagotovimo kvalitetno izkušnjo, saj je raziskava Wilsona in Turnerja (1998, po Marinšek in Tušak, 2007) pokazala, da prisotnost živali še ne izboljšuje in pospešuje otrokovega razvoja, temveč je za to potreben kvaliteten odnos med otrokom in živaljo.

4.1 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

1. Kako se otroci čustveno odzivajo pred vsakim srečanjem s terapevtskim psom?
2. Kako se otroci čustveno odzivajo med prvim srečanjem s terapevtskim psom in po njem?
3. Kako se otroci čustveno odzivajo med tretjim in drugim obisku terapevtskega psa ter po njem?

4.2 METODA

4.2.1 RAZISKOVALNA METODA

Uporabili smo deskriptivno neeksperimentalno metodo pedagoškega raziskovanja.

4.2.2 VZOREC

Vzorec je predstavljala skupina otrok iz vrtca Osnovne šole Janka Modra, enote Dol pri Ljubljani. Otroci so bili stari od 4 do 6 let. V skupini je bilo izbranih 12 otrok, od tega 6 deklic in 6 dečkov, da so bili podatki čim bolj objektivni (spolno neodvisni) ter primerljivi. Otroci so bili izbrani naključno.

4.2.3 PRIPOMOČKI

Odzive otrok sem pridobila s pomočjo kratkega intervjuja o otrokovem počutju ter dožemanju živali pred vsakim prihodom terapevtskega psa v skupino in po njem. V intervju pred prihodom terapevtskega psa sem vključila tri vprašanja (priloga 1), ki sem jih sestavila sama, in sicer o počutju otroka pred prihodom terapevtskega psa ter o otrokovih pričakovanjih ob tem. V intervju po prihodu terapevtskega psa sem prav tako vključila tri vprašanja (priloga 2), in sicer o želji po ponovnem snidenju s terapevtskim psom ter o otrokovem počutju med srečanjem s terapevtskim psom. Poleg zastavljenih vprašanj je vsak izbran otrok pred prihodom terapevtskega psa in po njem dobil list, na katerem je bilo 10 simbolov počutja oz.

narisanih obrazov z različnimi čustvenimi izrazi (priloga 3), ki jih je narisala likovna pedagoginja. Otrok je izbral tistega, ki najbolj odraža njegovo počutje pred prihodom terapevtskega psa in po njem.

Odzive otrok med srečanjem smo zbirale (jaz ter dve vzgojiteljici) s pomočjo Sheme beleženja čustvenih odzivov (priloga 4), ki sta jo sestavili S. Prosen in H. Smrtnik Vitulić (2011). V shemi smo navedle opaženo čustvo, za vsako opaženo čustvo opis situacije, v kateri smo ga zaznale, verbalni/neverbalni odziv otroka ob tem čustvu, intenzivnost tega ter odziv drugih prisotnih ljudi na izražanje čustva.

V analizo sem vključila otrokove odgovore na intervju pred srečanji in po njih ter otrokove izbrane simbole z različnimi čustvenimi izrazi prav tako pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih. Pri analizi med srečanji s terapevtsko psičko sem iz Sheme beleženja čustvenih odzivov analizirala opaženo čustvo v situaciji ter neverbalni/verbalni odziv čustva pri opazovanem otroku.

4.2.4 NAČIN ZBIRANJA PODATKOV

V vrtčevski skupini je potekal štiritedenski projekt – obiski terapevtskega psa. Potekal je v času počitka oz. po kosilu od 13.00 do 13.45. Terapevtska psička Šapa iz društva Tačke pomagačke je v spremstvu vodnice Mojce Trampuš prišla v skupino štirikrat in na treh srečanjih smo spremljale čustvene odzive izbranih otrok ob prihodu in prisotnosti živali. Četrtega srečanja nismo beležile, saj smo vzgojiteljice in otroci nastopali za Šapo.

Pred vsakim srečanjem sem z vsemi izbranimi otroki izvedla intervju o počutju pred prihodom terapevtskega psa v skupino, saj sem želela z njim izvedeti, kako se otrok počuti pred prihodom ter kakšna so njegova pričakovanja ob tem. Poleg tega je vsak otrok s pomočjo narisanih obrazov z različnimi čustvenimi izrazi izbral tistega, ki najbolj odraža njegovo takratno počutje pred prihodom terapevtskega psa. Med dejavnostmi, ki so potekale po programu dela društva Tačke pomagačke v okviru družabništva s psom, smo tri opazovalke – vzgojiteljice te skupine ter jaz – izpolnjevale shemo čustvenih odzivov. Vsaka je opazovala štiri otroke. Zaradi potrebe po skladnosti med ocenjevalkami smo predhodno osvežile opredelitve posameznih čustev ter dvakrat izpeljale med prosto igro opazovanje čustev za iste otroke in primerjale medsebojno skladnost. Po vsakem srečanju s psom sem z vsemi izbranimi otroki izvedla intervju o počutju po odhodu terapevtskega psa, saj sem želela izvedeti, ali si otroci želijo, da bi terapevtski pes spet prišel ter kakšna je bila za otroke ta

izkušnja. Poleg intervjuja je otrok s pomočjo narisanih obrazov z različnimi čustvenimi izrazi izbral tistega, ki najbolj odraža njegovo takratno počutje po odhodu terapevtskega psa.

OPIS TREH SREČANJ:

1. SREČANJE: Na prvem srečanju so otroci spoznali Šapo. Otroci so ob prihodu Šape sedeli v krogu. Šapina vodnica in Šapa sta se usedli v krog z otroci. Na začetku srečanja so se otroci z vodnico pogovarjali o Šapinih lastnostih. Vodnica je otrokom posredovala navodila, kako se obnašamo ob prisotnosti Šape. V nadaljevanju sta vodnica in Šapa otrokom pokazali trike, ki jih Šapa zna. Nato so sledile dejavnosti, v katerih so otroci delali s Šapo. V parih so otroci iz vreče vlekli predmete, s katerimi so nato delali s Šapo (npr. krtačo, povodec itn.). Otroci so po teh dejavnostih Šapi dali priboljšek ter jo pobožali.
 2. SREČANJE: Prem srečanjem so se otroci pogovorili z vodnico, kaj je Šapa počela v tem času, ko je ni bilo v vrtcu. Vodnica je otrokom povedala še nekatere lastnosti Šape, ki jih otroci niso poznali. Nato so otroci dobili nalogo, da so iskali pare repa in glave različnih pasem. Otroci so se sprehajali po prostoru in iskali pare, med njimi se je prav tako sprehajala tudi Šapa. V nadaljevanju srečanja so otroci na roki iskali svoj srčni utrip in ravno to je bilo izhodišče za naslednjo dejavnost. Otroci so se razdelili v štiri skupine, saj smo imeli zanje pripravljene štiri dejavnosti. Pri prvi dejavnosti so otroci poslušali bitje Šapinega srca s stetoskopom, jo božali in hranili. Pri drugi, tretji in četrti dejavnosti so otroci sestavljali slike živali. Na koncu srečanja so otroci z rokami naredili predor, pod katerim je šla nato Šapa.
 3. SREČANJE: Na tretjem srečanju so se otroci ponovno z vodnico pogovarjali o Šapinih lastnostih. Nato so sledile dejavnosti s prevezo prek oči. Otroci so tipali Šapo in morali ugotoviti, katerega dela telesa se dotikajo. V nadaljevanju je sledilo obrisovanje Šape. Otroci so se ponovno razdelili v štiri skupine. Vsaka skupina je imela nalogo, da nariše Šapo v enem letnem času. Vodnica je s Šapo hodila od ene skupine do druge, kjer so jo otroci obrisali, tako da se je Šapa ulegla na velik list papirja.
- V vsakem srečanju so otroci Šapo božali, ji dajali priboljške ter poskrbeli, da je imela vodo.
4. SREČANJE: Otroci so Šapi na blago narisali tisto, kar jim je bilo najbolj všeč ob srečanjih z njo. Nato sem njihove risbe našila na veliko blazino, ki smo jo Šapi podarili na zadnjem srečanju. Otroci so se naučili dve pesmi in jih Šapi ter vodnici

zapeli. Na koncu srečanja je vsak otrok lahko Šapi šepnil na uho svojo skrivnost in jo pobožal.

4.2.5 OBDELAVA PODATKOV

Podatke, pridobljene s pomočjo intervjujev in shem, sem obdelala kvalitativno ter kvantitativno (frekvenčna analiza). Za kvalitativno raziskovanje je značilna interpretativna paradigma, kar pomeni, da sem proučevala subjektivna doživetja izbranih otrok ob posameznem srečanju s terapevtskim psom. Analizirala sem odgovore otroke na intervju pred srečanjem s psom ter po njem. Z nekaterimi vprašanji (npr. ali si želiš, da pride Šapa, ter ali si želiš, da Šapa še pride) sem preverjala, ali je bila ta izkušnja za otroke pozitivna ali ne. Odgovore sem tudi frekvenčno obdelala, prav tako sheme čustvenih odzivov med srečanji. Primerjala sem, kolikokrat se je posamezno čustvo pojavilo na posameznem srečanju ter katere situacije so spodbujale podobno čustveno izražanje otrok. Prav tako sem analizirala izbrane čustvene simbole z liste čustvenih simbolov z različnimi čustvenimi izrazi, tako da sem rezultate frekvenčne analize primerjala – kateri simbol so otroci izbrali največkrat pred vsakim srečanjem ter kateri simbol so največkrat izbrali po vseh srečanjih.

5 REZULATI IN INTERPRETACIJA

5.1 ČUSTVENI ODZIVI OTROK PRED VSAKIM SREČANJEM S TERAPEVTSKO PSIČKO

S spodnjo tabelo sem poskušala ugotoviti, kako se otroci čustveno odzivajo pred vsakim srečanjem s terapevtskim psom. Podatke sem pridobila s pomočjo intervjuja z otroki pred srečanja s terapevtsko psičko ter simboli čustvenih odzivov.

Tabela 1: Zbrani odgovori vseh otrok na intervju pred vsakim srečanjem s terapevtsko psičko.

VPRAŠANJA	PRVO SREČANJE	f	DRUGO SREČANJE	f	TRETJE SREČANJE	f
KAKO SE POČUTIŠ DANES?	LEPO.	1	VESELO.	1	DOBRO, ampak me boli zob.	1
	DOBRO.	10	V REDU.	3	DOBRO.	10
	V REDU.	1	V REDU, ker sem delala s Tilnom potičke.	1	V REDU.	1
			DOBRO.	7		
ALI SI ŽELIŠ, DA PRIDE ŠAPA?	DA.	12	DA.	12	DA.	12
ČESA SE NAJBOLJ VESELIŠ DANES, KO PRIDE ŠAPA?	DA BI JO BOŽALA (1); DA JO BOM BOŽALA (2); DA JO BOMO BOŽALI (2); DA JO BOM BOŽAL (1).	6	SAMO ŠAPE SE VESELIM, KER JE ZELO PRIDNA.	1	VESELIM SE ŠAPE, DA SE BOM Z NJO IGRALA.	1
			DA JO BOM BOŽALA (1), DA JO BOM BOŽAL (1).	2	DA SE BOMO Z NJO IGRALI (2); DA SE BOVA IGRALA (1); DA SE BOM Z NJO IGRAL (1).	4
	DA JO BOMO SPOZNALI.	1	DA JO BOM KRTAČILA.	1	DA JI BOM VRGEL ŽOGO.	1
	DA BI SE IGRAL Z NJO (1); DA SE BOM IGRAL Z NJO (2).	3	DA JI BOM SPET DALA ZA JESTI.	1	DA JO BOM BOŽALA (2); DA JO BOM BOŽAL (1).	3
			DA SE BOM Z NJO IGRALA. (2); DA SE BOMO IGRALI (1); DA SE Z NJO IGRAM (1); DA SE BOVA IGRALA (1).	5	DA JI BOM DALA ZA JESTI (1); DA JI BOMO DALI ZA JESTI (1); DA JI BOM DAL ZA JESTI (1).	3
	NE VEM.	1	KER BOMO DELALI MOST.	1		
	DA BI SE SKUPAJ IGRALA IN BI JI METAL ŽOGO.	1	DA SE BOM IGRAL Z NJO IN JI BOM ŽOGO METAL.	1		

Iz tabele 1 lahko razberemo, da je pred prvim srečanjem na prvo vprašanje »Kako se počutiš danes?« deset otrok od dvanajstih odgovorilo, da dobro, medtem ko je en otrok odgovoril lepo in en v redu. Na drugo vprašanje »Ali si želiš, da pride Šapa?« je vseh dvanajst otrok odgovorilo z da. Na odprti tip 3. vprašanja »Česa se najbolj veseliš danes, ko pride Šapa?« je

šest otrok izrazilo, da se najbolj veselijo, da jo bodo božali. Trije otroci so se najbolj veselili, da se bodo z njo igrali. Eden od otrok si je najbolj želel, da bi jo spoznal. Prav tako si je eden od otrok zaželel, da bi se skupaj igrala in da bi ji metal žogo. Eden izmed dvanajstih otrok ni opredelil odgovora na vprašanje.

Iz Tabele 1 prav tako lahko razberemo, da je pred drugim srečanjem na prvo vprašanje »Kako se počutiš danes?« sedem otrok odgovorilo dobro, ostali otroci so odgovarjali z: v redu (trije otroci); v redu, ker sem delal s Tilnom potičke (en otrok) ter veselo (en otrok). Na zaprti tip drugega vprašanja »Ali si želiš, da pride Šapa?« je vseh dvanajst otrok odgovorilo z da. Na odprti tip tretjega vprašanja »Česa se najbolj veseliš danes, ko pride Šapa?« je pet otrok odgovorilo, da se najbolj veselijo igranja s terapevtsko psičko, ostali otroci so odgovorili: dva otroka sta se najbolj veselila božanja terapevtske psičke; eden od otrok se je terapevtske psičke veselil, ker je pridna; eden od otrok se je veselil krtačenja terapevtskega psa ter eden izmed otrok si je prav tako želel igranja s terapevtsko psičko, vendar z metanjem žoge.

Pred tretjim srečanjem je na prvo vprašanje »Kako se počutiš danes?« enajst otrok odgovorilo z dobro, od tega je en otrok odgovoril dobro, čeprav ga je bolel zob. Eden izmed dvanajstih otrok je odgovoril z v redu. Na zaprti tip drugega vprašanja »Ali si želiš, da pride Šapa?« je vseh dvanajst otrok odgovorilo z da. Na odprti tip tretjega vprašanja »Česa se najbolj veseliš danes, ko pride Šapa?« so štirje otroci odgovorili, da se najbolj veselijo igranja s terapevtsko psičko, trije otroci so odgovorili, da se veselijo božanja terapevtske psičke, trije otroci so se veselili hranjenja terapevtske psičke, en otrok se je veselil terapevtske psičke, zato da se bom z njo igral, ter eden izmed otrok se je veselil dogodka, ko ji bo vrgel žogo.

Iz Tabele 1 torej lahko razberemo, da so se otroci pred vsakim srečanjem ugodno počutili (dobro, veselo, v redu, lepo). Le pred enim izmed srečanj je enega izmed otrok bolel zob. Ravno zaradi tovrstnih ugotovitev sem v svoje raziskovanje vključila tudi tovrstno vprašanje, saj bi lahko na otrokovo vedenje vplivalo njegovo počutje, npr. bolezen, bolečine, stiske itn. U. Fekonja Peklaj (2011) je ravno te zunanje dejavnike opredelila kot pomanjkljivost opazovanja otrok v naravnem okolju, saj ne moremo nanje vplivati. Vsi ti dejavniki lahko vplivajo na veljavnost psihološkega merjenja (Podlesek in Brenk, 2004).

Na podlagi podatkov pred vsakim srečanjem iz Tabele 1 so si vsi otroci želeli, da pride terapevtska psička v oddlek. Podobno ugotavlja P. Štrus (Ocepek, 2012), ki se intenzivno ukvarja z uvajanjem terapevtskih živali v svoje terapije, saj so njeni pacienti po srečanjih s terapevtskim psom izražali željo, da bi terapevtski pes še prišel. Tudi M. Marinšek (Ocepek,

2012) je zapisala, da se otroci zelo veselijo in izražajo željo po ponovnem srečanju s terapevtskim psom.

Na podlagi zbranih odgovorov na tretje vprašanje pred vsakim srečanjem se je pred prvim srečanjem kar šest otrok veselilo neposrednega stika (božanja), kar se je na naslednjem srečanju znižalo (le dva otroka) in na tretjem srečanju delno ohranilo (trije otroci). Če bi se otroci psa bali, ne bi izražali želje po božanju, saj sta M. Česen ter A. Gračnar (2013) pri otrocih, ki so se psa bali, načrtovali dejavnosti, ki na začetku niso vključevale neposrednega dotika – sprva so otroci gledali žival, nato jo krtačili itn. Božanje psa sta v VDC Kranj vključili pri otrocih, ki so potrebovali sprostitve.

Pred prvim srečanjem so se štirje otroci veselili igre s terapevtsko psičko, nato se je pred drugim srečanjem ta želja povečala, saj si je igre s terapevtsko psičko želelo šest otrok. Na tretjem srečanju se je ohranilo število želja. Tudi M. Marinšek in Tušak (2007) sta zapisala, da otrok po navadi vstopa v stik z živaljo prek igre. Žival je za otroka idealen soigralec, saj se otrok lahko z njimi igra ure in ure ter se med tem ne bo dolgočasil (prav tam, 2007). Ravno zaradi tega lahko trdimo, da so si otroci želeli igre z živaljo in da želja na naslednjih srečanjih ni izzvenela.

Vesolja do hranjenja terapevtske psičke ni izrazil nihče na prvem srečanju. Željo so otroci izrazili pred drugim srečanjem, vendar le enkrat, pred tretjim srečanjem se je želja po hranjenju terapevtske psičke povečala (trije otroci). Ta ugotovitev se mi je zdela zelo zanimiva, saj so med srečanjem otroci pogosto izražali željo po dajanju priboljškov. Vendar je velikokrat tej želji sledilo čustvo gnusa. D. Majcenovič Cipot (2013) je pri izvajanju terapije s pomočjo psa v Centru Naprej opazila podoben odziv ob hranjenju terapevtskega psa, vendar se je ta izboljšal po večkratnih obiskih terapevtskega psa.

Ostale želje otrok: da bomo naredili most, da jo bomo krtačili ter da jo bomo spoznali so se pojavile le enkrat.

Tabela 2: Izbrani čustveni simboli pred vsakim srečanjem s terapevtsko psičko.

OPIS SIMBOLA	PRED PRVIM SREČANJEM	PRED DRUGIM SREČANJEM	PRED TRETJIM SREČANJEM	SKUPAJ
ZDOLGOČASEN	1			1
VESEL	6	4	5	15
NAVDUŠEN	2	5	3	10

SRAMEŽLJIV	2			2
JEZEN		1		1
PRESENEČEN	1	2	4	7

Na podlagi rezultatov Tabele 2 lahko ugotovimo, da so otroci pred prvim srečanjem največkrat izbrali simbol 2 – vesel (6-krat), nato so 2-krat izbrali simbol 3 – navdušen ter simbol 5 – sramežljiv in enkrat simbol 10 – presenečen ter 1 – zdolgočasen. Pred drugim srečanjem so otroci 5-krat izbrali simbol 3 – navdušen, 4-krat simbol 2 – vesel, 2-krat simbol 10 – presenečen in 1-krat simbol 8 – jezen. Pred tretjim srečanjem je pet otrok izbralo simbol 2 – vesel, štirje otroci simbol 10 – presenečen ter trije otroci simbol 3 – navdušen.

Na podlagi Tabele 2 lahko razberemo, da so otroci pred srečanji največkrat pobarvali, kar 15-krat od 36 situacij, simbol 2 – vesel. Medtem ko so simbol 3 – navdušen pobarvali kar 10-krat od 36 situacij. Na podlagi podatkov lahko trdimo, da so otroci največkrat izbirali simbole, ki izražajo prijetna čustva. Tudi P. Štrus (Ocepek, 2012) pri svojem delu ugotavlja, da vključevanje terapevtske živali na Pediatrično kliniko v Ljubljani pri otrocih sproža čustva veselja, dobrega počutja in sproščenosti. Podobno ugotavlja M. Marinšek (Ocepek, 2012), saj meni, da ko otroci pridejo k njej na terapijo, psi mahajo z repom, izkazujejo, da so veseli, in s tem se razveselijo tudi otroci. Nekoliko manjkrat so otroci pobarvali simbol 10 – presenečen, 7-krat. Simbol 5 – sramežljiv so otroci izbrali le dvakrat. Eden izmed otrok je označil simbol 8 – jezen, prav tako je le enkrat eden izmed otrok označil simbol 1 – zdolgočasen. Simbolov 9 – prestrašen, 7 – žalosten, 6 – utrujen ter 4 – jokajoče prestrašen pred srečanjem otroci niso izbrali. Med srečanji s terapevtsko psičko sem bila pozorna predvsem na otroke, ki so izbrali simbol 8 – jezen ter simbol 5 – sramežljiv ter simbol 1 – zdolgočasen. Le za simbol 8 ter 5 sta mi otroka razložila slednje: deklica, ki je označila simbol 5 – sramežljiv, je dejala, da ga je označila zato, ker se ona na tak način veseli srečanja; deček, ki je izbral simbol 8 – jezen, je dejal, da ga je izbral, ker mu je všeč. Na podlagi tega lahko izpostavim dve slabosti tovrstnega zbiranja podatkov: drugačno videnje oz. interpretacija simbolov med otroki ter slabo razumevanje navodil. Vse to vpliva na veljavnost podatkov.

5.2 ČUSTVENI ODZIVI OTROK MED PRVIM SREČANJEM S TERAPEVTSKO PSIČKO IN PO NJEM

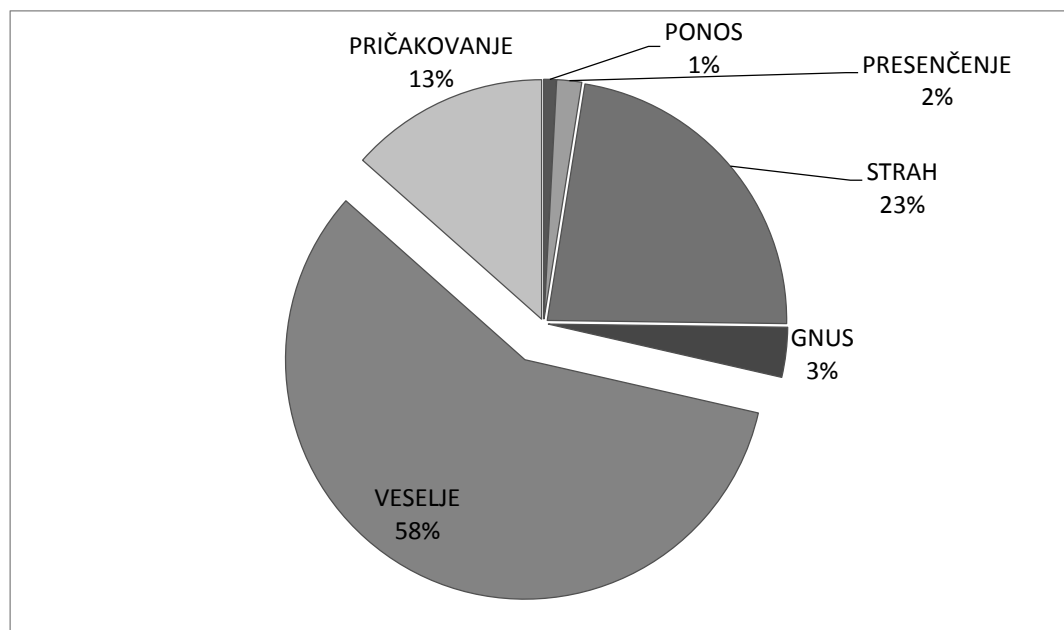
S spodaj zbranimi podatki sem želela ugotoviti, kateri so bili čustveni odzivi otrok med srečanjem s terapevtsko psičko, v katerih situacijah so se čustva pojavila ter neverbalni odziv

otroka na situacijo, ki je sprožila določeno čustvo. V spodnji Tabeli 3 so predstavljeni zbrani podatki, ki smo jih zabeležili med srečanjem pri opazovanih otrocih.

Tabela 3: Zbirna tabela čustev, sprožilnih situacij in neverbalnih odzivov otrok med prvim srečanjem s terapevtsko psičko

ČUSTVO	f	PODKATEGORIJA ČUSTVA	f	SITUACIJA	f	NEVERBALNI ODZIV	f
PONOS	1			Šapa uboga ukaz otroka.	1	Pogled v ostale otroke.	1
PRESENEČENJE	2			Šapa se prekotali na hrbet v bližini otroka.	2	S telesom se pomakne nazaj.	2
						Smeh po nepričakovanem dogodku.	1
						Razprte oči.	1
						Pogled s sovrstniki.	1
STRAH	27	SKRB	6	Drugi otrok boža Šapo, ko ni dovoljeno.	2	Neposredno drugega otroka prime za roko.	3
				Otrok nežno ravna s Šapo.	2	Nežni dotiki.	2
				Poskrbi za Šapine življenjske potrebe.	1	Verbalna komunikacija (Šapa, voda, glej!)	1
				Skrb za strahove sovrstnika.	1	Nasmeh.	1
						Ploskanje.	1
				Samostojno delo s Šapo.	2	S telesom se pomakne nazaj.	2
				Šapa pride v igralnico.	4	Roke tesno ob telesu.	8
				Delo otroka s Šapo ob prisotnosti vodnice terapevtskega psa (pred neposrednim stikom; dajanje priboljškov).	9	Odkima ponudbi.	4
				Šapa se sprehaja prosto po prostoru in ni v bližini otroka.	2	S pogledom spremlja gibanje Šape.	3
				Šapa se med prostim gibanjem približa otroku.	4	Počasni (negotovi) gibi rok.	3
						Piškot vrže na tla.	1
						Nasmeh.	1
						Odmikajoča roka.	1
VESELJE	69			Opazovanje Šapine aktivnosti (Šapa se uleže na tla; Šapa maha z repom; Šapa obkroži otroka; Šapa igrivo renči; Šapa najde in se igra z igračko; Šapa skoči prek rok dveh otrok; Šapa liže svojo tačko; Šapa kaže trike; Šapa se prekotali	37	Dotik.	8

			na hrbet, Šapa hodi z nogavicami; Šapa gre skozi tunel; Šapa pobere piškot; Šapa pije vodo).			
			Šapa pride v igralnico.	6	Razprte roke (vabi Šapo k sebi).	1
			Pogovor o Šapi.	3	Nasmeh.	30
			Neposredni stik (priboljški, božanje, krtačenje, ščetkanje zob).	21	Posnemanje dejanja Šape s kretnjami rok.	1
			Šapa se z deli telesa dotika otroka.	2	Spogleda s sovrstniki.	3
					Se v prostoru približa Šapi.	5
					Smehe.	41
					V smehe sonožno skoči.	1
					Kričanje.	2
					Ploskanje.	6
					Se drži na trebuh.	1
					Odmik rok v smehe.	1
PRIČAKOVANJE	16		Opazovanje vedenja Šape (Šapa išče igrače).	3	Išče vidno mesto za opazovanje.	6
			Opazovanje dela drugih otrok s Šapo.	6	Pomikanje po prostoru bližje Šapi.	1
					Sproščeno leže na tleh, naslonjen na roke.	1
			Želja po neposrednem stiku s Šapo.	3	Dvig roke (se javi).	3
					Pomikanje po prostoru bližje Šapi.	4
			Želja po bližini Šape.	4	Razprte oči.	1
GNUS	4		Otrok da z roko Šapi priboljšek.	4	Nagrbnčeno čelo.	3
					Stisnjene ustnice.	2
					Razprte dlani.	4
SKUPAJ:	119					134

Graf 1: Pogostost pojavljanja čustev med prvim srečanjem s terapevtsko psičko

Iz Tabele 3 lahko razberemo, da smo na prvem srečanju zabeležili 119 opaženih čustev. Medtem ko iz Grafa 1 lahko razberemo, da je bilo med prvim srečanjem zabeleženo 58 % čustva veselja, 23 % čustva strahu, 13 % čustva pričakovanja, 3 % občutka gnusa ter 1 % občutka ponosa.

Iz Tabele 3 lahko razberemo, da se je pri opazovanih otrocih največkrat pojavilo čustvo veselje ($f = 69$). Pred raziskovanjem sem pričakovala, da bodo otroci terapevtskega psa veseli, vendar me je kljub vsemu presenetil delež pojavljanja čustva veselja. Tudi M. Trampuš in Š. Štefe (2014) v opisu primera dela terapevtskega navajata, da sta pričakovali, da se bodo otroci kužka razveselili, vendar je bil končni rezultat dela veliko večji in večplasten od pričakovanega. Čustvo veselja se je pri otrocih pojavilo največkrat ($f = 37$) ob opazovanju Šapinih aktivnosti (npr. ko Šapa kaže trike, išče igrače itn.), nekoliko manjkrat ($f = 21$) ob neposrednih stikih otroka s Šapo (npr. krtačenje itn.). Del opaženega čustva veselja smo zabeležili ob prihodu Šape v igralnico ($f = 6$), nekoliko manjkrat ob pogovoru o Šapi ($f = 3$) ter ob Šapinem dotikanju otrok ($f = 2$). Zanimivo mi je bilo, da je najpogostejše čustvo veselja med prvim srečanjem sprožilo opazovanje Šapinih aktivnosti, kar je zelo razumljivo, saj opazovanje živali mnogo avtorjev, npr. M. Marinšek in Tušak (2007), navaja kot sproščujočo dejavnost. Ker otroci ob prvem srečanju terapevtske psičke še niso poznali, ni nenavadno, da se je manjkrat pojavilo čustvo veselja ob dotiku Šape, saj je bilo prvo srečanje zasnovano bolj na opazovanju in pogovoru ter spoznavanju Šape. Pri otrocih so zgoraj navedene situacije sprožile slednje neverbalne odzive: največkrat smeh ($f = 41$), nato nasmeh ($f = 30$). Manjši delež neverbalnih odzivov so predstavljali: dotiki terapevtskega psa ($f = 8$), nato ploskanje (f

= 6), manj pogosto otrokovo približevanje Šapi v prostoru ($f = 5$), spogledovanje s sovrstniki ($f = 3$) ter kričanje ($f = 2$). Nekateri neverbalni odzivi, ki smo jih zabeležili ob čustvo veselja, navaja tudi D. Majcenovič Cipot (2013) ob rezultatih izvajanja terapije v Centu Naprej. Tudi D. Majcenovič Cipot (2013) pri svojem delu z uporabniki terapije s psom najpogosteje opazi nasmeh, smeh, poskus božanja, zanimanje za okolico itn. Med prvim opazovanjem smo le enkrat zabeležili slednje neverbalne odzive: otrok se drži za trebuh, odmakne roke v smehu, sonožno skoči ter razprte roke (vabi Šapo k sebi).

Iz Tabele 3 prav tako lahko razberemo, da se je čustvo strah pojavilo polovico manjkrat ($f = 27$) kot čustvo veselje. Pomembno je omeniti, da smo 6-krat strah zabeležili kot skrb za drugega (terapevtskega psa ali otroka). Omenjena podkategorija čustva strahu se je pojavila v situacijah: nežno ravnanje s terapevtskim psom ($f = 2$), opozarjanje drugih otrok ob kršenju pravil za delo s Šapo ($f = 2$), skrb za življenjske potrebe psa ($f = 1$) ter skrb za strahove sovrstnika ($f = 1$). Otroci so bili v teh situacijah zelo empatični tako do Šape kot tudi do sovrstnikov. Zanimivo je, da je D. Majcenovič Cipot (2013) tudi pri otrocih ob stiku z živaljo opazila, da so otroci kazali večjo dovzetnost za prepoznavanje potreb psa ter potrebe drugih uporabnikov terapije. Ostala zabeležena čustva strahu ($f = 20$) so se navezovala na strah pred terapevtskim psom, največkrat ob delu opazovanega otroka s terapevtskim psom ob prisotnosti vodnice ($f = 9$), nato ob prihodu Šape v igralnico ($f = 4$) ter ob prostem gibanju Šape po prostoru v bližini otroka ($f = 4$). Nekoliko manjkrat se je pojavilo čustvo strahu ob samostojnem delu otroka s Šapo ($f = 2$) ter med prostim gibanjem Šape po prostoru, ki ni v bližini otroka ($f = 2$). Da se je čustvo strahu pri otrocih pojavilo v kar velikem deležu v primerjavi z ostalimi čustvi, me ni presenetilo, saj je bilo to prvo srečanje s terapevtskim psom. Otroci niso poznali Šape, zato tudi niso vsi vedeli, kako do nje pristopati, kaj od nje pričakovati itn. Zanimivo je, da ko je Ocepek leta 2001 (Ocepek, 2012) naredil raziskavo, s katero je želel ugotoviti, katera žival je otrokom najljubša ter katere ne marajo, je ugotovil, da ima med predšolskimi otroki 10 % otrok psa za najljubšo žival ter da je 8 % otrok, ki psom ne marajo. Prav tako je bilo tudi pri mojem vzorcu otrok, nekateri otroci imajo radi pse in so čutili manj strahu kot tisti, ki psom niso vajeni. Čustveni neverbalni odzivi otrok ob pojavu čustva strahu so bili naslednji: največkrat roke tesno ob telesu ($f = 8$), manj pogosto odkimavanje ponudbi za delo s terapevtskim psom ($f = 4$), nato prijem drugega otroka za roko ($f = 3$), spremljanje gibanja Šape ($f = 3$), počasni negotovi gibi rok ($f = 3$), pomik s telesom nazaj ($f = 2$), nežni dotiki ($f = 2$) ter enkrat so se pojavili odzivi: nasmeh, ploskanje, otrok vrže piškot na tla, nasmeh, odmikajoča roka. Neverbalne odzive strahu lahko povežemo tudi s

čustvom gnusa, obe čustvi imata značilnost obvarovati pred poškodbami ali okužbami. Mnogo avtorjev (Davey in sod., 1998, Woody in Teachman, 2000, Sawchuk in sod. 2002, po Ocepek, 2012) navaja, da pogosto lahko zasledimo, da je strah pred malimi živalmi povezan z gnusom. Za premagovanje strahu pred psom M. Česen in A. Gračnar (2013) pri svojem delu najprej izbirata manjše in umirjene pse, ki jih uporabniki najprej spoznavajo od daleč, se sprva le pogovarjajo o psih, nato šele sledijo dotiki, krtačenje itn.

Iz Tabele 3 lahko razberemo, da se je manj pogosto kot veselje in strah pojavilo čustvo pričakovanja ($f = 16$). Ta podatek je bil zelo spodbuden, saj so otroci zaradi zanimanja sledili dejavnostim s Šapo. Hkrati je to čustvo tudi oviralo proces dela, saj je več otrok hkrati želelo pobožati Šapo ter delati z njo. Ravno zaradi tega je preveliko število otrok slabost vključevanja terapevtske živali v vrtčevski oddelek, saj se lahko zaradi čustva pričakovanja pri otrocih krši etično ravnanje do živali (Marinšek in Tušak, 2007). Največkrat se je sprožilo v situacijah opazovanja dela drugih otrok s Šapo ($f = 6$). Ostali del pojavljanja opaženega čustva pričakovanja smo zabeležili ob želji po bližini Šape ($f = 4$), ob želji po neposrednem stiku ($f = 3$) ter ob opazovanju vedenja Šape ($f = 3$). D. Majcenovič Cipot (2013) je prav tako pri svojem delu s terapevtskim psom ugotovila, da tudi tisti uporabniki, ki so pred terapijo s terapevtskim psom utrujeni, med terapijo kažejo večjo dovzetnost in zanimanje za okolico. Neverbalni odzivi otrok na čustvo pričakovanja so bili: največkrat iskanje vidnega mesta za opazovanje ($f = 6$), pomikanje po prostoru bližje Šapi ($f = 4$) ter dvig roke ($f = 3$). Le enkrat so se pojavili odzivi: sproščeno ležanje na tleh ter podpiranje glave z rokami, razprte oči ter pomikanje po prostoru bližje Šapi.

Iz Tabele 3 lahko razberemo, da se je pojavilo tudi čustvo gnus ($f = 4$). Dajanje priboljška terapevtskemu psu je v nekaterih situacijah izzvalo omenjeno čustvo gnus. Podobno je ugotovila D. Majcenovič Cipot (2013), saj so otroci največkrat izražali gnus ob dajanju priboljškov, saj pes otroku poslinil roko. Na začetku so si otroci tudi pri D. Majcenovič Cipot (2013), tako kot pri nas, takoj želeli umiti roke. Neverbalni odzivi otrok ob dajanju priboljška so bili: razprte dlani ($f = 4$), nagrbančeno čelo ($f = 3$) ter stisnjene ustnice ($f = 2$).

Prav tako lahko iz Tabele 3 razberemo, da se je čustvo presenečenja pojavilo le 2-krat ob podobni situaciji – ko se je terapevtska psička prekotalila na hrbet. Neverbalni čustveni odzivi otrok so bili: s telesom se pomakne nazaj ($f = 2$) ter razprte oči, otrok se spogleda s sovrstniki in smeh po nepričakovanem dogodku.

Iz Tabele 27 lahko razberemo, da smo čustvo ponos – kot edino kompleksno čustvo tega opazovanja – zabeležili le enkrat ko je terapevtski pes upošteval ukaze otroka. Neverbalni odziv otrok ob ponosu je bil pogled s sovrstniki. Deklico, pri kateri smo opazili to čustvo, je imela predhodno težave s socialnimi stiki, saj je vzgojiteljici pogostokrat tožila, da je drugi ne marajo. Ravno zaradi tega menim, da je čustvo ponos, tako kot meni Milivojević (2008), zelo pomembno čustvo, saj lahko subjekt začne dobivati pozitivno podobo o sebi.

Tabela 4: Odgovori otrok na vprašanje o njihovem počutju po prvem srečanju s terapevtsko psičko

VPRAŠANJA	PO PRVEM SREČANJU	f
ALI SI ŽELIŠ, DA ŠAPA PRIDE?	DA.	12
ALI SI LAHKO DELAL/-A S ŠAPO TISTE STVARI, KI SI JIH ŽELEL/-A?	DA.	11
	NE (še več bi želel).	1
KAJ TI JE BILO DANES NA SREČANJU NAJBOLJ VŠEČ?	DA SMO JO ČESALI.	1
	DA SEM JO BOŽALA (3); DA SMO JO BOŽALI (1).	4
	DA SEM JI DALA ZA JESTI.	1
	NE VEM.	1
	DA SEM JI ZOBE UMIVAL.	1
	KO SMO DELALI MOST.	1
	DA BI SE Z NJO IGRAL.	1
	DA SEM LAHKO ŽREBAL VEN MEDVEDKA.	1
	DA SEM JI DAL HRANO.	1

Iz Tabele 4 lahko razberemo, da je na vprašanje »Ali si želiš, da Šapa pride?« 12 otrok odgovorilo z da. Na vprašanje »Ali si lahko delal/a s Šapo tiste stvari, ki si jih želel/-a?« je 11 otrok odgovorilo z da, medtem ko je eden odgovoril z ne ter z razlago, da bi si želel še več. Na vprašanje »Kaj ti je bilo danes na srečanju najbolj všeč?« so štirje otroci odgovorili, da so lahko Šapo božali, ostali otroci so odgovorili: da smo jo česali; da sem ji dala za jesti; ne vem; da sem ji zobe umival; ko smo delali most; da bi se z njo igral; da sem lahko žrebal ven medvedka ter da sem ji dal hrano. Zelo zanimivo mi je bilo, da je bilo štirim otrokom od dvanajstih najbolj všeč, da so lahko Šapo božali. D. Majcenovič Cipot (2013) meni, da se pri njenem delu s terapevtskim psom z otrokom na otrokovem obrazu ob božanju terapevtskega

psa vidno izboljša razpoloženje, ravno zaradi tega lahko sklepamo, da so otroci v naši raziskavi božanje terapevtske psičke največkrat izpostavili kot dejavnosti, ki jim je bila všeč. Avtorji Velde in drugi (2005, po Zupanc, 2013) menijo, da je lahko božanje živali relaksacijski način, saj se med božanjem zniža krvni tlak, prav tako frekvenca srca. To sta potrdila tudi Connor in Miller (2000, po Zupanc, 2013), saj sta ugotovila, da živali pomirjajoče delujejo na paciente na oddelkih intenzivnih enot.

Tabela 5: Izbrani čustveni simboli po prvem srečanju s terapevtsko psičko

SIMBOL	PO PRVEM SREČANJU
ZDOLGOČASEN	2
VESEL	3
NAVDUŠEN	2
ŽALOSTEN	1
PRESENEČEN	4

Na podlagi rezultatov Tabele 5 lahko ugotovimo, da so otroci po prvem srečanju s terapevtsko psičko največkrat izbrali simbol 10 – presenečen ($f = 10$), nato so trikrat izbrali simbol 2 – vesel, dvakrat simbol 3 – navdušen ter simbol 1 – zdolgočasen. Le enkrat je eden izmed otrok izbral simbol 7 – žalosten. Na podlagi ugotovljenega lahko sklepamo, da so bili skoraj vsi otroci po prvem srečanju s terapevtskim psom veseli, kljub temu da je bilo nekaterih med obiskom strah, razen deklice, ki je izbrala simbol 7 – žalosten, zato ker je Šapa odšla.

5.3 ČUSTVENI ODZIVI OTROK MED DRUGIM IN TRETJIM SREČANJEM S TERAPEVTSKO PSIČKO IN PO NJEM

V prejšnjem poglavju sem opisala ter interpretirala čustvene odzive otrok med prvim srečanjem s terapevtsko psičko in po njem. Ugotovila sem, da je v prvem srečanju prevladovalo čustvo veselja, velik delež je predstavljal tudi čustvo strah. Kljub temu so si otroci po prvem srečanju še želeli srečanja s terapevtsko psičko. V nadaljevanju bom predstavila in interpretirala čustvene odzive otrok med drugim srečanjem s terapevtsko psičko in po njem ter čustvene odzive otrok med tretjim srečanjem s terapevtsko psičko in po njem.

5.3.1 ČUSTVENI ODZIVI OTROK MED DRUGIM SREČANJEM S TERAPEVTSKO PSIČKO IN PO NJEM

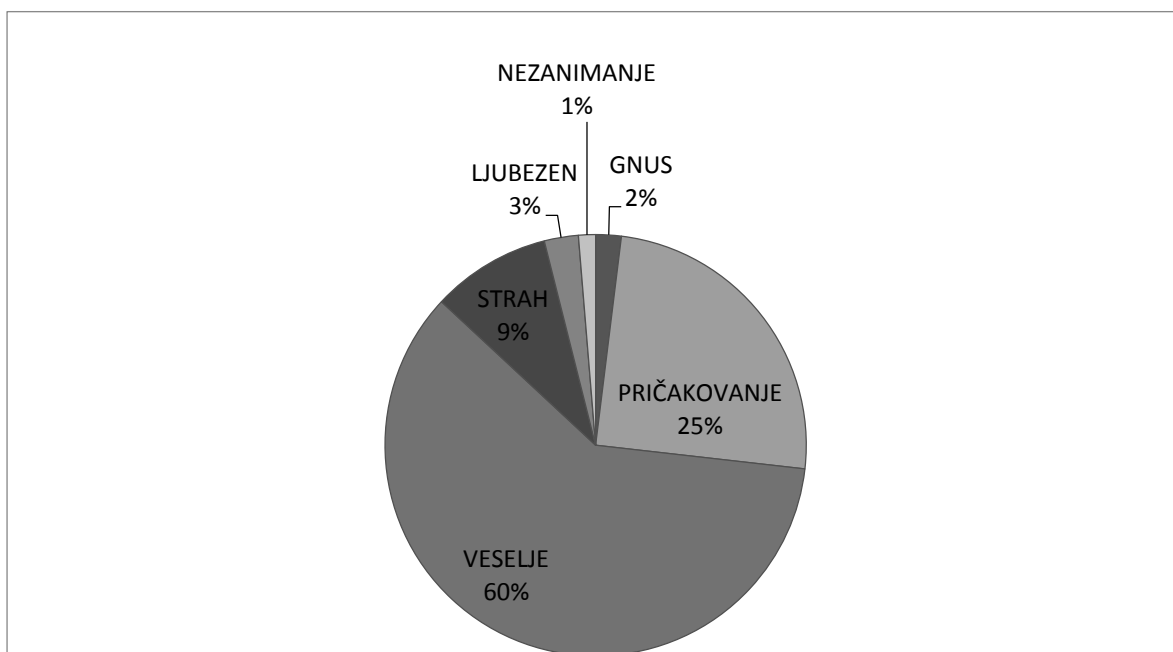
V nadaljevanju bom opisala čustvene odzive otrok med drugim srečanjem in po njem ter jih poskušala primerjati z dogajanjem med prvim srečanjem s terapevtsko psičko

Tabela 6: Zbirna tabela čustev, sprožilnih situacij in neverbalnih odzivov otrok med drugim srečanjem s terapevtsko psičko

ČUSTVA	f	PODKATEGORIJA ČUSTVA	f	SITUACIJA	f	NEVERBALNI ODZIV	f
PRIČAKOVANJE	38			Želja po neposrednem stiku s Šapo.	16	Pomikanje s telesom v bližino Šape.	5
				Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	8	Pogled, namenjen drugim otrokom.	1
				Želja po fizični bližini Šape brez dotikov.	2	Dotik.	6
						Nasmeh.	14
						Dvigne roko.	13
						Ploskanje.	4
						Skakanje.	1
						Smeh.	6
						Iztegne roko v bližino Šape.	5
						Z rokami povabi Šapo k sebi.	2
				Iskanje vidnega mesta za opazovanje dela s Šapo ostalih udeležencev.	1	Pomikanje s telesom po prostoru do vidnega mesta.	2
				Poslušanje bitje srca Šape.	1	Izvajanje tikov (glajenje kite).	1
				Pričakovanje prihoda Šape.	9	Pomikanje s telesom do vidnega mesta.	8
				Čakanje na priboljšek za Šapo.	1	Zibanje.	1
Skakanje.	1						
Pogled usmerjen prihodu Šape.	1						
VESELJE	92			Prihod Šape v igralnico.	10	Nasmeh.	24
				Opazovanje vedenja Šape (Šapa vohta igrače v igralnici (2); Šapa zazeha (3); Šapa se uleže na tla (1); Šapa se igra z igračko (5); Šapa išče igračko (4); Šapa gre skozi tunel (2); Šapa se prekotali na hrbet (1); Šapa pije vodo	24	Smeh.	66

				(2); Šapa maha z repom (2); Šapa odide na teraso (1); Šapa se prosto sprehaja po igralnici (1)).			
				Opazovanje neposrednega dela drugega otroka s Šapo.	3	S telesom se nagne na mesto, kjer vidi Šapo.	1
				Delo vodnice terapijskega psa s Šapo (igra z igračko, Šapa renči).	9	Nagnjena glava v stran.	3
				Neposredni stiki (božanje Šape (12); priprava in poslušanje bitja Šapinega srca (11), dajanje priboljška (9)).	32	Ploskanje.	4
				Šapa sedi blizu otroka.	4	Z roko pokaže na Šapo.	3
				Odhod Šape iz igralnice.	2	Nežni dotiki.	13
				Pogovor o Šapi.	1	Mahanje Šapi v pozdrav.	6
				Šapa upošteva ukaze vodnice in otroka.	4	Dotik Šape (po dajanju priboljška, ob obhodu - poboža).	6
				Šapa gre mimo otroka.	3	Leži na trebuhu in si glavo podpira z rokami.	2
						Posnemanje vedenja Šape (kako renči).	1
						Ploskanje.	1
						Iztegne roko do Šape.	4
STRAH	14	SKRB	6	Hrupno okolje pred prihodom Šape.	1	Z rokami pokaže, da naj se umaknejo.	2
				Kršenje pravila v dobro Šapi (npr. vsi otroci preblizu Šape).	1		
				Skrb za življenjske potrebe Šape (voda itn.).	4		
				Vodnica ponudi otroku dajanje priboljška Šapi – neposreden stik.	2	V prostoru odmaknjeno opazovanje.	1
				Otrok sodeluje v dejavnostih s Šapo, v katerih je prisotna vodnica terapijskega psa.	1	Roke tesno ob telesu.	6
				Šapa se prosto sprehaja po prostoru v bližini otroka.	3	Počasni (previdni) gibi.	1
				Otrok se pripravlja na poslušanje Šapinega bitja srca.	1	Smeh.	1
				Šapa pride v igralnico.	1		
LJUBEZEN	4			Božanje Šape.	3	Nagnjena glava v stran.	1
				Dajanje priboljškov.	1	Božanje z nagnjeno glavo.	2

					Sproščena obrazna mimika.	1
NEZANIMANJE	2			Pogovor o Šapi.	Obrne stran od Šape.	1
					Zibanje s telesom naprej in nazaj.	1
					Se kotali.	1
GNUS	3			Šapa med jemanjem priboljška otroka polize po roki.	Nagrbnjeno čelo.	1
					Razprta dlan.	1
					Privihan nos.	1
					Smeh.	2
					Pogled v roko.	1
SKUPAJ:	153					228

Graf 2: Pogostost pojavljanja čustev med drugim srečanjem s terapevtsko psičko

Iz Tabele 6 lahko razberemo, da smo v drugem opazovanju med srečanji zabeležili 153 opaženih čustev, ki so se kazala prek 228 neverbalnih čustvenih odzivov otrok. Iz Grafa 2 lahko razberemo, kolikokrat se je pojavilo posamezno čustvo: veselje je predstavljalo 60 % vseh opaženih čustev, nato pričakovanje 25 %, strah 9 %, ljubezen 3 %, gnus 2 % ter nezanimanje 1 %.

Na drugem srečanju s terapevtskim psom smo zabeležili več opaženih čustev ter prav tako več neverbalnih čustvenih odzivov kot med prvim srečanjem s terapevtsko psičko. Na podlagi Tabele 6 lahko ugotovimo, da se je največkrat pojavilo čustvo veselje ($f = 92$) in je predstavljalo več kot polovico opaženih čustev. Čustvo veselje je tudi med prvim srečanjem

predstavljalo največji delež opaženih čustev, vendar se je spremenila situacija, ki je največkrat spodbudila čustvo veselja. Med prvim srečanjem smo ugotovili, da se je čustvo veselja največkrat pojavilo zaradi opazovanja Šapinih aktivnosti, medtem ko smo med drugim srečanjem največkrat zabeležili čustvo veselja ob neposrednih stikih s Šapo ($f = 32$). M. Česen ter A. Gračnar (2013) sta prav tako ugotovili, da ko otrok večkrat vstopi v interakcijo z živaljo, jo bolje spozna in z njo posledično lahko počne tudi več stvari (npr. otrok dovoli, da mu žival leži v naročju itn.) Nekoliko manjkrat se je pojavilo čustvo veselja ob opazovanju Šapinega vedenja ($f = 24$). Manjše deleže opaženega čustva veselja so prispevale naslednje situacije: prihod Šape v igralnico ($f = 10$), opazovanje dela vodnice s terapevtsko psičko ($f = 9$), Šapa upošteva ukaz vodnice in otroka ($f = 4$), Šapa sedi blizu otroka ($f = 4$), Šapa gre mimo otroka ($f = 3$), opazovanje drugega otroka pri neposrednem delu s Šapo ($f = 3$), odhod Šape iz igralnice ($f = 2$) ter pogovor o Šapi ($f = 1$). Čustvo veselja smo največkrat prepoznali zaradi naslednjih neverbalnih čustvenih odzivov otrok: smeh ($f = 66$), nasmeh (24) ter nežni dotiki ($f = 13$). Manjkrat zaradi naslednjih neverbalnih čustvenih odzivov otrok: mahanje Šapi v pozdrav ($f = 6$), dotik Šape ($f = 6$), iztegne roko do Šape ($f = 4$), leži na trebuhu in si podpira glavo ($f = 2$), s telesom se nagne na mesto, kjer vidi Šapo ($f = 1$), posnemanje vedenja Šape ($f = 1$) ter ploskanje ($f = 1$).

Za čustvom veselja se je po pogostosti, kot lahko razberemo iz Tabele 6, pojavilo čustvo pričakovanja ($f = 26$). Največkrat je omenjeno čustvo sprožila situacija ob želji po neposrednem stiku s Šapo ($f = 16$). Ocepek (2012) navaja, da ko otroci žival spoznajo in jim je všeč, jo želijo pogledati tudi od blizu in jo prijeti. Od tod lahko sklepamo, da se je otrokom želja po neposrednem stiku s Šapo povečala. Otroci so čustvo pričakovanja izražali tudi pred prihodom terapevtskega psa v oddelek ($f = 9$) ter ob iskanju prostovoljca za delo s Šapo ($f = 8$). Ostali del pojavljanja čustva je spodbudila situacija želje po fizični bližini Šape brez dotikov ($f = 2$) ter le enkrat smo čustvo pričakovanja zabeležili ob čakanju na priboljšek za Šapo. Ob čustvu pričakovanja so se največkrat pojavili naslednji neverbalni odzivi otrok: nasmeh ($f = 14$), dvig roke ($f = 13$) ter pomikanje s telesom v bližino Šape ($f = 13$). Ostali delež neverbalnih čustvenih odzivov čustva pričakovanja otrok so predstavljali naslednji neverbalni čustveni odzivi: dotik ($f = 6$), smeh ($f = 6$), otrok iztegne roko v bližino Šape ($f = 5$), ploskanje ($f = 4$), z rokami povabi Šapo bližje ($f = 2$), skakanje ($f = 2$), zibanje ($f = 1$), pogled, usmerjen v Šapo ($f = 1$), ter izvajanje tikov ($f = 1$). Zelo zanimivo mi je bilo, da se je pojavljanje čustva pričakovanja povišalo glede na beleženje med prvim srečanjem, vendar je aktivni vidik, kot ga opredeli B. Babšek (2009), pri pričakovanjih vzbujajoč in zato se naša

aktivnost lahko poveča, kot se je to zgodilo ob našem opazovanju (torej da so se otroci pomikali proti Šapi, iztegovali roko itn.). Te situacije so otežile delo terapevtski psički ter vodnici, saj so se skoraj vsi otroci naenkrat želeli približati Šapi, to situacijo Ocepek (2012) pripiše močnemu čustvenemu vznemirjenju predvsem pri mlajših otrocih. Ravno zaradi tega čustva je delo v velikih skupinah še posebej zahtevno.

Manjkrat kot čustvo veselje in pričakovanja smo zabeležili čustvo strah ($f = 14$). Prav tako smo čustvo strah med drugim srečanjem s terapevtskim psom zabeležili manjkrat kot med prvim srečanjem. Čustvo strahu kot skrb se je ohranilo kot med prvim srečanjem, medtem ko se je čustvo strahu pred terapevtsko psičko za več kot polovico zmanjšalo v primerjavi s prvim srečanjem. Ta podatek me je zelo veselil, saj sta tudi M. Česen ter A. Gračnar (2013) ugotovili, da otroci z večkratnim srečanjem s terapevtskim psom manjkrat izkazujejo čustva strahu. Od celotnega deleža zabeleženega čustva strahu smo šest zabeleženih čustev opazili v podkategoriji skrb za drugega. Pri otrocih smo omenjeno podkategorijo največkrat zabeležili ob skrbi otroka za življenjske potrebe Šape ($f = 4$). Skrb se je pojavila prav tako ob hrupnem okolju pred prihodom Šape ($f = 1$) ter ob kršenju pravil pri delu s Šapo ($f = 1$). Neverbalni čustveni odziv ob pojavljanju skrbi je bil: otrok z rokami pokaže, naj se otroci umaknejo ($f = 1$). Čustvo strahu pred terapevtskim psom smo zabeležili 7-krat v naslednjih situacijah: Šapa se prosto sprehaja po prostoru v bližini otroka ($f = 3$), vodnica ponudi otroku dejavnost dajanja priboljška ($f = 2$), otrok sodeluje v dejavnostih s Šapo (prisotna vodnica) ($f = 1$) ter otrok se pripravlja na poslušanje Šapinega srca ($f = 1$). Opaženo čustvo strahu smo največkrat prepoznali po naslednjem neverbalnem čustvenem odzivu otrok: roke tesno ob telesu ($f = 6$). Le enkrat so se pojavili naslednji odzivi: počasni (previdni) gibi, smeh ter v prostoru odmaknjeno opazovanje. Roke tesno ob telesu oz. stisnjeno držo tudi B. Babšek (2009) navaja kot eno najpogostejših neverbalnih izražanj čustva strahu, prav tako kot smo to ugotovili mi.

Iz Tabele 6 lahko razberemo, da so se v manjšini pojavila čustvo ljubezni ($f = 4$), čustvo gnus ($f = 3$) ter čustvo nezanimanja ($f = 2$). Čustvo ljubezni smo zabeležili ob božanju Šape ($f = 3$) ter enkrat ob dajanju priboljška. Neverbalni čustveni odzivi so bili: božanje z nagnjeno glavo ($f = 2$), nagnjena glava v stran ($f = 1$) ter sproščena obrazna mimika ($f = 1$). Zanimivo mi je bilo, da se je to čustvo pojavilo, saj to pomeni, da so nekateri otroci, tako kot to pravi Milivojević (2008), vzpostavili pozitiven odnos do objekta, v tem primeru do Šape.

Čustvo gnus smo zabeležili ob Šapinem jemanju priboljška iz roke otroka, ko medtem polize roko ($f = 3$). Neverbalni čustveni odzivi otrok so bili naslednji: nagrbančeno čelo ($f = 1$) ter

razprta dlan ($f = 1$). Čustvo nezanimanja se je pojavilo ob pogovoru o Šapi ($f = 2$). Otroci so se neverbalno odzvali z naslednjimi odzivi: otrok se obrne stran od Šape ($f = 1$), otrok se ziba s telesom naprej in nazaj ($f = 1$) ter otrok se kotali ($f = 1$). Veseli me, da se je čustvo nezanimanja pojavilo le dvakrat, najverjetneje zaradi dolgočasje, ki ga Milivojević (2008) opredeli kot vrsto frustracije v situacijah, ko oseba ne more zadovoljiti katerikoli želje ter prav tako ne more zapustiti situacije. To Milivojević (2008) opredeli kot situacijsko dolgočasje.

V nadaljevanju bom predstavila čustvene odzive otrok na podlagi odgovorov otrok o njihovem počutju ter na podlagi izbora čustvenega simbola po drugem srečanju s terapevtsko psičko.

Tabela 7: Odgovori otrok na vprašanja o njihovem počutju po drugem srečanju s terapevtsko psičko

VPRAŠANJA	PO DRUGEM SREČANJU	f
ALI SI ŽELIŠ, DA ŠAPA ŠE PRIDE?	DA.	12
ALI SI LAHKO DELAL/-A S ŠAPO TISTE STVARI, KI SI JIH ŽELEL/-A?	DA.	11
	NE (vodo bi ji želela natočiti).	1
KAJ TI JE BILO DANES NA SREČANJU NAJBOLJ VŠEČ?	LEPO MI JE BILO, KO SEM JO BOŽALA IN JI POSLUŠALA SRČEK.	1
	DA SEM JI DAL PIŠKOTKA.	1
	DA SEM JO BOŽALA.	1
	DA SEM POSLUŠALA SRČEK (3); DA SMO JI SRČEK POSLUŠALI (1).	4
	KO SMO SE IGRALI (1); DA SEM SE IGRAL Z NJO (1).	2
	KO SEM SE NAJBOLJ S ŠAPO IGRAL.	1
	KO SMO DELALI MOST.	1
	DA SEM JO BOŽAL IN DA SEM JI DAL PIŠKOTA.	1

Iz Tabele 7 lahko razberemo, da je na vprašanje »Ali si želiš, da Šapa še pride?« 12 otrok odgovorilo z da. Tudi po prvem srečanju s terapevtsko psičko je 12 otrok na enako vprašanje odgovorilo z da. Na vprašanje »Ali si lahko delal/-a s Šapo tiste stvari, ki si ji želel/-a?« je 11 otrok odgovorilo z da, medtem ko je en otrok odgovoril z ne z razlago, da ji je želel natočiti tudi vodo. Odgovori so bili podobni tudi po prvem srečanju. Na vprašanje »Kaj ti je bilo

danes na srečanju najbolj všeč?» so štirje otroci odgovorili, da jim je bilo najbolj všeč, da so poslušali bitje srca Šape; dva otroka sta odgovorila, da jima je bilo najbolj všeč, ko sta se igrala s Šapo. Ostali odgovori se niso ponavljali. Enemu od otrok je bilo všeč, ko jo je božal in poslušal srček, drugemu, ko ji je dal piškot, tretjemu, ko jo je samo božal, četrtemu, ko se je najbolj igral s Šapo, petemu, ko so delali most, ter šestemu, ko jo je božal in ji dal piškot. V primerjavi s situacijo po prvem srečanju so se odgovori otrok po drugem srečanju nekoliko razširili. Otrokom so bile všeč različne stvari. Čeprav jih nismo spraševali, kaj ti je bilo najbolj všeč na srečanju pri delu s Šapo, mi je bilo zanimivo, da so se vsi odgovori navezovali na Šapo.

Tabela 8: Izbrani čustveni simboli po drugem srečanju s terapevtsko psičko

SIMBOL	PO DRUGEM SREČANJU
ZDOLGOČASEN	1
VESEL	6
PRESTRAŠEN (JOK)	1
ŽALOSTEN	1
PRESENEČEN	3

Na podlagi Tabele 8 lahko ugotovimo, da je največ otrok izbralo simbol 2 – vesel ($f = 6$). Trije otroci so izbrali simbol 10 – presenečen. Ostali trije otroci so izbrali simbol 7 – žalosten, simbol 4 – prestrašen (jok) ter simbol 1 – dolgočasen. V primerjavi s prvim srečanjem je po drugem srečanju s terapevtsko psičko več otrok izbralo simbol 2 – vesel. Simbola 4 – prestrašen (jok) ter 7 – žalosten sta otroka izbrala zato, ker sta bila žalostna zaradi odhoda Šape. Na podlagi podatkov lahko trdimo, da so bili skoraj vsi otroci po srečanju s Šapo veseli. Tudi I. Golob (2018) pri svojem delu ugotavlja, da so učenci, zaradi prisotnosti terapevtskega psa, boljše volje in na hodnikih sreča vesele obraze, ko otroci zagledajo njenega psa ter njo. Njena opažanja so potrdili tudi starši, saj so ti opazili razlike v razpoloženju pri otroku tudi doma.

5.3.2 ČUSTVENI ODZIVI OTROK MED TRETJIM SREČANJEM S TERAPEVTSKO PSIČKO IN PO NJEM

V nadaljevanju bom opisala čustva, sprožilne situacije in neverbalne odzive otrok med tretjo vključitvijo terapevtske psičke v vrtčevsko skupino. Dobljene podatke bom interpretirala, tako

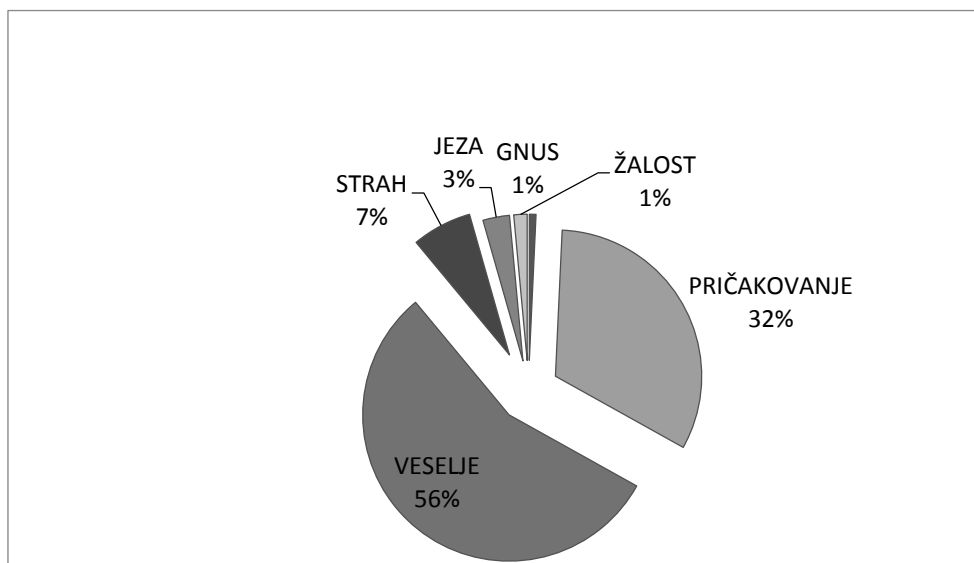
da jih bom povezovala z rezultati, ki smo jih pridobili med prvim in drugim srečanjem s terapevtsko psičko. Nato bom predstavila čustvene odzive otrok na podlagi odgovorov otrok na vprašanja o njihovem počutju ter otrokove izbire čustvenega simbola po tretjem srečanju s terapevtsko psičko.

Tabela 9: Zbirna tabela čustev, sprožilnih situacij in neverbalnih odzivov otrok med tretjim srečanjem s terapevtsko psičko

ČUSTVA	f	PODKATEGORIJA ČUSTVA	f	SITUACIJA	f	NEVERBALNI ODZIV	f
PRIČAKOVANJE	44			Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	31	Dvig roke.	31
				Želja po neposrednem stiku s Šapo.	5	Nasmeh.	12
						Dotik Šape z nogo.	1
						Dotik Šape.	3
						Poskakovanje.	1
				Opazovanje Šape.	5	S telesom se pomakne na mesto, kjer vidi Šapo.	4
				Opazovanje drugega otroka pri delu s Šapo.	3	Z glavo se premika levo in desno.	3
						Nagnjena glavo navzdol.	1
						Pogled »izpod čela«.	1
VESELJE	76			Šapa je pred prihodom otrok v igralnici, otrok pride v igralnico.	3	Smeš.	42
				Opazovanje Šapinega vedenja (Šapa pije vodo (12); Šapa spi (1); Šapa išče žogo (3); Šapa najde žogo (4); Šapa se uleže (1); Šapa se prekotali na hrbet (8); Šapa ne upošteva navodil vodnice (6); Šapa z repom zadene drugega otroka (1)).	36	Poslušanje z razprtimi očmi.	4
				Samostojno delo otroka s Šapo.	2	Nasmeh.	36
				Oponašanje Šapinega vedenja.	11	Z rokami nakaže na Šapo drugemu otroku, da bi opazil njeno vedenje.	2
				Opazovanje drugega otroka pri delu s Šapo.	6	Priprta usta.	4
				Sodelovanje v pogovoru o Šapi.	3	Dvigne rok.	1
				Deček predlaga idejo, kako bi se lahko Šapa ohladila.	1	Spogled s sovrstnikom.	6
				Odhod Šape iz vrtca.	3	Božanje.	8

				Obrisovanje Šape.	5	Steče k Šapi.	3
				Otrok da Šapi priboljšek.	4	Po kolenih približa Šapi.	1
				Otrok je izbran za delo s Šapo.	1	Ramena stisne h glavi.	1
				Otrok sedi poleg Šape.	1	Napete obrazne mišice okoli nosu.	2
						Previdno delo s Šapo.	1
						S telesom nagne naprej.	2
						Z nogami udarja po tleh.	1
						Sonožen skok.	1
						Napne roke.	1
						Stisne dlani.	1
						Mahanje.	1
						Po vseh štirih se odpravi do mesta, kjer vidi dogajanje s Šapo.	1
STRAH	9	SKRB	4	Otrok skrbi, da ima Šapa dovolj prostora.	2	Z roko pokaže, naj se umaknejo.	2
				Opazovani otrok povabi drugega otroka k sodelovanju s Šapo.	1	Prime ga za roko.	1
				Eden izmed otrok je zelo glasen.	1		
				Otrok pride v igralnico, kjer jih pričaka Šapa.	1	Roke tesno ob sebi.	2
				Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	1	Počasna in zmedena hoja.	1
				Obrisovanje Šape.	1	Opazovanje drugih otrok.	1
				Neznanje dajanja priboljška.	1	Počasni gibi.	1
				Sodelovanje v dejavnostih s Šapo.	1	Odkima.	1
						Zmedeno pogledovanje.	1
JEZA	4			Vodnica terapijskega psa zahteva več prostora za Šapo, zato prosi otroka, da se presede.	1	Prekrižane roke.	1
				Otroci Šapi pomagajo pri dejavnosti, ki jo mora opraviti sama.	1	Nagrbančeno čelo.	4
				Prerivanje, da bi videli Šapo.	2		
ŽALOST	2			Otrok je preslišal priložnost za delo s Šapo.	1	Našobil ustnico.	1
				Otrok večkrat ne vidi, kaj Šapa dela.	1	Jok.	1

GNUS	1		Šapa med jemanjem priboljška otroka poslini po roki.	1	Roko drži proč od sebe.	1
SKUPAJ:	136					194

Graf 3: Pogostost pojavljanja čustev med tretjim srečanjem s terapevtsko psičko

Na podlagi Tabele 9 lahko razberemo, da smo med tretjim opazovanjem zabeležili 136 čustev, ki smo jih prepoznali po 194 neverbalnih čustvenih odzivih. Iz Grafa 4 lahko razberemo delež pogostosti pojavljanja posameznega čustva na tretjem srečanju: veselje 56 %, pričakovanje 32 %, strah 7 %, jeza 3 %, žalost 1 % ter gnus 1 %.

Iz Tabele 9 lahko razberemo, da smo med tretjim srečanjem s terapevtsko psičko največkrat zabeležili čustvo veselje ($f = 76$), tako kot smo to ugotovili pri obeh predhodnih srečanjih. Omenjeno čustvo smo največkrat zabeležili ob situaciji opazovanja Šapinega vedenja ($f = 36$). Ta podatek se mi je zdel zanimiv, saj smo med prvim obiskom terapevtskega psa prav tako največkrat zabeležili čustvo veselja ob opazovanju Šapinega vedenja. Na podlagi tega lahko potrdimo, da opazovanje živali otroke zelo motivira, tako kot to trdita tudi M. Marinšek in Tušak (2007). Otrok je ob stiku z živalmi zelo zatopljen v doživljanje, zato je za to stanje značilna visoka vpetost njegovih čustev, v našem primeru je bilo to veselje (Schmidt in Kos, 2011). Pri otrocih smo čustvo veselja zabeležili nekoliko manjkrat ob sprožilni situaciji: ob oponašanju Šapinega vedenja ($f = 11$), opazovanju drugega otroka pri delu s Šapo ($f = 6$) in ob obrisovanju Šape ($f = 5$). Redko se je veselje pojavilo ob sprožilni situaciji, ko otrok da Šapi priboljšek ($f = 3$), ob odhodu Šape iz vrtca ($f = 3$), ob sodelovanju v pogovoru o Šapi ($f = 3$), ob prihodu otroka v igralnico (v njej prisotna Šapa) ($f = 3$) ter ob samostojnem delu otroka s Šapo ($f = 2$). Le enkrat smo čustvo veselja zabeležili pri naslednjih situacijah: otrok je izbran za delo s Šapo, otrok sedi poleg Šape ter ko drugi deček predlaga idejo, kako bi se

lahko Šapa hladila. Neverbalni čustveni odzivi otrok ob zgoraj navedenih situacijah so bili: smeh ($f = 42$), nasmeh ($f = 36$), božanje ($f = 8$), spogled s sovrstniki ($f = 6$), priprta usta ($f = 4$), poslušanje z razprtimi očmi ($f = 4$), tek k Šapi ($f = 3$), z rokami pokaže na Šapo ($f = 2$), napete obrazne mišice okoli nosu ($f = 2$) ter s telesom se nagne naprej ($f = 2$). Za vsa tri srečanja smo ugotovili, da smo največkrat pri otrocih zabeležili, da čustvo veselja izražajo s smehom. Podobno je ugotovila I. Golob (2018), saj so se otroci ob stiku s terapevtskim psom pogosto smehljali. Ostali neverbalni čustveni odzivi so se pojavili le enkrat: dvigne roke, po kolenih se približa Šapi, ramena stisne h glavi, previdno dela s Šapo, z nogami udari po tleh in sonožno skoči.

Iz Tabele 9 lahko razberemo, da smo čustvo pričakovanje ($f = 44$) med tretjim srečanjem s terapevtsko psičko zabeležili manjkrat kot čustvo veselja. V večini primerov smo čustvo pričakovanja zabeležili ob sprožilni situaciji iskanja prostovoljca za delo s Šapo ($f = 31$). Preostali delež čustva pričakovanja smo zabeležili ob sprožilnih situacijah: želje po neposrednem stiku s Šapo ($f = 5$), ob opazovanju Šape ($f = 5$) ter ob opazovanju drugega otroka pri delu s Šapo ($f = 3$). Neverbalni čustveni odzivi čustva pričakovanja so bili: dvigi rok ($f = 31$), nasmeh ($f = 12$), otroci so se s telesom pomaknili na vidno mesto ($f = 4$), dotik Šape ($f = 3$) ter z glavo premikali levo in desno ($f = 3$). Le enkrat so se pojavili odzivi dotik Šape z nogo, poskakovanje, nagnjena glava navzdol ter pogled »izpod čela«. Ugotovili smo, da je čustvo pričakovanja na prvem srečanju predstavljalo 25 % vseh čustev (zabeležili smo ga 16-krat), ob drugem srečanju 38 % (zabeležili smo ga 38-krat) ter ob tretjem srečanju 32 % (zabeležili smo ga 44-krat), kar se mi zdi zelo zanimivo, saj sem pričakovala, da bo to čustvo upadalo zaradi števila obiskov ter boljšega poznavanja Šape. Kljub temu me ta podatek veseli, saj lahko trdimo, da otrok živali ne zanimajo zgolj zaradi primanjkljaja prisotnosti živali v njihovem življenju, temveč kot pravita M. Marinšek in Tušak (2007), da živali pri ljudeh vzbudijo zanimanje.

Na podlagi rezultatov lahko razberemo tudi, da smo med tretjim srečanjem čustvo strahu zabeležili manjkrat ($f = 9$) kot med prvim in drugim srečanjem s terapevtsko psičko. Štiri sprožilne situacije (otrok skrbi, da ima Šapa dovolj prostora ($f = 2$), opazovani otrok drugega otroka povabi k sodelovanju s Šapo ter eden izmed otrok je zelo glasen)) so bile opredeljene kot skrb. Ob teh situacijah so se pojavljali neverbalni čustveni odzivi, kot so: otrok z roko pokaže, naj se otroci umaknejo ($f = 2$), ter prime drugega otroka za roko ($f = 1$). Ostala čustva strahu pred nečim so bila zabeležena le enkrat v situaciji: ko otrok pride v igralnico; ob iskanju prostovoljca za delo s Šapo; ob obrisovanju Šape; ob neznanju dajanja priboljška ter

ob sodelovanju v dejavnostih s Šapo. Neverbalni čustveni odzivi skrbi so bili: roke tesno ob sebi ($f = 2$), počasna in zmedena hoja ($f = 1$), opazovanje drugih otrok ($f = 1$), počasni gibi ($f = 1$), otrok odkima ($f = 1$) ter zmedeno pogledovanje proti sovrstnikom ($f = 1$). Zanimiva mi je ugotovitev, da se je čustvo strah pred terapevtsko psičko največkrat pojavilo ob prvem srečanju (21-krat), medtem ko se je ob drugem srečanju manjkrat (9-krat). Ob tretjem srečanju se je strah pred terapevtsko psičko pojavil le še 5-krat. Na podlagi tega lahko trdimo, da so otroci z večkratnimi obiski postopoma izgubljali strah pred terapevtsko psičko. Podobno ugotavljajo I. Golob (2018), M. Česen ter A. Gračnar (2013), saj so otroci tudi pri njihovem delu po večkratnih obiskih izgubili strah pred terapevtskim psom.

Iz Tabele 9 lahko razberemo, da so se manj pogosto zabeležila naslednja čustva: jeza ($f = 4$), žalost ($f = 2$) ter gnus ($f = 1$). Čustvo jeze smo zabeležili le dvakrat ob situacijah, ko je drugi otrok prekrival pogled opazovanemu otroku, ter enkrat v naslednjih situacijah: ko vodnica terapevtskega psa zahteva več prostora za Šapo, zato prosi otroka, da se presede, ter ko otroci Šapi pomagajo pri dejavnosti, ki jo mora opraviti sama. Neverbalni čustveni odzivi tega čustva so bili največkrat nagrbančeno čelo ($f = 4$) ter enkrat prekrizane roke. Čustvo žalosti se je pojavilo le dvakrat, ko je otrok preslišal priložnost za delo s Šapo ter ko otrok večkrat ne vidi, kaj Šapa dela. Neverbalna čustvena odziva žalosti sta bila našobljene ustnice ter jok. Čustvo gnusa smo zabeležili le enkrat, ko je Šapa med jemanjem priboljška otroku poslinila roko. Neverbalni čustveni odziv gnusa je bil držanje rok proč od sebe. Ugotovitev, da se je čustvo gnus pojavilo le enkrat, se mi je zdela zanimiva, saj se je na predhodnih srečanjih pojavilo večkrat. Menim, da so s tem, ko so otroci Šapo sprejeli, sprejeli tudi njene lastnosti, ki jim sprva niso bile všeč. M. Česen ter A. Gračnar (2013) sta prav tako ugotovila, da so otroci po večkratnih izvajanih dejavnostih zmogli dati terapevtskemu psu priboljšek, ne da bi si ob tem morali nemudoma umiti roke.

V nadaljevanju bom predstavila čustvene odzive otrok na podlagi odgovorov otrok o njihovem počutju ter na podlagi otrokovega izbora čustvenega simbola po tretjem srečanju s terapevtsko psičko.

Tabela 10: Odgovori otrok na vprašanja o njihovem počutju po tretjem srečanju s terapevtskim psom

VPRAŠANJA	PO TRETJEM SREČANJU	f
ALI SI ŽELIŠ, DA ŠAPA PRIDE?	DA.	12

ALI SI LAHKO DELAL/-A S ŠAPO TISTE STVARI, KI SI JIH ŽELEL/-A?	DA.	9
	NE (da ne bi gledala in bi ji jaz skrila igračo).	1
	NE (želela sem, da bi ji dala meska).	1
	NE (želela sem, da bi jo pokrtačila).	1
KAJ TI JE BILO DANES NA SREČANJU NAJBOLJ VŠEČ?	VSE KAR SEM LAHKO POČELA Z NJO.	1
	KO SMO/SEM JO OBRISOVALI/-A.	3
	DA JE ŠAPA ISKALA ŽOGO.	1
	KO SMO SE IGRALI (2); DA SVA SE IGRALA (1).	3
	DA SEM JO BOŽAL.	1
	DA SEM NARISAL ŠAPO V GOZDU.	1
	KO SEM JI DAL HRANO.	2

Iz Tabele 10 lahko razberemo, da je na vprašanje »Ali si želiš, da Šapa pride?« 12 otrok odgovorilo z da. Prav tako so otroci po vseh treh srečanjih izražali željo, da bi Šapa še prišla. Na vprašanje »Ali si lahko delal/-a s Šapo tiste stvari, ki si jih želel/-a?« je 9 otrok odgovorilo z da, en otrok je odgovoril ne, zato ker je želel dati Šapi »meska«, drugi otrok je odgovoril ne, ker jo je želel pokrtačiti, in tretji otrok je odgovoril ne, ker si je želel, da Šapa ne bi gledala, kam so otroci skrili igračo. Na podlagi primerjave z odgovori na enako vprašanje na predhodnih srečanjih so si otroci na tretjem srečanju s Šapo želeli početi še več stvari.

Na vprašanje »Kaj ti je bilo danes na srečanju najbolj všeč?« so otroci odgovorili naslednje: trem otrokom je bilo najbolj všeč, ko so Šapo obrisovali, in trem, ko so se igrali s Šapo, ter dvema otrokoma, ko sta dajala Šapi jesti. Ostali odgovori se niso ponavljali. Enemu izmed otrok je bilo všeč, ko je božal Šapo, drugemu otroku je bilo všeč, ko je narisal Šapo v gozdu, ter tretjemu, ko je Šapa iskala žogo. Kot sem ugotovila že pri predhodnih srečanjih, so otroci v odgovorih vedno navajali dejavnosti s Šapo. Na podlagi dobljenih podatkov z vseh treh srečanj lahko trdimo, da so bile otrokom najbolj všeč dejavnosti s Šapo, podobno pri svojem delu ugotavljajo drugi avtorji, npr. M. Česen ter A. Gračnar (2013), I. Golob (2018) idr.

Tabela 11: Izbrani čustveni simboli po tretjem srečanju s terapevtsko psičko

SIMBOL	PO TRETJEM SREČANJU	SKUPNO POJAVLJANJE SIMBOLA PO VSEH TREH SREČANJIH
ZDOLGOČASEN	1	4
VESEL	2	11

NAVDUŠEN	2	4
PRESTRAŠEN (jok)	/	1
ŽALOSTEN	3	5
PRESTRAŠEN	1	1
PRESENEČEN	3	10

Na podlagi podatkov Tabele 11 so trije otroci izbrali simbol 10 – presenečen, trije otroci simbol 7 – žalosten, dva otroka simbol 2 – vesel ter dva simbol 3 – navdušen. Ostala dva otroka sta označila: en otrok simbol 1 – zdolgočasen ter drugi otrok simbol 10 – presenečen.

Na podlagi Tabele 11 lahko razberemo, da so otroci po vseh srečanjih s terapevtsko psičko največkrat izbrali 11-krat od 36 situacij, simbol 2 – vesel ter 10-krat od 36 situacij simbol 10 – presenečen. Simbol 7 – žalosten so po srečanjih izbrali 5-krat. Simbol 3 – navdušen so izbrali 4-krat ter prav tako simbol 1. Simbol 4 – jokajoče prestrašen so izbrali 1-krat ter prav tako simbol 9 – prestrašen. Simbolov 5 – sramežljiv, 6 – utrujen ter 8 – jezen po srečanjih otroci niso izbrali. Na podlagi podatkov lahko sklenemo, da so otroci največkrat izbrali simbol vesel ter nato simbol presenečen. Pri otrocih so po srečanjih vedno prevladovala vesela počutja, zato lahko trdimo, da je terapevtska psička prijetno vplivala na počutje večine otrok.

5.4 PREDSTAVITEV ZBRANIH PODATKOV ZA VSA SREČANJA ZA VSAKEGA IZBRANEGA OTROKA POSEBEJ

V nadaljevanju bom predstavila zabeležene podatke za vsakega opazovanega otroka posebej. Predstavila bom, kako se je posamezni otrok odzval pred srečanjem s terapevtsko psičko ter po njem.

5.4.1 OTROK 1

V nadaljevanju bom predstavila odgovore na vprašanje deklice 1 o njenem počutju pred vsemi tremi srečanji in po njih ter njeno izbiro čustvenega simbola pred vsemi tremi srečanji s terapevtsko psičko in po njih. Na koncu bom te podatke dopolnila s podatki, ki so bili pridobljeni med vsemi tremi srečanji.

Tabela 12: Izbrani čustveni simboli deklice 1 pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

SIMBOL	1. SREČANJE		2. SREČANJE		3. SREČANJE		SKUPAJ	
	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO
VESEL				X	X		1	1
NAVDUŠEN	X		X			X	2	1
PRESENEČEN		X					1	

Tabela 13: Odgovori deklice 1 na vprašanja o njenem počutju pred srečanji s terapevtskim psom in po njih

VPRAŠANJA PRED SREČANJEM	PRVO SREČANJE	DRUGO SREČANJE	TRETJE SREČANJE
Kako se počutiš danes?	Lepo	Veselo	Dobro (boli zob).
Ali si želiš, da pride Šapa?	Da.	Da.	Da.
Česa se najbolj veseliš danes, ko pride Šapa?	Da bi jo božala.	Veselim se samo nje, ker je zelo pridna.	Veselim se Šape, da se bom igrala z njo.
VPRAŠANJA PO SREČANJU			
Ali si želiš, da Šapa še pride?	Da.	Da.	Da.
Ali si lahko delal/a s Šapo tiste stvari, ki si jih želel/-a?	Da.	Da.	Da.
Kaj ti je bilo danes na srečanju najbolj všeč?	Da sem jo božala.	Lepo mi je bilo, ko sem jo božala in poslušala srček.	Kar sem lahko počela z njo.

Iz Tabele 13 lahko razberemo, da se je opazovana deklica pred vsakim srečanjem počutila v redu, saj je navajala, da se počuti lepo, veselo in dobro, čeprav jo je bolel zob. Po vsakem srečanju je bila deklica mnjenja, da je s Šapo lahko počela vse, kar je želela. Deklica si je pred vsakim srečanjem želela, da pride Šapa, in si je prav tako po srečanjih želela, da Šapa še pride. Pred prvim srečanjem se je veselila, da bo božala Šapo, in ji je bilo to prav tako po prvem srečanju najbolj všeč. Pred drugim srečanjem se je veselila, da pride Šapa, ker je zelo pridna, medtem ko ji je bilo po srečanju najbolj lepo, ko jo je božala in poslušala srček. Pred tretjim srečanjem se je deklica najbolj veselila igranja s Šapo, medtem ko ji je bilo po tretjem srečanju najbolj všeč vse, kar je počela skupaj s Šapo. Zelo zanimivo mi je, da se je deklica zelo veselila srečanja ter da je tudi po srečanjih izražala prijetna čustva. Na podlagi tabele v Prilogi 4 smo prav tako ugotovili, da smo pri deklici med srečanji največkrat zabeležili čustvo veselja, ki smo ga glede na večkratne ponovitve srečanj s terapevtsko psičko pri deklici vedno

bolj pogosto zabeležili. Zanimivo mi je bilo, da smo pri opazovani deklici na zadnjem srečanju zabeležili tudi čustvo jeze, ki ga lahko povežemo z intervjujem pred srečanjem, ko je deklica na vprašanje, kako se počuti, odgovorila, da jo boli zob. Na podlagi tega lahko sklepamo, da je na vedenje deklice vplivalo njeno počutje, zato menim, da je dobro, da smo pred srečanjem otroke spraševali, kako se počutijo, in s tem pridobili čim bolj veljavne podatke, ki jih je treba zagotoviti v raziskovanju (Vogrinc, 2008).

5.4.2 OTROK 2

V nadaljevanju bom predstavila odgovore na vprašanje deklice 2 o njenem počutju pred vsemi tremi srečanji in po njih ter njeno izbiro čustvenega simbola pred vsemi tremi srečanji s terapevtsko psičko in po njih. Na koncu bom te podatke dopolnila s podatki, ki so bili pridobljeni med vsemi tremi srečanji.

Tabela 14: Izbrani čustveni simboli deklice 2 pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

SIMBOL	1. SREČANJE		2. SREČANJE		3. SREČANJE		SKUPAJ	
	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO
VESEL	X	X					1	1
NAVDUŠEN			X		X	X	2	1
PRESENEČEN				X				1

Tabela 15: Odgovori deklice 2 na vprašanja o njenem počutju pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

VPRAŠANJA PRED SREČANJEM	1. SREČANJE	2. SREČANJE	3. SREČANJE
Kako se počutiš danes?	Dobro.	V redu.	Dobro.
Ali si želiš, da pride Šapa?	Da.	Da.	Da.
Česa se najbolj veseliš danes, ko pride Šapa?	Da jo bom pobožala.	Da jo bom pobožala.	Da se bomo igrali z njo.
VPRAŠANJA PO SREČANJU			
Ali si želiš, da Šapa še pride?	Da.	Da.	Da.
Ali si lahko delal/-a s Šapo tiste stvari, ki si jih želel/-a?	Da.	Da.	Da.
Kaj ti je bilo danes na srečanju najbolj všeč?	Da sem jo pobožala.	Da sem jo pobožala.	Da bo Šapa iskala žogo.

Iz Tabele 15 lahko razberemo, da se je opazovana deklica pred vsakim srečanjem počutila dobro, saj je navajala, da se počuti dobro, v redu. Pred vsakim srečanjem si je želela prihoda Šape ter si je po vsakem srečanju prav tako želela ponovnega prihoda Šape. Pred prvim in drugim srečanjem si je deklica želela, da bi pobožala Šapo, in ji je bilo to tudi najbolj všeč po srečanjih. Pred tretjim srečanjem si je želela, da bi se igrali z njo, in ji je bilo hkrati to tudi najbolj všeč po srečanju. Zanimivo mi je bilo, da smo pri deklici med drugim srečanjem ob božanju Šape (Priloga 5) zabeležili čustvo ljubezni (nagnjena glava v stran), kar potrjuje odgovor deklice po drugem srečanju – da ji je bilo najbolj všeč, da je božala Šapo. Z zabeleženim čustvom ljubezni lahko sklepamo, da je deklica Šapo doživela kot nekaj dragocenega in ji predstavlja del njega intimnega sveta, saj Milivojević (2008, str. 620) meni, da je »ljubezen prijetno čustvo, ki ga oseba občuti do objekta, ki ga doživlja kot zelo dragocenega in ga ima za del svojega intimnega sveta«. Pri opazovani deklici sem zasledila skladnost opazovanja raziskovalca z njenimi odgovori na intervju, saj se je deklica med srečanji vedla tako, kot je tudi nato povedala, da se počuti, zato menim, da smo pri njej pridobili zelo verodostojne podatke.

5.4.3 OTROK 3

V nadaljevanju bom predstavila odgovore na vprašanje deklice 3 o njenem počutju pred vsemi tremi srečanji in po njih ter njeno izbiro čustvenega simbola pred vsemi tremi srečanji s terapevtsko psičko in po njih. Na koncu bom te podatke dopolnila s podatki, ki so bili pridobljeni med vsemi tremi srečanji.

Tabela 16: Izbrani čustveni simboli deklice 3 pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

SIMBOL	1. SREČANJE		2. SREČANJE		3. SREČANJE		SKUPAJ	
	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO
NAVDUŠEN			X				1	
PRESTRAŠEN (JOK)				X				1
SRAMEŽLJIV	X						1	
ŽALOSTEN		X						1
PRESTRAŠEN						X		
PRESENEČEN					X		1	

Tabela 17: Odgovori otroka 3 na vprašanja o njenem počutju pred srečanji s terapevtskim psom in po njih

VPRAŠANJA PRED SREČANJEM	1. SREČANJE	2. SREČANJE	3. SREČANJE
Kako se počutiš danes?	V redu.	V redu.	Dobro.
Ali si želiš, da pride Šapa?	Da.	Da.	Da.
Česa se najbolj veseliš danes, ko pride Šapa?	Da jo bom božala.	Da ji bom spet dala za jesti.	Da jo bom božala.
VPRAŠANJA PO SREČANJU			
Ali si želiš, da Šapa še pride?	Da.	Da.	Da.
Ali si lahko delal/-a s Šapo tiste stvari, ki si jih želel/-a?	Da.	Ne, vodo sem ji želela natočiti.	Ne, da ne bi Šapa gledala in bi ji jaz skrila igračko.
Kaj ti je bilo danes na srečanju najbolj všeč?	Da sem jo božala.	Da sem poslušala srček.	Ko sem ji dala za jesti.

Kot lahko razberemo iz Tabele 17, se je deklica pred vsakim srečanjem počutila dobro, saj je navajala odgovore v redu in dobro. Opazovana deklica si je pred vsakim srečanjem želela prihoda Šape in si je tudi po vsakem odhodu Šape želela, da še pride. Po prvem srečanju je bila deklica mnjenja, da je lahko s Šapo počela vse stvari, ki jih je želela, medtem ko je bila po drugem in tretjem srečanju mnjenja, da bi si želela početi več. Pred prvim srečanjem si je deklica želela, da bi Šapo pobožala, in ji je bilo po njem to tudi najbolj všeč. Pred drugim srečanjem si je deklica želela, da bi dala Šapi jesti, medtem ko ji je bilo po srečanju najbolj všeč, da je poslušala bitje srca. Pred tretjim srečanjem si je deklica želela, da bi jo pobožala, medtem ko ji je bilo po njem najbolj všeč, da je Šapi dala jesti. Pri opazovani deklici mi je bilo zelo zanimivo, kot je vidno na podlagi Priloge 6, da smo pri njej pogosto zabeležili čustvo strahu. Zanimivo mi je bilo to, da si je deklica želela srečanja s terapevtsko psičko ter prav tako dela s terapevtsko psičko, po drugi strani je ob delu s terapevtsko psičko pogosto izražala strah.

5.4.4 OTROK 4

V nadaljevanju bom predstavila odgovore na vprašanje deklice 4 o njenem počutju pred vsemi tremi srečanji in po njih ter njeno izbiro čustvenega simbola pred vsemi tremi srečanji s terapevtsko psičko in po njih. Na koncu bom te podatke dopolnila s podatki, ki so bili pridobljeni med vsemi tremi srečanji.

Tabela 18: Izbrani čustveni simboli deklice 4 pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

SIMBOL	1. SREČANJE		2. SREČANJE		3. SREČANJE		SKUPAJ	
	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO
NAVDUŠEN	X	X	X				2	1
ZDOLGOČASEN				X		X		2
PRESENEČEN					X		1	

Tabela 19: Odgovori deklice 4 na vprašanja o njenem počutju pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

VPRAŠANJA PRED SREČANJEM	1. SREČANJE	2. SREČANJE	3. SREČANJE
Kako se počutiš danes?	Dobro.	V redu.	Dobro.
Ali si želiš, da pride Šapa?	Da.	Da.	Da.
Česa se najbolj veseliš danes, ko pride Šapa?	Da jo bomo božali.	Da se bom z njo igrala.	Da jim bom dala za jesti.
VPRAŠANJA PO SREČANJU			
Ali si želiš, da Šapa še pride?	Da.	Da.	Da.
Ali si lahko delal/-a s Šapo tiste stvari, ki si jih želel/-a?	Da.	Da.	Ne, želela sem ji dati meska.
Kaj ti je bilo danes na srečanju najbolj všeč?	Da smo jo česali.	Da sem poslušala srček.	Ko smo jo obrisovali.

Na podlagi Tabele 19 lahko razberemo, da se je deklica pred vsakim srečanjem počutila dobro, saj je navajala, da se počuti dobro in lepo. Pred vsakim srečanjem si je deklica želela, da Šapa pride, ter si je prav tako po srečanjih želela, da Šapa še pride. Po prvem in drugem srečanju je bila deklica mnjenja, da je lahko s Šapo delala vse, kar je želela, medtem ko je po tretjem srečanju menila, da bi si želela več. Pred prvim srečanjem si je deklica želela, da bi jo božala, nato pa ji je bilo najbolj všeč, da jo je česala. Pred drugim srečanjem si je deklica želela, da bi se igrala s Šapo, po njem ji je bilo najbolj všeč poslušanje srčka Šape. Pred tretjim srečanjem si je deklica želela, da bi dala Šapi jesti, medtem ko ji je bilo po srečanju najbolj všeč obrisovanje Šape. Pri deklici smo tudi med srečanji s terapevtsko psičko najpogosteje zabeležili čustvo veselje (Priloga 7), kar se sklada z odgovori deklice tudi v intervjuju.

5.4.5 OTROK 5

V nadaljevanju bom predstavila odgovore na vprašanje deklice 5 o njenem počutju pred vsemi tremi srečanji in po njih ter njeno izbiro čustvenega simbola pred vsemi tremi srečanji s terapevtsko psičko in po njih. Na koncu bom te podatke dopolnila s podatki, ki so bili pridobljeni med vsemi tremi srečanji.

Tabela 20: Izbrani čustveni simboli deklice 5 pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

SIMBOL	1. SREČANJE		2. SREČANJE		3. SREČANJE		SKUPAJ	
	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO
VESEL	X	X		X			1	2
NAVDUŠEN			X		X		2	
ŽALOSTEN						X		1

Tabela 21: Odgovori deklice 5 na vprašanja o njenem počutju pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

VPRAŠANJA PRED SREČANJEM	1. SREČANJE	2. SREČANJE	3. SREČANJE
Kako se počutiš danes?	Dobro.	Dobro.	Dobro.
Ali si želiš, da pride Šapa?	Da.	Da.	Da.
Česa se najbolj veseliš danes, ko pride Šapa?	Da jo bom božala.	Da se bom z njo igrala.	Da jo bom božala.
VPRAŠANJA PO SREČANJU			
Ali si želiš, da Šapa še pride?	Da.	Da.	Da.
Ali si lahko delal/-a s Šapo tiste stvari, ki si jih želel/-a?	Da.	Da.	Da.
Kaj ti je bilo danes na srečanju najbolj všeč?	Da sem ji dala za jesti.	Da sem ji poslušala srček.	Da sem jo obrisala.

Na podlagi Tabele 21 lahko trdimo, da se je deklica pred vsemi srečanji s terapevtskim psom počutila dobro. Pred vsakim srečanjem si je želela, da Šapa pride, prav tako si je po vsakem srečanju želela, da Šapa še pride v vrtec. Deklica je po vsakem srečanju bila mnenja, da je lahko počela s Šapo vse, kar je želela. Pred prvim srečanjem si je deklica želela božati Šapo, medtem ko ji je bilo po srečanju najbolj všeč, ko je Šapi dajala za jesti. Pred drugim srečanjem si je želela, da bi se z njo igrala, medtem ko ji je bilo po srečanju najbolj všeč, da je poslušala njen srček. Pred drugim srečanjem si je deklica želela, da bi Šapo božala, medtem

ko ji je bilo po srečanju najbolj všeč, da jo je obrisala. Na podlagi Priloge 8 lahko trdimo, da je bilo deklico pri neposrednih stikih s Šapo strah, vendar si je kljub temu želela delati s Šapo. Po večkratnih obiskih pri deklici nismo več zabeležili čustva strahu, kar lahko povežemo z ugotovitvami I. Golob (2018), da so bili pri njenem delu otroci ob prvem srečanju s terapevtskim psom bolj zadržani kot na naslednjih. Ugotovila je, da so izgubljali tudi strah, prav tako, kot se je to zgodilo pri opazovani deklici.

5.4.6 OTROK 6

V nadaljevanju bom predstavila odgovore na vprašanje deklice 6 o njenem počutju pred vsemi tremi srečanji in po njih ter njeno izbiro čustvenega simbola pred vsemi tremi srečanji s terapevtsko psičko in po njih. Na koncu bom te podatke dopolnila s podatki, ki so bili pridobljeni med vsemi tremi srečanji.

Tabela 22: Izbrani čustveni simboli deklice 6 pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

SIMBOL	1. SREČANJE		2. SREČANJE		3. SREČANJE		SKUPAJ	
	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO
ZDOLGOČASEN		X						1
NAVDUŠEN					X		1	
ŽALOSTEN				X		X		2
PRESENEČEN	X		X				2	

Tabela 23: Odgovori deklice 6 na vprašanja o njenem počutju pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

VPRAŠANJA PRED SREČANJEM	1. SREČANJE	2. SREČANJE	3. SREČANJE
Kako se počutiš danes?	Dobro.	V redu.	Dobro.
Ali si želiš, da pride Šapa?	Da.	Da.	Da.
Česa se najbolj veseliš danes, ko pride Šapa?	Da jo bomo spoznali.	Da jo bom krtačila.	Da ji bomo dali za jesti.
VPRAŠANJA PO SREČANJU			
Ali si želiš, da Šapa še pride?	Da.	Da.	Da.
Ali si lahko delal/-a s Šapo tiste stvari, ki si jih želel/-a?	Da.	Da.	Ne, želela sem, da bi jo pokrtačila.
Kaj ti je bilo danes na srečanju najbolj všeč?	Da smo jo božali.	Da sem poslušala srček.	Ko smo jo obrisali.

Iz Tabele 23 lahko razberemo, da se je deklica pred srečanji s terapevtskim psom počutila dobro, saj je navajala, da se počuti dobro in v redu. Pred vsakim srečanjem si je želela, da Šapa pride, in je željo ohranila tudi po vsakem srečanju. Pred prvim srečanjem se je deklica veselila, da bo spoznala Šapo, medtem ko ji je bilo po srečanju najbolj všeč, da jo je božala. Pred drugim srečanjem se je veselila, da jo bo krtačila, medtem ko ji je bilo po srečanju najbolj všeč, da je poslušala srček Šape. Pred tretjim srečanjem si je želela, da bi ji dala za jesti, medtem ko ji je bilo po srečanju najbolj všeč, da so Šapo obrisovali. Deklica je po prvem in drugem srečanju bila mnenja, da je lahko delala s Šapo to, kar je želela, medtem ko je po tretjem srečanju izrazila željo, da bi želela delati še več. Pri deklici smo na podlagi Priloge 9 med prvim srečanjem zelo pogosto zabeležili čustvo strahu, vendar smo ga s pogostostjo obiskov zabeležili vedno manj. V primeru zunanega vira strahu (kot je tudi strah pred živalmi) se po mnenju Milivojevića (2008) subjekt ne boji objekta, temveč nekega dejanja, ki bi ga lahko objekt povzročil subjektu. To lahko povežemo tudi z našim beleženjem, saj se je deklica veselila prihoda Šape, medtem ko smo med srečanji strah opazili ob delu s Šapo.

5.4.7 OTROK 7

V nadaljevanju bom predstavila odgovore na vprašanje dečka 7 o njegovem počutju pred vsemi tremi srečanji in po njih ter njegovo izbiro čustvenega simbola pred vsemi tremi srečanji s terapevtsko psičko in po njih. Na koncu bom te podatke dopolnila s podatki, ki so bili pridobljeni med vsemi tremi srečanji.

Tabela 24: Izbrani čustveni simboli dečka 7 pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

SIMBOL	1. SREČANJE		2. SREČANJE		3. SREČANJE		SKUPAJ	
	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO
VESEL	X			X	X	X	2	2
JEZEN			X				1	
PRESENEČEN		X						1

Tabela 25: Odgovori dečka 7 na vprašanja o njegovem počutju pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

VPRAŠANJA PRED SREČANJEM	1. SREČANJE	2. SREČANJE	3. SREČANJE
Kako se počutiš danes?	Dobro.	Dobro.	Dobro.

Ali si želiš, da pride Šapa?	Da.	Da.	Da.
Česa se najbolj veseliš danes, ko pride Šapa?	Da bi se igral z njo.	Da se bomo igrali.	Da ji bom vrgel žogo.
VPRAŠANJA PO SREČANJU			
Ali si želiš, da Šapa še pride?	Da.	Da.	Da.
Ali si lahko delal/-a s Šapo tiste stvari, ki si jih želel/-a?	Da.	Da.	Da.
Kaj ti je bilo danes na srečanju najbolj všeč?	Ne vem.	Ko smo se igrali.	Ko smo se igrali.

Iz Tabele 25 lahko razberemo, da se je deček pred vsakim srečanjem počutil dobro, kar se ne sklada z izbranim simbolom pred drugim srečanjem (Tabela 24). Otrok si je želel, da pride Šapa pred vsakim srečanjem, in je to željo ohranil tudi po vsakem srečanju. Pred prvim srečanjem se je deček veselil, da se bo igral z njo. Po prvem srečanju ni vedel, kaj mu je bilo najbolj všeč. Pred drugim srečanjem se je deček ponovno veselil, da se bo igral z njo, in mu je bilo to tudi po srečanju najbolj všeč. Pred tretjim srečanjem se je deček veselil, da bo Šapi vrgel žogo, hkrati mu je bila igra s Šapo po srečanju najbolj všeč. Na podlagi Priloge 10 lahko ugotovimo, da je imel deček sprva bolj zadržan odnos do neposrednega stika do živali, kar se je na naslednjih srečanjih spremenilo, saj smo pri dečku večkrat zabeležili željo po stiku s Šapo.

Na podlagi rezultatov lahko trdimo, da se je deček veselil prihoda Šape in mu je Šapa predstavljala partnerja za igro, saj se je pred vsakim srečanjem želel igrati z njo. Tudi M. Marinšek in Tušak (2007) menita, da otroci lahko v živalih pogosto vidijo partnerja za igro, saj je ljudem in živalim skupna potreba po igri.

5.4.8 OTROK 8

V nadaljevanju bom predstavila odgovore na vprašanje dečka 8 o njegovem počutju pred vsemi tremi srečanji in po njih ter njegovo izbiro čustvenega simbola pred vsemi tremi srečanji s terapevtsko psičko in po njih. Na koncu bom te podatke dopolnila s podatki, ki so bili pridobljeni med vsemi tremi srečanji.

Tabela 26: Izbrani čustveni simboli dečka 8 pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

SIMBOL	1. SREČANJE		2. SREČANJE		3. SREČANJE		SKUPAJ	
	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO
VESEL	X	X	X		X		3	1

PRESENEČEN				X		X		2
------------	--	--	--	---	--	---	--	---

Tabela 27: Odgovori dečka 8 na vprašanja o njegovem počutju pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

VPRAŠANJA PRED SREČANJEM	1. SREČANJE	2. SREČANJE	3. SREČANJE
Kako se počutiš danes?	Dobro.	Dobro.	Dobro.
Ali si želiš, da pride Šapa?	Da.	Da.	Da.
Česa se najbolj veseliš danes, ko pride Šapa?	Da se bom igral z njo.	Da se z njo igram.	Da jo bom božal.
VPRAŠANJA PO SREČANJU			
Ali si želiš, da Šapa še pride?	Da.	Da.	Da.
Ali si lahko delal/-a s Šapo tiste stvari, ki si jih želel/-a?	Da.	Da.	Da.
Kaj ti je bilo danes na srečanju najbolj všeč?	Da sem ji zobe umival.	Ko sem se najbolj s Šapo igral.	Ko sem jo božal.

Iz Tabele 27 lahko razberemo, da se je deček pred vsakim srečanjem počutil dobro. Prav tako si je pred vsakim srečanjem želel, da Šapa pride, in to željo ohranil tudi po srečanju. Pred prvim srečanjem se je otrok veselil, da se bo igral s Šapo, medtem ko mu je bilo po srečanju najbolj všeč umivanje Šapinih zob. Pred drugim srečanjem se je deček prav tako najbolj veselil, da se bo igral z njo, in mu je bilo to prav tako najbolj všeč po srečanju. Pred tretjim srečanjem se je najbolj veselil, da jo bo božal, in mu je bilo to najbolj všeč po srečanju. Po vsakem srečanju je deček menil, da je s Šapo lahko počel vse, kar je želel. Na podlagi Priloge 11 lahko trdimo, da smo pri dečku največkrat zabeležili čustvo veselja. Zato lahko trdimo, da je otroku srečanje s terapevtsko psičko predstavljalo prijetno izkušnjo.

5.4.9 OTROK 9

V nadaljevanju bom predstavila odgovore na vprašanje dečka 9 o njegovem počutju pred vsemi tremi srečanji in po njih ter njegovo izbiro čustvenega simbola pred vsem tremi srečanji s terapevtsko psičko in po njih. Na koncu bom te podatke dopolnila s podatki, ki so bili pridobljeni med vsemi tremi srečanji.

Tabela 28: Izbrani čustveni simboli otroka 9 pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

SIMBOL	1. SREČANJE		2. SREČANJE		3. SREČANJE		SKUPAJ	
	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO
VESEL	X						1	
PRESENEČEN		X	X	X	X	X	2	3

Tabela 29: Odgovori dečka 9 na vprašanja o njegovem počutju pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

VPRAŠANJA PRED SREČANJEM	1. SREČANJE	2. SREČANJE	3. SREČANJE
Kako se počutiš danes?	Dobro.	Dobro.	V redu.
Ali si želiš, da pride Šapa?	Da.	Da.	Da.
Česa se najbolj veseliš danes, ko pride Šapa?	Ne vem.	Ker bomo delali most.	Da se bomo igrali.
VPRAŠANJA PO SREČANJU			
Ali si želiš, da Šapa še pride?	Da.	Da.	Da.
Ali si lahko delal/-a s Šapo tiste stvari, ki si jih želel/-a?	Da.	Da.	Da.
Kaj ti je bilo danes na srečanju najbolj všeč?	Ko smo delali most.	Ko smo delali most.	Da sem jo božal.

Iz Tabele 29 lahko razberemo, da se je deček pred vsakim srečanjem počutil dobro. Prav tako si je pred vsakim srečanjem želel, da pride Šapa, in to željo ohranil tudi po srečanju. Pred prvim srečanjem deček ni vedel, česa se veseli ob srečanju s Šapo, medtem ko mu je bilo po srečanju najbolj všeč, ko so delali most. Pred drugim srečanjem se je veselil delanja mostu ter mu je bilo to tudi najbolj všeč po srečanju. Pred tretjim srečanjem se je najbolj veselil igranja s Šapo, medtem ko mu je bilo po srečanju najbolj všeč, da je božal Šapo. Po vsakem srečanju je deček menil, da je s Šapo lahko počel vse, kar je želel. Na podlagi Priloge 12 lahko trdimo, da se je pri otroku največkrat med srečanji pojavljalo čustvo veselja, le enkrat smo opazili čustvo strahu. Zelo zanimivo mi je bilo, da deček pred prvim srečanjem ni vedel, česa se veseli, ko pride Šapa, medtem ko so ga v nadaljevanju pretekle izkušnje zelo motivirale, saj si je v nadaljevanju pred srečanjem želel tisto, kar mu je bilo predhodno srečanje najbolj všeč.

5.4.10 OTROK 10

V nadaljevanju bom predstavila odgovore na vprašanje dečka 10 o njegovem počutju pred vsemi tremi srečanji in po njih ter njegovo izbiro čustvenega simbola pred vsemi tremi srečanji s terapevtsko psičko in po njih. Na koncu bom te podatke dopolnila s podatki, ki so bili pridobljeni med vsemi tremi srečanji.

Tabela 30: Izbrani čustveni simboli dečka 10 pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

SIMBOL	1. SREČANJE		2. SREČANJE		3. SREČANJE		SKUPAJ	
	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO
ZDOLGOČASEN	X	X					1	1
VESEL			X	X	X	X	2	2

Tabela 31: Odgovori dečka 10 na vprašanja o njegovem počutju pred srečanjem s terapevtsko psičko in po njem

VPRAŠANJA PRED SREČANJEM	1. SREČANJE	2. SREČANJE	3. SREČANJE
Kako se počutiš danes?	Dobro.	Dobro.	Dobro.
Ali si želiš, da pride Šapa?	Da.	Da.	Da.
Česa se najbolj veselíš danes, ko pride Šapa?	Da se bom igral.	Da se bova igrala.	Da se bova igrala.
VPRAŠANJA PO SREČANJU			
Ali si želiš, da Šapa še pride?	Da.	Da.	Da.
Ali si lahko delal/-a s Šapo tiste stvari, ki si jih želel/-a?	Da.	Da.	Da.
Kaj ti je bilo danes na srečanju najbolj všeč?	Da sem se z njo igral.	Da sem se igral.	Da sva se igrala.

Iz Tabele 31 lahko razberemo, da se je otrok pred vsakim srečanjem počutil dobro. Prav tako si je pred vsakim srečanjem želel, da Šapa pride, in je to željo ohranil tudi po srečanju. Pred vsakim srečanjem se je najbolj veselil igre s Šapo in mu je bilo to tudi najbolj všeč po srečanju. Na podlagi Priloge 13 lahko trdimo, da smo pri otroku med srečanjem največkrat zabeležili čustvo veselja. Otroka je Šapa zanimala ter si je želel stika z njo. Zanimivo mi je bilo, da je deček povedal, da mu je bilo najbolj všeč, ko se je igral s Šapo, saj otroci med srečanji niso imeli priložnosti razviti igre s Šapo.

5.4.11 OTROK 11

V nadaljevanju bom predstavila odgovore na vprašanje dečka 11 o njegovem počutju pred vsemi tremi srečanji in po njih ter njegovo izbiro čustvenega simbola pred vsemi tremi srečanji s terapevtsko psičko in po njih. Na koncu bom te podatke dopolnila s podatki, ki so bili pridobljeni med vsemi tremi srečanji.

Tabela 32: Izbrani čustveni simboli dečka 11 pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

SIMBOL	1. SREČANJE		2. SREČANJE		3. SREČANJE		SKUPAJ	
	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO
VESEL	X	X	X	X	X		3	2
ŽALOSTEN						X		1

Tabela 33: Odgovori dečka 11 na vprašanja o njegovem počutju pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

VPRAŠANJA PRED SREČANJEM	1. SREČANJE	2. SREČANJE	3. SREČANJE
Kako se počutiš danes?	Dobro.	Dobro.	Dobro.
Ali si želiš, da pride Šapa?	Da.	Da.	Da.
Česa se najbolj veseliš danes, ko pride Šapa?	Da bi se skupaj igrala, da bi metal žogo.	Da se bom z njo igral in ji bom žogo metal.	Da se bom z njo igral.
VPRAŠANJA PO SREČANJU			
Ali si želiš, da Šapa še pride?	Da.	Da.	Da.
Ali si lahko delal/-a s Šapo tiste stvari, ki si jih želel/-a?	Da.	Da.	Da.
Kaj ti je bilo danes na srečanju najbolj všeč?	Da si lahko žrebal ven (medvedka).	Da sem jo pobožal in da sem ji dal piškota.	Da sem narisal šapo v gozdu.

Iz Tabele 33 lahko razberemo, da se je otrok pred vsakim srečanjem počutil dobro. Prav tako si je pred vsakim srečanjem želel, da Šapa pride, in to željo ohranil tudi po srečanju. Pred prvim srečanjem se je deček veselil skupnega igranja s Šapo (da ji bo metal žogo), medtem ko mu je bilo po prvem srečanju najbolj všeč, ko je lahko žrebal predmete. Pred drugim srečanjem se je deček ponovno veselil skupnega igranja s Šapo, medtem ko mu je bilo po drugem srečanju najbolj všeč, da je Šapo božal in ji dal piškot. Pred tretjim srečanjem se je deček ponovno veselil igranja s Šapo, medtem ko mu je bilo po srečanju najbolj všeč, da je Šapo narisal v gozdu. Po vsakem srečanju je bil otrok mnjenja, da je lahko s Šapo delal vse,

kar je želel. Na podlagi Priloge 14 sem ugotovila, da smo pri dečku največkrat zabeležili čustvo veselje. Zanimivo mi je bilo, da je bilo po drugem srečanju dečku najbolj všeč, da je dal Šapi priboljšek, čeprav je med srečanjem izražal čustva gnusa. Na podlagi tega menim, da je bilo otroku neprijetno imeti slino na roki, vendar je zadovoljstvo ob dajanju priboljška prevladalo. Milivojević (2008) meni, da človek občuti zadovoljstvo takrat, ko je zadovoljil svojo pomembno željo, ki je bila pri opazovanem dečku morda želja po hranjenju psa.

5.4.12 OTROK 12

V nadaljevanju bom predstavila odgovore na vprašanje dečka 12 o njegovem počutju pred vsemi tremi srečanji in po njih ter njegovo izbiro čustvenega simbola pred vsemi tremi srečanji s terapevtsko psičko in po njih. Na koncu bom te podatke dopolnila s podatki, ki so bili pridobljeni med vsemi tremi srečanji.

Tabela 34: Izbrani čustveni simboli dečka 12 pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

SIMBOL	1. SREČANJE		2. SREČANJE		3. SREČANJE		SKUPAJ	
	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO	PRED	PO
VESEL	X		X	X			2	1
PRESENEČEN		X			X	X	1	2

Tabela 35: Odgovori dečka 12 na vprašanja o njegovem počutju pred srečanji s terapevtsko psičko in po njih

VPRAŠANJA PRED SREČANJEM	1. SREČANJE	2. SREČANJE	3. SREČANJE
Kako se počutiš danes?	Dobro.	Dobro.	Dobro.
Ali si želiš, da pride Šapa?	Da.	Da.	Da.
Česa se najbolj veseliš danes, ko pride Šapa?	Da jo bom pobožal.	Da jo bom božal.	Da ji bom dal za jesti.
VPRAŠANJA PO SREČANJU			
Ali si želiš, da Šapa še pride?	Da.	Da.	Da.
Ali si lahko delal/-a s Šapo tiste stvari, ki si jih želel/-a?	Še več bi želel.	Še več bi želel.	Ne.
Kaj ti je bilo danes na srečanju najbolj všeč?	Ko sem ji dal hrano.	Da sem ji dal piškota.	Ko sem ji dal hrano.

Iz Tabele 35 lahko razberemo, da se je otrok pred vsakim srečanjem počutil dobro. Prav tako si je pred vsakim srečanjem želel, da Šapa pride, in to željo ohranil tudi po srečanju. Pred

prvim in drugim srečanjem se je otrok 12 najbolj veselil, da bo božal Šapo, medtem ko mu je bilo po prvem in drugem srečanju najbolj všeč, ko ji je dal hrano. Pred tretjim srečanjem se je najbolj veselil, da ji bo dal jesti, in mu je bilo to tudi po tretjem srečanju najbolj všeč. Na podlagi Priloge 15 lahko ugotovimo, da smo med srečanji pri dečku največkrat zasledili čustvo veselja. Zanimivo mi je bilo, da smo udi pri otroku 12 zabeležili čustvo gnusa ob dajanju priboljška, čeprav je po srečanju izrazil, da mu je bilo najbolj všeč, ko je dal Šapi priboljšek. Ponovno, kot sem navedla pri otroku 11, menim, da je pri dečku prevladalo zadovoljstvo ob dajanju priboljška in čustvu gnusa po dajanju priboljška ni pripisoval pretiranega pomena.

6 ZAKLJUČEK

V empiričnem delu diplomskega dela sem opisala čustvene odzive otrok ob vključitvi terapevtske živali v vrtčevsko skupino. Na podlagi rezultatov sem odgovorila na prvo raziskovalno vprašanje »Kako se otroci čustveno odzivajo pred vsakim srečanjem s terapevtskim psom?«. Večina otrok se je pred vsakim srečanjem s terapevtsko psičko počutila dobro. Vsi otroci so si pred vsakim srečanjem želeli prihoda terapevtske psičke, podobno je pri svojem delu ugotovil Štrus (2012, po Ocepek, 2012), saj so njegovi pacienti pogosto izražali željo po ponovnem srečanju s terapevtskim psom. V našem raziskovanju so otroci pred prvim srečanjem največkrat izražali željo, da bi Šapo pobožali, kar se mi je zdelo zelo zanimivo, saj sta avtorici M. Česen in A. Gračnar (2013) pri svojem delu s terapevtskim psom ugotovili, da otroci, ki se bojijo psov, ob prvem stiku ne izražajo želje po božanju. Na podlagi te ugotovitve lahko sklepam, da morda nekaterih otrok pred prihodom terapevtske psičke ni bilo strah. Avtorji Friedmann, Katcher, Lynch in Thomas (1980, po Kaminski, Pellino in Wish, 2002) so ugotovili, da dotikanje živali daje občutek ugodja in ga zato ljudje tudi izvajamo. Na podlagi tega lahko sklepamo, da so si otroci v našem raziskovanju božanja živali želeli ravno zaradi občutka ugodja. A. Beck (2002, po Rae in Boe, 2018) meni, da ravno ta občutek spodbuja dotike in vpliva na dobro počutje človeka. Pred vsakim srečanjem s terapevtsko psičko so otroci največkrat izražali željo po igri s terapevtsko psičko. M. Marinšek (2012, po Ocepek, 2012) je prav tako ugotovila, da so otroci pri njenem delu s terapevtskim psom pogostokrat videli v psu igralnega partnerja. To lahko povežemo s trditvijo M. Marinšek in Tušak (2007), da je igra naravna želja tako ljudem kot tudi živalim, ravno zaradi tega lahko sklepamo, da so si morda otroci želeli igrati s psičko. Zanimiva in pomembna ugotovitev pred tretjim srečanjem je bila, da si je več otrok želelo hraniti terapevtsko psičko. Ta ugotovitev sovпада z ugotovitvami med srečanji s terapevtsko psičko, med katerimi je pri otrocih upadalo doživljanje čustva gnusa ob hranjenju terapevtske psičke. Otroci so pred srečanji s terapevtsko psičko med čustvenimi simboli največkrat izbirali simbole prijetnih čustev. Na podlagi tega lahko sklepamo, da so se otroci veselili srečanja s terapevtsko psičko. Podobno so ugotovili Kaminski in sodelavci (2002), saj so pri njihovem raziskovanju v bolnišnicah otroci pred srečanji s terapevtskim psom prav tako izkazovali prijetna čustva.

S pomočjo rezultatov sem pridobila odgovor na drugo raziskovalno vprašanje »Kako se otroci čustveno odzivajo med in po prvem srečanju s terapevtskim psom?« Med prvim srečanjem s terapevtskim psom smo pri otrocih zasledili 119 čustev. Na podlagi tega lahko sklepamo, da

so bili otroci med prvim srečanjem s terapevtsko psičko čustveno aktivni. Putz (2014, po Golob, 2018) pri svojem delu ugotavlja podobno, saj so otroci izražali visoko čustveno aktivnost ob vključitvi terapevtskega psa v vzgojno-izobraževalno delo. Med prvim srečanjem smo največkrat zabeležili čustvo veselja. Podobno je ugotovila I. Golob (2018) pri svojem delu. Sprožilna situacija čustva veselja je bila največkrat opazovanje Šape. M. Marinšek in Tušak (2007) menita, da opazovanje živali deluje sprostitveno; morda so otroci zato ob opazovanju Šape izražali čustvo veselja. Le nekoliko manjkrat so med prvim srečanjem veselje sprožile situacije neposrednih stikov s Šapo. M. Marinšek in Tušak (2007) prav tako ugotavljata, da imata igra in stik z živaljo sproščujoč učinek na otroka. Otroci so med prvim srečanjem s terapevtsko psičko najpogosteje izražali veselje s smehom ter z nasmehom. Darwin meni, da je med nasmehom in smehom razlika le v prefinjenosti, saj se pri obeh »aktivirajo iste mišice« (Koritnik, 2014). Na podlagi pridobljenih podatkov lahko trdimo, da sta se smeh oz. nasmeh med neverbalnimi čustvenimi odzivi otrok ponavljala največkrat. Na drugem mestu po pogostosti izražanja smo med prvim srečanjem zabeležili čustvo strahu. Tudi M. Česen in A. Gračnar (2013) sta pri njunem delu v VDC Kranj opazili, da se je čustvo strahu na začetku srečanj pojavljalo bolj pogosto. V naši raziskavi so si po prvem srečanju otroci želeli, da bi Šapa še prišla. Podobno so ugotovili Kaminski in sodelavci (2002), saj so si otroci pri njihovem delu s terapevtskim psom želeli, da bi imeli psa tudi doma. Otrokom je bilo po prvem srečanju najbolj všeč, da so Šapo božali, česali, ji dajali priboljške, ji umivali zobe in se z njo igrali. Po prvem srečanju s terapevtsko psičko so otroci med čustvenimi simboli največkrat izbrali simbol s presenečenim obrazom. Na podlagi tega lahko trdimo, da so otroci po našem srečanju s terapevtsko psičko izražali prijetna čustva. Kaminski in sodelavci (2002) so prav tako ugotovili, da so otroci po srečanjih s terapevtskim psom izražali prijetna čustva.

Na podlagi rezultatov sem dobila tudi odgovor na tretje raziskovalno vprašanje »Kako se otroci čustveno odzivajo med in po drugem ter tretjim srečanjem s terapevtskim psom?« Pri otrocih smo med drugim in tretjim srečanjem s terapevtsko psičko največkrat zabeležili čustvo veselja. Med drugim srečanjem s terapevtsko psičko smo pri otrocih čustvo veselja največkrat zabeležili ob neposrednih stikih s terapevtsko psičko, nekoliko manjkrat ob opazovanju te. Največkrat smo čustvo veselja zabeležili ob smehu in nasmehu, ta dva neverbalna čustvena odziva sta se med drugim srečanjem največkrat ponovila in sta od vseh 228 neverbalnih čustvenih odzivov otrok predstavljala kar 90 primerov zabeleženih neverbalnih čustvenih odzivov otrok. Med tretjim srečanjem s terapevtsko psičko smo čustvo

veselja pri otrocih največkrat zabeležili ob otrokovem opazovanju Šapinega vedenja. Na tretjem srečanju s terapevtsko psičko smo čustvo veselja največkrat zabeležili ob neverbalnem čustvenem odzivu smeh oz. nasmeh. Ta dva neverbalna čustvena odziva sta tudi na tretjem srečanju s terapevtskim psom predstavljala velik delež vseh zabeleženih neverbalnih odzivov otrok, kar 78 od skupno 194. Na drugem mestu po pogostosti beleženja smo pri drugem in tretjem srečanju s terapevtsko psičko zabeležili čustvo pričakovanja. Med drugim srečanjem s terapevtsko psičko smo čustvo pričakovanja največkrat zabeležili, ko je imel otrok željo po neposrednem stiku s Šapo. Otroci so čustvo pričakovanja največkrat izražali z neverbalnima čustvenima odzivoma – dvigom roke ter nasmehom. Med tretjim srečanjem s terapevtsko psičko smo največkrat zabeležili čustvo pričakovanja v situaciji iskanja prostovoljca za delo s Šapo. Otroci so čustvo pričakovanja največkrat izražali z neverbalnim čustvenim odzivom dvig roke. Ugotovitev, da se je čustvo pričakovanje pri obeh srečanjih po pogostosti beleženja pojavilo na drugem mestu, lahko primerjamo s trditvijo M. Marinšek in Tušak (2007), da živali pri ljudeh vzbudijo zanimanje. Med drugim srečanjem so otroci izražali tudi strah ter ljubezen, nezanimanje in gnus. Po tretjem srečanju s terapevtsko psičko pa so se pojavila naslednja čustva: strah ter v manjšini jeza, gnus in žalost. Menim, da je pomembno omeniti, da smo pri otrocih na drugem in tretjem srečanju manjkrat zabeležili čustvo strahu kot na prvem srečanju s terapevtsko psičko. Velik delež zabeleženih čustev strahu smo zabeležili kot skrb za Šapo. Podobno je ugotovila I. Golob (2018), saj so otroci pri njenem delu s terapevtskim psom na začetku srečanj prav tako izražali več strahu kot pri naslednjih srečanjih. Na podlagi pridobljenih podatkov lahko trdimo, da smo med drugim in tretjim srečanjem s terapevtsko psičko pri otrocih največkrat izrazili čustvo veselja ter nato čustvo pričakovanja. Podobno so ugotovili Kaminski in sodelavci (2002) na podlagi videoposnetkov med prisotnostjo terapevtskega psa v bolnišničnem oddelku, saj so bili otroci s terapevtskim psom 46 % časa pozitivno naravnani, medtem ko v igralni skupini, kjer ni bilo psa, le 19 % časa pozitivno naravnani, preostali čas pa so bili pasivni. V raziskavi smo ob vključitvi terapevtske psičke zabeležili tudi druga čustva. Otroci so si po drugem in tretjem srečanju s terapevtsko psičko želeli, da jih Šapa še obiše. Prav tako je večina otrok po drugem in tretjem srečanju s Šapo menila, da je lahko s Šapo počela vse, kar je želela. Zanimivo se mi je zdelo, da so otroci po tretjem srečanju s terapevtsko psičko izražali več želja, kaj bi si želeli delati s Šapo, kot po drugem srečanju s terapevtsko psičko. Otrokom so bile po drugem in tretjem srečanju s terapevtsko psičko najbolj všeč dejavnosti s Šapo (npr. poslušanje Šapinega srca, igranje s Šapo, hranjenje Šape, obrisovanje Šape itn.). Po drugem in tretjem srečanju so otroci izbirali bolj raznolike čustvene simbole kot pred srečanjema. Največkrat so izbrali

simbole prijetnih čustvenih izrazov, vendar so izbirali tudi simbole manj prijetnih čustvenih izrazov (zdolgočasen, prestrašen – jok, žalosten). Na podlagi te ugotovitve lahko sklepamo, da je pri otrocih vključitev terapevtske psičke spodbudila raznolike čustvene odzive.

Zaradi majhnega vzorca opazovanih otrok ter zaradi kratkotrajnega opazovanja pridobljenih podatkov ne moremo posplošiti na širšo populacijo, vendar kljub temu lahko za opazovani vzorec otrok trdimo, da si je večina otrok želela vključitve terapevtske psičke v vrtčevski oddelek, ter prav tako, da so si po psičkinem odhodu želeli ponovnega srečanja z njo. Prav tako je terapevtska psička pri otrocih spodbudila različne čustvene odzive. Ravno zaradi teh ugotovitev menim, da bi morali terapevtske živali večkrat vključevati v vrtčevske oddelke in s tem omogočiti doživljanje in izražanje raznolikih čustev pri predšolskih otrocih. Hkrati bi s takim načinom dela otrokom omogočili kvaliteten stik z živalmi. Menim, da otrokovega sveta znotraj vrtca ne smemo strogo ločevati od sveta živali, ampak moramo ohranjati in negovati otroško zanimanje za živali.

7 LITERATURA

- Babšek, B. (2009). *Osnove psihologije: Skrivnost sveta v nas*. Celje: Celjska Mohorjeva družba
- Benkovič, B. (2011). Socialni in čustveni razvoj predšolskega otroka. V M. Željeznov Seničar in E. Šelih (ur.). *Socialni in čustveni razvoj predšolskega otroka* (str. 7–13). Ljubljana: MiB
- Cvetek, M. (2014). *Živeti s čustvi: čustva, čustveno procesiranje in vseživljenjski čustveni razvoj*. Ljubljana: Teološka fakulteta
- Česen, M. in Gračnar, A. (2013). Terapevtski psi v VDC Kranj. V Vešligaj - Demiš, J. (ur.). *Magic touch: terapija z živalmi za osebe s posebnimi potrebami* (str. 18–23). Maribor: Center Naprej
- Fekonja Peklaj, U. (2011). Opazovanje kot metoda raziskovanja v razvojni psihologiji. V Marjanovič Umek, L. in Zupančič, M. (ur.). *Razvojna psihologija – izbrane teme* (str. 7–22). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete
- Golob, I. (2018). *Terapevtski pes in aktivni učenec*. Pridobljeno 5. 8. 2018 s <http://www.cirius-kamnik.si/uploads/cms/file/OSNOVNA%20SOLA/Terapevtski%20pes%20in%20aktivni%20ucenec%20-%20clanek.pdf>
- Hercog, M. (2017). Smiselnost uvedbe metode dela s pomočjo živali v vzgojne zavode. *Socialna pedagogika*, 21, 153–170
- Ivanovič, U. (2018). »Živalska« ljubezen. Pridobljeno 5. 8. 2018 s: http://centerslo.si/wp-content/uploads/2017/06/SSJLK-53_Ivanovi%C4%8D.pdf
- Jarm, K. (2008). *Zoonoze pri živalih v šolah in vzgojno-varstvenih zavodih*. Ljubljana
- Kaminski, M., Pellino T. in Wish, J. (2002). *Play and Pets: The Physical and Emotional Impact of Child-Life and Pet Therapy of Hospitalized Children*. Pridobljeno 5. 8. 2018 s: <https://www.kenrodogtraining.com/upload/play.pdf>

- Kavčič, T. in Fekonja U. (2004). Čustveni razvoj v zgodnjem otroštvu. V Marjanovič Umek, L. in Zupančič, M. (ur.). *Razvojna psihologija* (str. 334–349). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete
- Koritnik, B. (2014). *MOŽGANI: zgodba od znotraj*. Ljubljana: BP
- Kranjc, M. (2011). Socialni in čustveni razvoj predšolskega otroka v starostno kombiniranih skupinah. V M. Željeznov Seničar in E. Šelih (ur.). *Socialni in čustveni razvoj predšolskega otroka* (str. 151–158). Ljubljana: MiB
- Kranjc, R. in Berčič, H. (2008). *Sožitje človeka in psa v športu*. Ljubljana: Fakulteta za šport.
- Kurikulum za vrtce (1999). Pridobljeno 5. 8. 2018 s: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/vrtci/pdf/vrtci_kur.pdf
- Majcenovič Cipot, D. (2013). Pes – prijatelj in terapevt. V Vešligaj - Damiš, J. (ur.). *Magic touch: terapija z živalmi za osebe s posebnimi potrebami* (str. 8–17). Maribor: Center Naprej
- Marinšek, M. in Tušak, M. (2007). *Človek žival: zdrava naveza*. Maribor: Založba pivec.
- Milivojevič, Z. (2008). *Emocije: Razumevanje čustev v psihoterapiji*. Novi Sad: Psihopolis institut
- Novak, S. in Sudec, J. (2015). *Vpliv živali na kakovost življenja starih ljudi*. Pridobljeno 5. 8. 2018 s: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=d22d37c1-5bd7-46f4-98b3-e119cc781b1d%40sessionmgr4009>
- Ocepek, R. (2012). *Premagajmo predsodke do živali*. Ljubljana: Agencija Baribal
- Pevc, K., Mekota, K. (2011). Prepoznavanje čustev in upravljanje z njimi v predšolskem obdobju. V M. Željeznov Seničar in E. Šelih (ur.). *Socialni in čustveni razvoj predšolskega otroka* (str. 21–33). Ljubljana: MiB
- Rae M. Boe, V. (2008). *Effect of Animal-Assisted Therapy on a Student with an Emotional/Behavioral Disorder*. Pridobljeno 5. 8. 2018 s: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1139331.pdf>

- Rozman, M. (2009). *Ljubezen, intimnost in spolna želja v partnerstvu*. Pridobljeno 29. 9. 2018 s: <http://www.obzornikzdravstvenenega.si/2009.43.2.129>
- Sam, A. (2016). *Človek o psu – pes o človeku*. Maribor: Jasa
- Schmidt, G. in Kos., M. (2011). Plesno izražanje in naravoslovje. Pridobljeno 8. 10. 2018 s: <https://core.ac.uk/download/pdf/35125622.pdf>
- Smrtnik Vitulić, H. (2007). *Čustva in razvoj čustev*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta
- Smrtnik Vitulić, H. (2009). *Spoznavanje otrok v razredu*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta
- Strah, B. (2005). *Zdravstveno-higienski režim v vrtcu*. Pridobljeno 9. 2. 2018 s: <http://vrtec-podgradom.org/zdravstveno-higienski-rezim-v-vrtcu/>
- Štirn, P. (2005). *Razvoj empatije kot del vzgoje v zgodnjem otroštvu*. Pridobljeno dne 24. 11. 2018 s: <https://sites.google.com/site/slopaideia/PetraStirnRazvojempatijekotdelvzgojevzgodnjemotrostvu.pdf>
- Švab, A. (2003). *SKRB MED DELOM IN DRUŽINO: Koncept usklajevanja dela in družinskih obveznosti v družinski politiki*. Pridobljeno dne 24. 11. 2018 s: <http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip20036Svab.pdf>
- Tačke pomagačke (2018). Postani terapevtski par. Pridobljeno 9. 2. 2018 s: <http://www.tackepomagacke.si/pridruzi-se-nam/postani-terapevtski-par/>
- Trampuš, M. in Štefe, Š. (2014). *Delo terapevtskega psa v šolah – opis primera*. Pridobljeno 6. 10. 2018 s: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-TLDX7Y9Y/23df43b1-d553-491a-a9ab-16741aa7913a/PDF>
- Vešligaj - Damiš, J. in Čeh M. (2013). Ustvarjanje vezi med človekom in živaljo. V Vešligaj - Damiš, J. (ur.). *Magic touch: terapija z živalmi za osebe s posebnimi potrebami* (str. 30–43). Maribor: Center Naprej
- Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta
- Zupanc, A. (2013). Mnenje zdravstvenih delavcev o terapiji s pomočjo živali. V Vešligaj - Damiš, J. (ur.). *Magic touch: terapija z živalmi za osebe s posebnimi potrebami* (str. 82–91). Maribor: Center Naprej

8 PRILOGE

Priloga 1: Vzorec vprašanj pred srečanjem s terapevtsko psičko in po njem

PRED SREČANJEM	ODGOVOR OTROKA
1. KAKO SE POČUTIŠ DANES: DOBRO/SLABO? <i>GLEDE NA TO, KAKŠEN JE BIL NJEGOV DAN (ALI SE JE S KOM SKREGAL ITN.)</i>	
2. ALI SI ŽELIŠ, DA PRIDE ŠAPA?	
3. ČESA SE NAJBOLJ VESELIŠ DANES, KO PRIDE ŠAPA?	
PO SREČANJU	ODGOVOR OTROKA
1. ALI SI ŽELIŠ, DA ŠAPA ŠE PRIDE?	
2. ALI SI LAHKO DELAL/-A S ŠAPO TISTE STVARI, KI SI JIH ŽELEL/-A?	
3. KAJ TI JE BILO DANES NA SREČANJU S ŠAPO NAJBOLJ VŠEČ?	

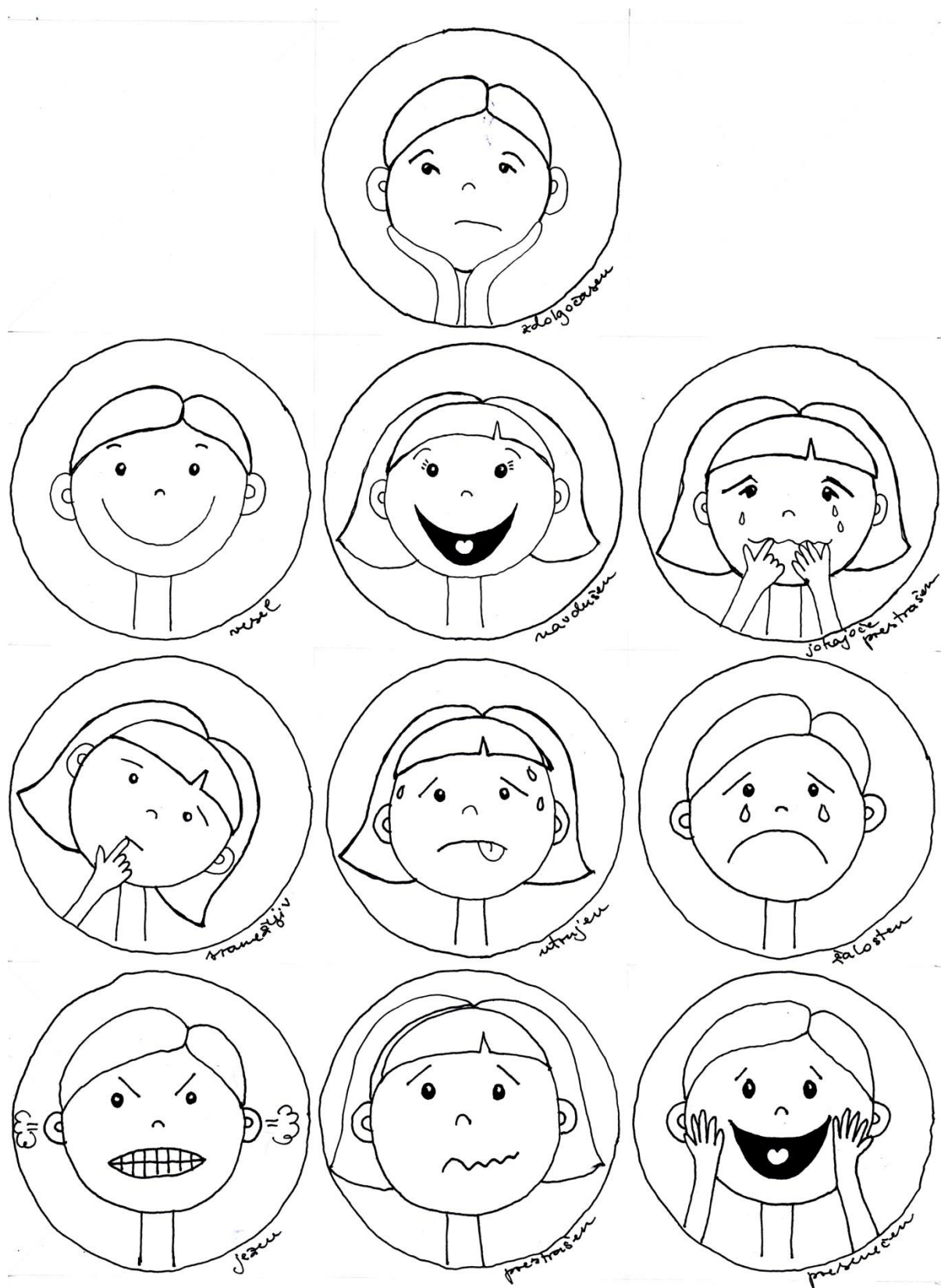
Priloga 2: Vzorec Sheme čustvenih odzivov otrok med srečanjem s terapevtsko psičko

IME OTROKA: _____ IME OPAZOVALCA: _____

DATUM: _____

ČUSTVO	OPIS SITUACIJE	NEVERBALNI/VERBALNI ODZIV	ODZIVI DRUGIH (OTROK, VZGOJITELJICE VODNICE TERAPEVTSKEGA PSA)

Priloga 3: Vzorec liste Simboli počutja otroka pred srečanjem s terapevtsko psičko in po njem

PRVO SREČANJE							
ČUSTVO	f	PODKATEGORIJA ČUSTVA	f	SITUACIJA	f	NEVEBRALNI ODZIV	f
STRAH	2			Psička je prišla v igralnico.	1	Roke tesno ob sebi.	1
		SKRB	1	Natakne Šapi nogavice.	1	Nežni gibi	1
						Smeh.	1
VESELJE	4			Šapa in vodnica kažeta trike.	2	Smeh.	4
				Opazovanje vedenja Šape (najde igračko).	1	Ploskanje.	2
				Otrok da Šapi priboljšek.	1		
PONOS	1			Šapa upošteva ukaz.	1	Razprte oči.	1
						Pogled v ostale otroke.	1
ZANIMANJE	2			Drugi otroci delajo s Šapo.	2	Pomikanje s telesom bližje Šapi.	2
PRESENEČENJE	1			Šapa se prekotali na hrbet v bližini otroka.	1	Odmik.	1
						Smeh.	1
DRUGO SREČANJE							
ZANIMANJE	3	PRIČAKOVANJA	3	Otroci čakajo na prihod Šape.	2	Ploskanje.	1
				Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	1	Smeh.	4
						Pomikanje telesa po prostoru do vidnega mesta oz. bližine Šape.	2
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	2			Želi dati Šapi priboljšek.	1	Dotik (božanje).	1
				Želja po neposrednem stiku.	1	Dvig roke.	2
VESELJE	6			Božanje Šape.	2	Smeh.	4
				Pogovor o Šapi.	2	Leži na trebuhu.	1
				Poslušanje bitja srca	1	Podpira glavo.	1
				Otrok da Šapi priboljšek.	1	Namrščen pogled (prikazuje renčanje Šape).	1
						Nežni dotiki.	1
NESTRPNOST	1			Pogovor o Šapi.	1	Zibanje s telesom naprej in nazaj.	1
TRETJE SREČANJE							
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	6			Želja po neposrednem stiku.	3	Iztegne nogo ter se dotakne Šape.	1
				Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	3	Dvig roke.	3
						Dotik z roko.	2

VESELJE	7			Šapa je ob prihodu otroka v igralnici.	1	Tek k Šapi.	1
				Opazovanje vedenja Šape (Šapa pije (1), Šapa najde žogo (1), Šapa voha lutko (1)).	3	Božanje.	2
				Sodelovanje v pogovoru o Šapi.	1	Nasmeh.	4
				Delo otroka s Šapo.	1	Smeh.	2
				Opazovanje dela drugega otroka s Šapo.	1	Spogled s sovrstniki.	2
						Dvig roke.	1
						Priprta usta.	1
JEZA	2			Vodnica terapevtskega psa zahteva več prostora za Šapo, zato prosi otroka, da se presede.	2	Prekrižane roke.	2

Priloga 5: Zbirna tabela čustvenih odzivov otroka 2 med srečanji

PRVO SREČANJE							
ČUSTVO	f	PODKATEGORIJA ČUSTVA	f	SITUACIJA	f	NEVEBRALNI ODZIV	f
VESELJE	6			Šapa je prišla v igralnico.	1	Nasmeh.	1
				Opazovanje vedenja Šape (Šapa pokaže trike.(1); Šapa se zakotali (1); Šapa gre skozi tunel (1)).	3	Smeh.	5
				Šapa skoči dvema otrokoma prek rok.	1	Ploskanje.	1
				Šapi da priboljšek.	1	Pogled v druge otroke.	1
STRAH	3			Priložnost za samostojno delo s Šapo ob prisotnosti vodnice.	1	Odkima z glavo.	1
				Šapa gre mimo deklice.	1	Roke stisne ob telo.	1
				Šapa čaka na piškot od opazovanega otroka.	1	Nasmeh.	1
						Trzajoča roka.	1
GNUS	1			Šapa polize opazovanemu otroku roko.	1	Pogled z nagrbančenim čelom v roko.	1
DRUGO SREČANJE							
				Šapa pride v igralnico.	1	S telesom nagne naprej.	1
				Opazovanje vedenja Šape (Šapa brska po torbi (1); Šapa	6	Nasmeh.	2

VESELJE	14			najde igračko (1); Šapa zazeha (1); Šapa se prekotoli na hrbet (1); Šapa renči (1); Šapa maha z repom (1)			
				Šapa gre mimo otroka.	1	Smeh	7
				Šapa upošteva ukaze vodnice oz. opazovanega otroka.	2	S prstom pokaže na Šapo.	1
				Opazovan otrok posluša bitje srca.	1	Roke stisne ob telo.	1
				Opazovan otrok boža Šapo.	1	Vzklíkne.	1
						Odmik s telesom.	1
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	2			Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	1	Dvig roke.	1
				Želja po neposredni bližini.	1	Dotik Šape s prstom.	1
LJUBEZEN	1			Božanje Šape.	1	Sproščene obrazne mišice.	1
						Glava nagnjena v stran.	1
TRETJE SREČANJE							
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	2			Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	2	Dvig roke.	2
VESELJE	9			Opazovanje vedenja Šape.	3	Razprte oči	1
				Oponašanje vedenja Šape.	1	Priprta usta	1
				Šapa najde žogo.	1	Nasmeh.	2
				Odhod Šape.	1	S telesom nagne naprej.	1
						Smeh.	4
						Tek k Šapi.	1
						Božanje.	1
ZANIMANJE	1			Opazovanje drugega otroka pri delu s Šapo.	1	Priprta usta.	1
						Pogled »izpod čela«.	1
						Nasmeh.	1
JEZA	2			Opazovanega otroka drugi otrok potiska stran.	1	Nagrbančeno čelo.	2
				Drugi otrok opazovanemu otroku zakriva pogled.	1		
ŽALOST	1			Prerivanje otrok.	1	Jok.	1

Priloga 6: Zbirna tabela čustvenih odzivov otroka 3 med srečanji

PRVO SREČANJE							
ČUSTVO	f	PODKATEGORIJA ČUSTVA	f	SITUACIJA	f	NEVEBRALNI ODZIV	f
STRAH	2			Šapa je prišla v igralnico.	1	Roke tesno ob sebi.	1
				Šapa išče svojo igračo po igralnici.	1	Pogled usmerjen v Šapo.	1
						Odmik s telesom.	1
VESELJE	5			Pogovor o Šapi.	2	Nasmeh.	3
				Šapa se opazovanega otroka dotakne z repom.	1	Smeh.	2
				Šapa se prekotali na hrbet.	1		
				Otrok da Šapi priboljšek.	1		
GNUS	1			Šapa otroka ob jemanju priboljška polži po roki.	1	Pogled v razprte roke.	1
DRUGO SREČANJE							
STRAH	1			Šapa pride v igralnico.	1	Roke tesno ob sebi.	1
PRIČAKOVANJE (ZANIMANJE)	1			Opazovanje vedenja Šape.	1	Izvajanje tikov.	1
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	3			Iskanje prostovoljcev za delo s Šapo.	3	Dvig roke.	3
VESELJE	2			Poslušanje bitja srca.	1	Razprte oči.	1
				Božanje Šape.	1	Nasmeh.	1
GNUS	1			Šapa med jemanjem priboljška polži deklico po roki.	1	Razprta dlan.	1
TRETJE SREČANJE							
PRIČAKOVANJE (ZANIMANJE)	1			Opazovanje dela drugega otrok s Šapo.	1	S telesom nagne naprej.	1
						Nasmeh.	1
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	1			Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	1	Dvig roke.	1
VESELJE	4		4	Opazovanje vedenja Šape.	2	Nasmeh.	3
				Pogovor o Šapi.	1	Smeh.	1
				Otrok da Šapi priboljšek.	1	Božanje.	1
STRAH	1			Samostojno delo s Šapo ob prisotnosti vodnice.	1	Zmedena hoja.	1
						Zmedeno pogledovanje.	1

Priloga 7: Zbirna tabela čustvenih odzivov otroka 4 med srečanji

PRVO SREČANJE							
ČUSTVO	f	PODKATEGORIJA ČUSTVA	f	SITUACIJA	f	NEVEBRALNI ODZIV	f
VESELJE	4			Psička je prišla v igralnico.	1	Smeh.	4
				Opazovanje vedenja Šape (Šapa kaže trike (1); Šapa skoči čez roke dvema otrokoma (1)).	2	Ploskanje.	1
				Otrok da Šapi priboljšek.	1		
PRIČAKOVANJE (ZANIMANJE)	1			Opazovanje dela drugih otrok s Šapo.	1	Pomik s telesom po prostoru.	1
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	1			Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	1	Dvig roke.	1
STRAH	2	SKRB	2	Delo s Šapo.	1	Nežni gibi.	1
				Drugi otroci motijo Šapo.	1	Nasmeh.	1
						Z roko zaustavi drugega otroka.	1
DRUGO SREČANJE							
VESELJE	7			Šapa pride v igralnico.	1	Nasmeh.	2
				Šapa pride v bližino opazovanega otroka.	1	Kaže s prstom na Šapo.	1
				Opazovanje vedenja Šape (Šapa zazeha; Šapa renči; Šapa gre skozi tunel).	4	Dotik.	1
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	1			Želja po neposredni bližini.	1	Smeh.	3
						Ploskanje.	1
						Nežno božanje.	1
LJUBEZEN	2			Neposredni stiki (božanje in dajanje priboljška).	2	Ljubeč pogled z nagnjeno glavo v stran.	1
TRETJE SREČANJE							
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	4			Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	4	Dvig roke.	4
VESELJE	6			Šapa upošteva ukaz otroka.	1	Nasmeh.	5
				Opazujejo vedenje Šape (kako pije vodo; Šapa išče igračo; Šapa se prosto sprehaja po prostoru).	4	Smeh.	2
				Oponašanje Šape.	1		
PRIČAKOVANJE (ZANIMANJE)	2			Delo drugega otroka s Šapo.	2	Pomik po prostoru po vseh štirih.	1

Priloga 8: Zbirna tabela čustvenih odzivov otroka 5 med srečanji

PRVO SREČANJE							
ČUSTVO	f	PODKATEGORIJA ČUSTVA	f	SITUACIJA	f	NEVEBRALNI ODZIV	f
VESELJE	10			Šapa pride v igralnico.	1	Nasmeh.	1
				Opazovanje Šape (Šapa izvaja trike; Šapa se zakotali; Šapa si liže tačko; Šapa renči; Šapa se igra z igračko; Šapa pobere dekličin piškot s tal; Šapa gre pod tunelom; Šapa skoči preko rok dveh otrok).	8	Pogled v druge otroke.	1
				Opazovani otrok poboža Šapo.	1	Smeš.	9
STRAH	3			Šapa se opazovanega otroka dotakne z repom.	1	S telesom odmakne stran.	1
				Ponujena priložnost za delo s Šapo.	1	Odkima.	1
				Šapa čaka piškot od opazovanega otroka.	1	Roke stisne k telesu.	1
						Piškot vrže na tla.	1
DRUGO SREČANJE							
VESELJE	8			Šapa pride v igralnico.	1	Smeš.	4
				Šapa gre mimo opazovanega otroka.	1	Mahanje.	1
				Šapa je v bližini otroka.	1	Iztegne roko.	1
				Opazovanje vedenja Šape (Šapa zazeha; Šapa in vodnica se igrata z igračko)	2	Dotik Šape.	2
				Poslušanje bitja srca Šape.	1	Nasmeh.	3
LJUBEZEN	2			Šapa vzame piškot od opazovanega otroka.	1	Nasmeh z glavo nagnjeno v stran.	2
				Opazovani otrok boža Šapo.	1		
STRAH	3			Šapa se sprehaja prosto po prostoru v bližini otroka.	1	Stisne roke k telesu.	1
				Ponujena priložnost za delo s Šapo.	2	Počasni gibi.	2
TRETJE SREČANJE							
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	3			Iskanje prostovoljca za dela s Šapo.	3	Dvig roke.	3
VESELJE	9			Šapa upošteva ukaz drugega otroka.	1	Napete obrazne mišice okoli nosu.	1
				Opazovanje vedenja Šape (Šapa pije; Šapa ne upošteva	2	Smeš.	3

				navodil vodnice).			
				Oponašanje Šape.	1	Glavo stisne med ramena.	1
				Obrisovanje Šape.	1	Poslušanje z razprtimi očmi.	1
				Opazovani otrok da Šapi priboljšek.	1	Nasmeh.	3
						Nežno božanje Šape.	1

Priloga 9: Zbirna tabela čustvenih odzivov otroka 6 med srečanji

PRVO SREČANJE									
ČUSTVO	f	PODKATEGORIJA ČUSTVA	f	SITUACIJA	f	NEVEBRALNI ODZIV	f		
STRAH	5			Šapa pride v igralnico.	1	Roke tesno ob telesu.	1		
				Samostojno delo s Šapo ob prisotnosti vodnice.	1	S pogledom spremlja gibanje Šape.	2		
				Šapa se prosto giba po prostoru.	1	Počasni in negotovi gibi.	1		
				Šapa se približa opazovanemu otroku.	1	Odmik s telesom stran.	1		
				Šapa teče proti opazovanemu otroku.	1	Roke stisne ob telo.	1		
VESELJE	1			Šapa se pred deklico ustavi in čaka piškot.	1	Nasmeh.	1		
GNUS	1			Šapa vzame piškot iz roke od opazovanega otroka.	1	Nagrbnčeno čelo.	1		
						Razprte roke.	1		
						Stisnjene ustnice.	1		
DRUGO SREČANJE									
STRAH	4	SKRB	2	Otroci so med čakanjem Šape glasni.	1	Da prst pred usta.	1		
				Otroci so vedno bližje Šapi in jo motijo.	1	Pogleda ostale otroke.	1		
						Z roko pokaže, naj se umaknejo.	1		
						Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	2	Roke tesno ob telesu.	1
								Opazovanje s strani.	1
VESELJE	5			Opazovani otrok zasliši vodnico terapevtskega psa.	1	Smeš.	1		
				Odhod Šape iz vrtca.	1	Mahanje.	2		
				Prihod Šape v igralnico.	1	Ploskanje.	1		
				Neposredni stik s Šapo (božanje in dajanje priboljška)	1	Nasmeh.	2		
PRIČAKOVANJE	1			Iskanje prostovoljca za delo s	1	Dvigne roko.	1		

(ŽELJA)				Šapo.		Se približa Šapi.	1
GNUS	1			Šapa med jemanje priboljška polži otroka po roki.	1	Gnus.	1
						Pogled v roko.	1
						Smeh.	1
TRETJE SREČANJE							
STRAH	6			Opazovani otrok pride v igralnico, ko je v njej Šapa.	1	Počasno gibanje.	1
				Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	1	Roke tesno od sebi.	2
		SKRB	3	Ostali otroci so se približali Šapi in jo tako motili.	2	Pokazala z roko, naj se umaknejo.	2
				Drugi otrok se začne glasno smejati.	1	Opozori drugega otroka.	1
VESELJE	3			Oponašanje Šape.	1	Smeh.	2
				Komentarji drugih otrok ob pogovoru.	1	Spogled s sovrstnico.	1
				Opazovanje drugega otroka pri delu s Šapo.	1	Rahlo priprta usta.	1
						Nasmeh.	1
STRAH	1			Ponujena priložnost opazovanemu otroku za delo s Šapo.	1	Odkima.	1

Priloga 10: Zbirna tabela čustvenih odzivov otroka 7 med srečanji

PRVO SREČANJE							
ČUSTVO	f	PODKATEGORIJA ČUSTVA	f	SITUACIJA	f	NEVEBRALNI ODZIV	f
VESELJE	5			Šapa pride v igralnico.	1	Smeh.	3
				Otrok se dotakne Šape.	1	Nasmeh.	2
				Opazovani otrok dela s Šapo (da Šapi priboljšek).	2	Ploskanje.	1
				Opazovanje vedenja Šape (Šapa najde igračko).	1		
STRAH	2			Ponujena priložnost opazovanemu otroku za delo s Šapo.	1	Roke tesno ob telesu.	1
		SKRB	1	Skrbi za življenjske potrebe Šape.	1	Le opazuje.	1
						Ploskanje.	1
DRUGO SREČANJE							
(ZANIMANJE) PRIČAKOVANJE	3			Otroci čakajo Šapo.	1	Pomik s telesom v prostor.	1
				Čaka na delo s Šapo	2	Nasmeh.	2

			(poslušanje bitja srca; dajanje priboljška).		Skakanje.	1
					Ploskanje.	1
					Zibanje s telesom.	1
VESELJE	7		Šapa pride v igralnico.	1	Iztegne roko.	1
			Pogovor o Šapi.	1	Smeh.	3
			Opazovani otrok boža Šapo.	1	Nasmeh.	4
			Poslušanje bitja srca.	2	Ploskanje.	1
			Opazovani otrok boža Šapo.	1	Nežni dotiki.	2
			Opazovani otrok da Šapi priboljšek.	1	Leži na tleh.	1
					Glavo si podpira z rokami.	1
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	2		Želja po bližini Šape.	1	Presede bližje Šapi.	1
			Želja po dajanju priboljška Šapi.	1	Pogled usmerjen v otroke.	1
					Dvig roke.	1
					Nasmeh.	1
NEZANIMANJE	1		Pogovor o Šapi.	1	S telesom se obrne stran od Šape.	1
					Da glavo med roke.	1
STRAH	1		Šapa se mu med prostim gibanjem približa.	1	Roke tesno ob sebi.	1
TRETJE SREČANJE						
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	6		Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	5	Dvig roke.	5
			Želja po bližini Šape.	1	Poskakovanje.	1
					Po vseh štirih do Šape.	1
					Dotik.	1
					Nasmeh.	1
VESELJE	7		Opazovanje vedenje Šape (kako pije vodo; Šapa se prekotali na hrbet; Šapa išče igračo).	3	Nasmeh.	5
			Oponašanje Šape.	1	Nagiba s telesom naprej in nazaj.	1
			Otrok je izbran za delo s Šapo.	1	Smeh.	2
			Obrisovanje Šape.	1	Udarjanje z rokami po nogah.	1
			Šapa odide iz vrtca.	1	Sonožni skok.	1
					Napete obrazne mišice.	1
					Stisne dlani.	1

					Napne roke.	1
					Mahanje.	1

Priloga 11: Zbirna tabela čustvenih odzivov otroka 8 med srečanji

PRVO SREČANJE							
ČUSTVO	f	PODKATEGORIJA ČUSTVA	f	SITUACIJA	f	NEVEBRALNI ODZIV	f
VESELJE	6			Prihod Šape v igralnico.	1	Smeh.	5
				Opazovanje vedenja Šape (Šapa se prekotali na hrbet, gre okoli otroka, pokaže trik).	3	Ploskanje.	1
				Otrok dela s šapo (ji ščetka zobe).	1	Sonožen skok.	1
				Otrok Šapo boža.	1	Dotik.	1
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	4			Želja po bližine Šape.	2	Dvig roke.	1
				Želja po dotiku Šape.	2	Razprte roke.	1
						Dotik	2
						Nasmeh.	3
PRIČAKOVANJE (ZANIMANJE)	2			Opazovanje drugega otroka pri delu s Šapo.	2	Pomik do vidnega mesta.	2
						Ploskanje.	1
						Smeh.	1
						Nasmeh.	1
DRUGO SREČANJE							
(ZANIMANJE) PRIČAKOVANJE	1			Otroci čakajo Šapo.	1	Odplazi se do vidnega mesta.	1
ŽELJA	3			Želja po neposrednem stiku (dotiku) oz. bližini s Šapo.	2	Iztegne roko proti Šapi.	2
				Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	1	Dotik Šape.	1
						Nasmeh.	2
						Smeh.	1
						Dvig roke.	1
VESELJE	8			Šapa pride v igralnico.	1	Smeh.	3
				Šapa je v bližini dečka.	1	Nežni dotiki.	3
				Deček je v neposredni bližini Šape (božanje, poslušanje bitja srca Šape, dajanje priboljška).	2	Nasmeh.	2

STRAH	1	SKRB	1	Skrbi za življenjske potrebe Šape.	1	Pokaže z roko, naj se umaknejo.	1
TRETJE SREČANJE							
VESELJE	6			Opazovan otrok pride v igralnico, ko je v njej Šapa.	1	Nasmeh.	3
				Sodelovanje drugih otrok v pogovoru o Šapi.	1	Nežno božanje.	1
				Pogovor o Šapi.	1	Smeh.	3
				Opazovanje vedenja Šape (Šapa se zakotali na hrbet; Šapa drugega otroka zadane z repom).	2	Tek k Šapi.	1
				Obrisovanje Šape.	1	Spogled s sovrstnikom.	1
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	3			Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	3	Dvig roke.	3
PRIČAKOVANJE (ZANIMANJE)	3			Opazovanje vedenja Šape (Šapa išče igračko).	2	Poišče mesto, kjer vidi Šapo.	1
				Opazovanje dela drugega otroka s Šapo.	1	Nasmeh.	1
						Nagibanje glave levo in desno.	2
STRAH	1			Opazovani otrok je izbran, da Šapi da priboljšek.	1	Vpraša: »Kako pa?«	1
						Nasmeh.	1

Priloga 12: Zbirna tabela čustvenih odzivov otroka 9 med srečanji

PRVO SREČANJE							
ČUSTVO	f	PODKATEGORIJA ČUSTVA	f	SITUACIJA	f	NEVEBRALNI ODZIV	f
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	1			Želja po neposrednem stiku s Šapo (dotik).	1	Z roko dotik Šape.	1
						Nasmeh.	1
PRIČAKOVANJE (ZANIMANJE)	1			Opazovanje vedenja Šape (Šapa išče igračko).	1	Vstane in opazuje.	1
VESELJE	4			Opazovanje vedenja Šape (Šapa maha z repom; Šapa renči).	2	Nasmeh	1
				Šapa gre okoli otroka.	1	S kretnjami rok oponaša Šapino miganje z repom.	1
				Opazovani otrok da Šapi priboljšek.	1	Smeh.	3
STRAH	3			Opazovani otrok dela s Šapo (Šapa gre okoli njega).	1	Roke tesno ob sebi.	2
				Ponujena priložnost za delo s Šapo (Da vodi Šapo na povodcu)	1	Odkima.	1

		SKRB	1	Drugi otrok boža Šapo, ko ni dovoljeno.	1	Prime za roko drugega otroka.	1
ZANIMANJE PRESENEČENJE	1			Šapa se prekotali na hrbet v prisotnosti opazovanega otroka.	1	Premik s telesom nazaj.	1
						Spogled s sovrstnikom.	1
						Razprte oči.	1
DRUGO SREČANJE							
PRIČAKOVANJE (ZANIMANJE)	2			Otroci čakajo Šapo.	1	Pomik s telesom proti vratom.	1
				Drugi otrok dela s Šapo.	1	Nasmeh.	2
						S telesom se pomika bližje Šapi.	1
VESELJE	10			Šapa pride v igralnico.	1	Nasmeh.	2
				Opazovanje vedenja Šape (Šapa voha igrače, Šapa se uleže na tla; Šapa se igra z igračko; Šapa išče igračko; Šapa gre skozi tunel).	5	Smeh.	8
				Opazovanje drugega otroka pri delu s Šapo.	1	Nagnjena glava.	1
				Opazovanje dela vodnice s Šapo.	1	Ploskanje.	1
				Neposredni stik s Šapo (poslušanje srčnega utripa; božanje Šape).	2	Z roko pokaže na Šapo.	1
						Nežni dotiki.	2
TRETJE SREČANJE							
VESELJE	8			Opazovani otrok pride v igralnico, v kateri je Šapa.	1	Smeh.	5
				Opazovanje vedenja Šape (poslušanje, kako pije vodo; Šapa spi; Šapa išče žogo; Šapa najde žogo).	4	Razprte oči.	1
				Oponaša vedenje Šape.	1	Nasmeh.	3
				Opazovanje dela drugega otroka s Šapo.	1		
				Šapa ne upošteva ukaza vodnice.	1		
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	2			Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	2	Dvig roke.	2

PRVO SREČANJE							
ČUSTVO	f	PODKATEGORIJA ČUSTVA	f	SITUACIJA	f	NEVEBRALNI ODZIV	f
VESELJE	10			Šapa pride v igralnico.	1	Dotik Šape.	1
				Opazovanje vedenja Šape (Šapa si umiva tačke; Šapa se zakotali na hrbet; Šapa obkroži drugega otroka; Šapa išče igračko).	4	Smeh.	7
				Šapa se z repom dotika dečka.	1	Kaže s prstom na Šapo.	1
				Pogovor o Šapi.	1	Nasmeh.	1
				Opazovani otrok je v neposrednem stiku s Šapo (božanje, dajanje priboljška).	3	Nežni dotiki.	1
PRIČAKOVANJE (ZANIMANJE)	1			Opazovanje Šape.	1	Premika po prostoru na vidna mesta za opazovanje.	1
STRAH	1	SKRB	1	Skrb za strahove sovrstnika.	1	Dvignil roko za drugega otroka.	1
GNUS	1			Šapa med jemanjem priboljška poslini roko opazovanega otroka.	1	Razprte dlani.	1
DRUGO SREČANJE							
ZANIMANJE PRIČAKOVANJE	1			Opazovani otrok čaka na prihod Šape.	1	Pomik s telesom proti vratom.	1
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	4			Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	3	Smeh.	1
				Želja po neposrednem stiku (božanju).	1	Dvig roke.	3
						Nežen dotik.	1
						Nasmeh.	2
						Skakanje.	1
VESELJE	9			Šapa je prišla v igralnico.	1	Ploskanje.	1
				Opazovanje vedenja Šape (Šapa vohta igrače; Šapa upošteva ukaz vodnice; ob delu z vodnico; Šapa odide do igrač; Šapa odide na teraso).	5	Smeh.	10
				Opazovani otrok je v neposrednem stiku s Šapo (poslušaj bitje srca; dajanje priboljška).	2	Vriskanje	1
				Šapa odide iz vrtca.	1	Mahanje.	1
						Dotik.	1

Priloga 14: Zbrani čustveni odzivi otroka 11 med srečanji

PRVO SREČANJE							
ČUSTVO	f	PODKATEGORIJA ČUSTVA	f	SITUACIJA	f	NEVEBRALNI ODZIV	f
VESELJE	7			Šapa pride v igralnico.	1	Nasmeh.	5
				Opazovani otrok pokaže, kako velika je Šapa.	1	S telesom se pomika proti Šapi.	2
				Opazovanje drugega otroka pri delu s Šapo.	1	Po kolenih splazi do Šape.	1
				Šapa vzame priboljšek.	1	Ploskanje.	1
				Opazovanje vedenja Šape (Šapa kaže trike).	1	Smeh.	1
				Neposredni stik (božanje, zakrivanje oči Šapi).	2		
PRIČAKOVANJE (ZANIMANJE)	1			Opazovanje drugi otrok pri delu s Šapo.	1	Smeh.	1
STRAH	2			Opazovani deček se napoti k dajanju priboljška Šapi.	1	Roke tesno ob telesu.	2
				Opazovani otrok se napoti k božanju.	1		
DRUGO SREČANJE							
ZANIMANJE	1	PRIČAKOVANJE		Otroci v igralnici čakajo na Šapo.	1	Pomikanje s telesom po prostoru.	1
						Nasmeh.	1

PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	2			Želja po bližini Šape.	2	Iztegne roko do Šape.	2
						Smeh.	1
VESELJE	8			Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	1	Dvig roke.	1
				Šapa pride v igralnico.	1	Smeh.	4
				Čakanje na delo s Šapo.	1	Nasmeh.	2
				Neposredni stik (božanje, poslušanje srčnega utripa, dajanje priboljška).	3	Ploskanje.	2
				Opazovanje vedenja Šape (Šapa renči).	1	Nežni dotiki.	2
				Šapa gre mimo opazovanega otroka.	1	Dotik.	1
STRAH	1	SKRB	1	SKRB za življenjske potrebe Šape (poskrbi, da ima Šapa piti).	1	Previdno nese vodo.	1
TRETJE SREČANJE							
STRAH	1	SKRB	1	SKRB za strahove drugega otroka.	1	Podal roko.	1
VESELJE	10			Deček sedi v bližini Šape.	1	Dotik.	1
				Opazovanje drugega otroka pri delu s Šapo.	2	Nasmeh.	3
				Opazovanje vedenja Šape (Šapa išče igračo; Šapa se prekotali na hrbet).	2	Pokazal s prstom na Šapo.	1
				Oponašanje Šape.	1	Smeh.	4
				Pogovor o Šapi.	1	Pomikanje s telesom bližje Šapi.	1
				Obrisovanje Šape.	1	Nasmeh.	1
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	1			Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	1	Dvig roke.	1
PRIČAKOVANJE (ZANIMANJE)	1			Šapa išče igračo.	1	Nagibanje glave levo in desno.	1
ŽALOST	1			Opazovani otrok ni izbran za delo s Šapo.	1	Spodnjo ustnico čez zgornjo.	1

Priloga 15: Zbirna tabela čustvenih odzivov otroka 12 med srečanji

PRVO SREČANJE							
ČUSTVO	f	PODKATEGORIJA ČUSTVA	f	SITUACIJA	f	NEVEBRALNI ODZIV	f
STRAH	2			Šapa pride v igralnico.	1	Roke tesno ob sebi.	1
				Neposredni stik (božanje).	1	Odkima z glavo.	1

VESELJE	6			Opazovanje vedenja Šape (Šapa se prekotali na hrbet; Šapa hodi z nogavicami po prostoru; Šapa kaže trik).	4	Nasmeh.	5
				Del opazovanega otroka s Šapo (Skoči preko njegovih rok).	1	Pomik s telesom bližje Šapi.	1
				Neposredni stik (dajanje priboljškov).	1	Smech.	1
						Odmik rok.	1
PRIČAKOVANJE (ZANIMANJE)	1			Opazovanje vedenja Šape (Šapa pije vodo).	1	Nasmeh.	1
DRUGO SREČANJE							
PRIČAKOVANJE (ZANIMANJE)	1			Otroci čakajo Šapo.	1	Pogled usmerjen proti vratom.	1
						Smech.	1
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	3			Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	2	Dvig roke.	2
				Želja po neposrednem stiku.	1	Dotik repa s prstom.	1
						Smech.	1
VESELJE	12			Šapa pride v igralnico.	1	Smech.	9
				Šapa gre mimo dečka.	1	Mahanje.	1
				Opazovanje vedenja Šape (iskanje igračke; brskanje po torbi; Šapa zazeha; Šapa renči; Šapa maha z repom).	7	Nasmeh.	2
				Opazovani otrok dela s Šapo (poslušaj bitje srca; dajanje priboljška; božanje).	3	Nežni dotiki.	1
						Iztegnil roko proti Šapi.	1
						Poboža.	1
TRETJE SREČANJE							
PRIČAKOVANJE (ŽELJA)	3			Iskanje prostovoljca za delo s Šapo.	3	Dvig roke.	3
VESELJE	5			Opazovanje drugega otroka pri delu s Šapo.	1	Nasmeh.	3
				Opazovanje Šapinega vedenja (kako pije vodo; Šapa se prekotali na hrbet).	2	Smech.	2
				Oponašanje Šape.	1		
				Delo opazovanega otroka s Šapo.	1		
GNUS	1			Šapa je poslinila opazovanemu otroku roko.	1	Roko drži stran od telesa.	1